T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BALKAN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÇAĞDAŞ ARNAVUT EDEBİYATINDA İSMAİL KADARE VE ROMANLARI

ECE DİLLİOĞLU

TEZ DANIŞMANI
YRD. DOÇ. DR. FERHAN KIRLIDÖKME MOLLAOĞLU

EDİRNE 2017

T.C.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BALKAN ... ÇALIŞMALARI .... ANABİLİM DALI

... BALKAN ... ÇALIŞMALARI ..... PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ece ... Dilliöğlü ..... tarafından hazırlanan "... Çağdaş ... Arnavut ... Edebiyatında ... İsmail ... Kadare ... ve ... Romanları" ..... Konulu **Yüksek Lisans** tezinin Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 9.-10. maddeleri uyarınca 22.12.2017 ... Cuma. günü saat ..... 10:30 ..... 'da yapılmış olup, yüksek lisans tezinin * .. KABUL ... ~~EDİLMESİNE~~ ..... **OYBİRLİĞİ/~~OYÇOKLUĞU~~** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	**KANAAT**	**İMZA**
Yrd. Doç. Dr. Ferhat KIRLIDÖKME HOCAOĞLU (DANIŞMAN)	BAŞARILI (Kabul Edilmesine)	
Prof. Dr. Zekiye KADRİU	Başarılı (Kabul Edilmesine)	
Prof. Dr. Hasan BOYNUKARA	Başarılı (Kabul Edilmesine)	

* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	10173498
Yazar Adı / Soyadı	ECE DİLLİOĞLU
T.C.Kimlik No	28504860104
Telefon	5443771221
E-Posta	ecesen1@trakya.edu.tr
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Çağdaş Arnavut Edebiyatında İsmail Kadare ve Romanları
Tezin Tercümesi	Ismail Kadare and His Novels in Modern Albanian Literature
Konu	Batı Dilleri ve Edebiyatı = Western Linguistics and Literature
Üniversite	Trakya Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Balkan Çalışmaları Anabilim Dalı
Bilim Dalı	
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2017
Sayfa	143
Tez Danışmanları	YRD. DOÇ. DR. FERHAN KIRLIDÖKME MOLLAOĞLU
Dizin Terimleri	İmgebilim=Imagology ; Çeviri analizi=Translation analysis ; Kadare, İsmail=Kadare, İsmail ; Edebiyat tarihi=History of literature
Önerilen Dizin Terimleri	Arnavut Edebiyatı = Albanian Literature
Kısıtlama	36 ay süre ile kısıtlı

Tezimin,Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanında arşivlenmesine izin veriyorum. Ancak internet üzerinden tam metin açık erişime sunulmasının 22.12.2020 tarihine kadar ertelenmesini talep ediyorum. Bu tarihten sonra tezimin, bilimsel araştırma hizmetine sunulması amacı ile Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi tarafından internet üzerinden tam metin erişime açılmasına izin veriyorum.
NOT: Erteleme süresi formun imzalandığı tarihten itibaren en fazla 3 (üç) yıldır.

22.12.2017

İmza:.....

ÖZET

Tezin Adı: Çağdaş Arnavut Edebiyatında İsmail Kadare ve Romanları

Hazırlayan: Ece DİLLİOĞLU

Bu çalışma esas olarak İsmail Kadare'nin Çağdaş Arnavut Edebiyatındaki yerini ve Türkçeye çevrilen romanlarını merkeze almaktadır. Çalışmamız "*Giriş*", "*Sonuç*" ve "*Kaynakça*" dışında iki bölümden oluşmaktadır. "*Giriş*" kısmında Arnavut Edebiyatının tarihini ve günümüze kadar geçirdiği evreleri önemli temsilcileriyle örneklendirerek aktarmaya çalıştık. "*Birinci Bölüm*" de İsmail Kadare'nin doğum yeri, çocukluk yılları, eğitim hayatı, Çağdaş Arnavut Edebiyatındaki yeri anlatılmış ve eserleri kronolojik bir sırayla verilmiştir. "*İkinci Bölüm*" de ise yazarın Türkçeye çevrilmiş romanlarından yola çıkarak Osmanlı/Türk teması üzerine yoğun olarak odaklandığı dört eseri seçilmiş ve yazar odaklı roman incelemesi yapılmıştır. İncelememizin daha net anlaşılması ve eksikliklerin giderilmesi açısından aynı zamanda bu eserlerin ana kaynakları da taranarak tarafımızdan güncel çevirileri yapılmış ve kaynak metinlerle karşılaştırılmıştır. "*Sonuç*" ta çalışmamız boyunca elde ettiğimiz bulgulara yer verilmiştir. "*Kaynakça*" kısmında ise çalışmamızda yararlandığımız kaynaklar belirtilmiştir.

Anahtar Kelime: Çağdaş Arnavut Edebiyatı, İsmail Kadare, Osmanlı/Türk İmgesi

ABSTRACT

Name of Thesis: Ismail Kadare and His Novels in Modern Albanian Literature

Prepared by: Ece DİLLİOĞLU

This study is primarily based on the place of Ismail Kadare in Modern Albanian Literature and his novels which translated into Turkish. Our study consists two parts other than "*Introduction*", "*Conclusion*" and "*References*". In the "*Introduction*" section we tried to convey the history of Albanian literature and days it has been up to date by exemplifying important representatives. In the "*First Part*" explained İsmail Kadare's place of birth, childhood years, educational life, place in the Modern Albanian Literature and his works are given in a chronological order. In the "*Second Part*", starting from the author's novels translated into Turkish, four works were selected which focusing on the Ottoman/Turkish theme and author-based novel analysis has been made. At the same time, the main sources of these works were scanned and current translations were made in order to clarify our analysis and to overcome the deficiencies. In the "*Conclusion*" findings we have achieved during our work. In the "*References*", the resources we have used during our study are mentioned.

Keywords: Modern Albanian Literature, İsmail Kadare, Ottoman/Turkish Theme

ÖNSÖZ

Arnavut Edebiyatı, 16. yüzyılda Latin alfabesi kullanılarak yazılmaya başlanmıştır. "*Eski Arnavut Edebiyatı*" olarak adlandırılan bu dönem fazla uzun sürmemiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun Arnavutların yaşadığı bölgelerde dil, din ve kültür üzerindeki etkisini arttırmasıyla Türkçe, Arapça ve Farsça sözcüklerle Osmanlıca eserler yazan Arnavut aydınları yetişmeye başlamıştır. 17. ve 18. yüzyıllara damgasını vuran bu aydınların yazdığı eserler "*Beyitçiler Edebiyatı"* adlı akımı ortaya çıkarmıştır. 19. Yüzyıla gelindiğinde Balkan Yarımadası'nda başlayan isyanlar ve yayılan milliyetçi fikirler, Arnavut Edebiyatı'nda "*Milli Uyanış Edebiyatı*" olarak adlandırılan yeni bir akımın oluşmasına sebep olmuştur. Arnavutluk'ta 1912 yılında bağımsızlığın ilan edilmesiyle Milli Uyanış Edebiyatı yerini "*Bağımsızlık Edebiyatı*" adı verilen yeni bir akıma bırakmıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra yeni bir rejimin idaresine giren Arnavutluk'ta "*Çağdaş Arnavut Edebiyatı*" ortaya çıkmıştır. Bu edebiyat dönemi iki evre olarak da değerlendirilmektedir. İlk evresine "*Komünizm Edebiyatı*", ikinci evresine ise "*Komünizm Sonrası Edebiyat*" da denilmektedir.

Çağdaş Arnavut Edebiyatı'nın her döneminde hem hayatı hem de yazılarıyla önemli bir yere sahip olan yazarlardan biri İsmail Kadare'dir. Kadare, çocukluk yıllarından gençlik dönemine kadar Arnavutluk'un İtalyan, Yunanistan ve Alman işgallerine ve Enver Hoca'nın her alana müdahale ettiği Sosyalist Arnavutluk yıllarına şahit olmuştur. Anlatılarında zor ve meşakkatli geçen bu yıllar aynı zamanda yazarın kendi deyimleriyle olgunlaşması ve kaleminin yönünü çizmesine sebep olmuştur. Arnavut Edebiyatının günümüzde Nobel Edebiyat Ödülüne aday gösterilmiş ve bunun yanı sıra birçok ödüle layık görülmüş nadir bir yazarıdır. Eserleri kırkın üstünde dile çevrilmiş ve yayınlanmıştır. Yazarın çevrilen eserleri arasında Türkçe literatüre giren on bir romanı bulunmaktadır.

Çalışmamızın hazırlık sürecinde İsmail Kadare'nin Türkçeye çevrilmiş bütün romanları temin ettik. Bu süreç içinde yazarın hayatını ve fikirlerini yerinde analiz etmek amacıyla Arnavutluk, Kosova ve Makedonya'nın belirli yerlerinde üniversiteler, enstitüler, kütüphaneler ve kitap evleri gibi birçok mekânda çalışmalar yürüttük. Buralarda orijinal dilinde yazılmış birçok esere de ulaşmayı başardık. Bu

çalışmalar dâhilinde dönemin şartlarını daha iyi anlayabilmek açısından yazarın çocukluğunun geçtiği ev, mahalle ve semt gibi birçok alanda incelemeler yaptık. Aynı zamanda yazarı yakından tanıyan, tanımayan dönemin şartlarını yaşayan birçok kişinin fikirlerinden istifade etme fırsatı bulduk. Her birine ayrı ayrı teşekkürleri borç bilirim.

Çalışmamızın belirli aşamalardan geçerek şekillenmesinde danışmanlarımın katkısı çok önemliydi. Öncelikle çalışmamda bir yol haritası çizmeme ve bu yol haritasının şekillenmesinde bana yardımlarını esirgemeyen tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Ferhan KIRLIDÖKME MOLLAOĞLU'na ve eksikliklerimin giderilmesinde hep yanımda olan ikinci danışmanım Arnavutluk eski arşiv müdürü Prof. Dr. Shaban SINANI'ye şükranlarımı sunarım.

Son olarak çalışmamın başından sonuna kadar hep yanımda olan ve her konuda yardımlarını hiç esirgemeyen eşim Tolga DİLLİOĞLU'na desteği için teşekkür ederim.

Ece DİLLİOĞLU
Edirne, 2017

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **i**

ABSTRACT ..... **ii**

ÖNSÖZ ..... **iii**

İÇİNDEKİLER ..... **v**

KISALTMALAR LİSTESİ ..... **vii**

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ ..... **viii**

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE SINIRLAMALAR ..... **ix**

GİRİŞ: ARNAVUT EDEBİYAT TARİHİ **1**

1. Eski Arnavut Edebiyatı/Letërsia e Vjetër Shqiptare 3

2. Beyitçiler Edebiyatı/Letërsia e Bejtexhinjëve 5

3. Milli Uyanış Edebiyatı/Letërsia e Rilindjes Kombëtare 7

4. Bağımsızlık Edebiyatı/Letërsia e Pavarësisë 11

5. Çağdaş Arnavut Edebiyatı/Letërsia Moderne Shqiptare 12

BİRİNCİ BÖLÜM **16**

1. İsmail Kadare'nin Hayatı 16

1.1. Doğum Yeri Gjirokastër/Ergiri Kasrı 16

1.2. Çocukluk ve Gençlik Yılları 22

1.3. Eğitim Yılları 29

1.4. Çağdaş Arnavut Edebiyatı'nda İsmail Kadare 34

1.5. Kronolojik Sırayla Eserleri 37

1.6. Aldığı Ödüller ve Başarıları 44

İKİNCİ BÖLÜM **46**

2. Romanlarda Osmanlı/Türk İmgesi ve Çeviri Analizi..... 46

2.1. Kuşatma/Rrethimi Romanının Konusu 46

2.1.1. Rrethimi/Kuşatma Romanında Osmanlı/Türk İmgesi ve Çeviri Analizi 48

2.2. Şenlik Kurulu/Komisioni i festës Romanının Konusu..... 69

2.2.1. Şenlik Kurulu/Komisioni i festës Romanında Osmanlı/Türk İmgesi ve Çeviri Analizi 70

2.3. İbret Taşı/Kamarja e turpit Romanının Konusu..... 82

2.3.1. İbret Taşı/Kamarja e turpit Romanında Osmanlı/Türk İmgesi ve Çeviri 84

2.4. Kosova'ya Üç Ağıt/Tri këngë zie për kosovën Romanının Konusu..... 104

2.4.1. Kosova'ya Üç Ağıt/Tri këngë zie për kosovën Romanında Osmanlı/Türk İmgesi ve Çeviri 106

SONUÇ..... 122

KAYNAKÇA 125

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.t.	: Adı geçen tez
C.	: Cilt
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
vb.	: Ve benzeri

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu tez, İsmail Kadare'nin Türkçeye çevrilen romanlarına ve bu romanların Arnavutça dilinde yazılmış ve basılmış kaynaklarına odaklanarak, eserlerini ve onun Arnavut Edebiyatı'ndaki varlığını incelemeyi hedeflemiştir. En büyük esin kaynağı Balkan tarihi ve efsaneleri olan Kadare'nin eserleri, sadece edebi değerlere sahip olmakla kalmayıp aynı zamanda Arnavutluk'ta yıllarca hüküm sürmüş olan diktatörlüğü de dönemin şartları gereği üstü kapalı cümlelerle kınayan eleştirel eserler olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışma Kadare'nin Çağdaş Arnavut Edebiyatı'ndaki yerini, bir yazar olarak edebiyata katkısını, bir şahsiyet olarak biyografik incelemesini ve Türkçeye çevrilen romanlarında, açık veya kapalı bir şekilde yer alan Osmanlı/Türk olgusunu incelemeyi ve bu olguların yer aldığı kısımların Türkçeye çevirilerini analiz etmeyi hedeflemektedir. Her iki kültürün içerisinde büyümüş ve her iki dili eş zamanlı öğrenmiş biri olarak, bu çalışmanın faydalı olacağını umuyorum.

Araştırmanın Yöntemi ve Sınırlamalar

Bu tezde öncelikle Arnavut Edebiyatı'nın geçmişten günümüze kadar geçirdiği evreler, önemli yazarları ile birlikte kısaca açıklanmıştır. Ardından bu yazarlardan İsmail Kadare ele alınmış ve hayatı anlatılmıştır. Son olarak yazarın Türkçeye çevrilen eserleri arasında eleme yapılarak, içerisinde Osmanlı/Türk olgusunun var olduğu romanları belirlenmiştir. Bu romanların hem kaynak dildeki (Arnavutça), hem de çeviri dilindeki (Türkçe) basımları eş zamanlı okunmuştur. Bu okumalar sonucunda Osmanlı/Türk olgusunun yer aldığı kısımlar belirlenmiştir. Kaynak dilden belirlenen kısımların yeniden güncel çevirileri yapılmıştır. Bahsedilen kısımlarda yer alan Osmanlı/Türk olgusu incelenmiş ve değerlendirmeler yapılmıştır. Ayrıca iki çeviri birbirleri ile karşılaştırılıp anlam farklılıklarının olup olmadığı irdelenmiş ve ortaya özgün bir çalışma konulmuştur.

Tezimizi yazma aşamasına geçmeden önce, Arnavut Edebiyatı üzerine yazılmış Arnavutça, İngilizce ve Türkçe kitaplar, makaleler, yüksek lisans ve doktora tezleri; İsmail Kadare'nin kültürel, dilsel ve edebi eserleri ile romanları, İsmail Kadare'nin konu olduğu makaleler, doktora ve yüksek lisans tezleri incelenmiştir. Yapılan bu incelemeler neticesinde tez yukarıda bahsedilen plan çerçevesinde yazılmıştır.

GİRİŞ

ARNAVUT EDEBİYATI TARİHİ

Balkan Yarımadasının en eski halklarından biri olan *İlirlerden*[1] geldiği düşünülen *Arnavutların*[2], 16. yüzyıla kadar kendi dillerinde yazdıkları edebi eserleri bulunmamaktadır. Dolayısıyla Arnavut Edebiyatı, Osmanlıların Arnavutların yaşadıkları coğrafyaya gelmesinden yaklaşık bir asır sonra başlamaktadır. Çıkış noktasında ise dönemin hem siyasi ve hem de sosyal etkileri görülmektedir. Bu etkilere bakıldığında Arnavut Edebiyatı'nın neden 16. yüzyıla kadar yazılmadığı sorusunun cevabı ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple Arnavut toplumunun dönemin şartlarındaki siyasi durumunu, sosyolojik yapısını ve inançlarını ele alarak değerlendirme yapmakta fayda vardır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Arnavutluk hâkimiyetinden önce Arnavutlar, büyük aileler tarafından idare edilen feodal beylikler olarak geniş bir bölgede yaşamaktaydılar. Bu toprakların coğrafi konumu değerlendirildiğinde, Arnavutların siyasi bir birliktelik kuramadıkları ve hem dillerinde hem de dinlerinde farklılıkların olduğu görülmektedir. Dil açısından birçok ortak özelliğe sahip olsalar da, günümüzde de varlığını sürdüren iki farklı diyalekt ve bunların da içinde birçok alt diyalektleri vardır. Ancak bu diyalektler 1972 yılında kabul edilen *Standart Arnavutça*[3] ile yazı dilinden çıkarılmıştır. Günümüzde ise diyalektler yalnızca konuşma dilinde kullanılmaktadır.

---

[1]Günümüz Arnavutluk topraklarında kabileler halinde yaşadığına inanılan ve Arnavut ulusunun soyunun dayandırıldığı ırktır. Detaylı bilgi için bkz. Neritan Ceka, *Ilirët deri te Shqiptarët/Arnavutlara Kadar İlirler,* Migjeni Yayınevi, Tiran 2014, s. 477-530.

[2]Nuray Bozbora, *Osmanlı Yönetiminde Arnavutluk ve Arnavut Ulusçuluğunun Gelişimi*, Boyut Kitaplar, İstanbul 1997, s. 23.

[3]Enver Hoca'nın 1972 yılında başlattığı *Drejtshkrimi i Gjuhës Shqipe/Arnavut Dili Yazımı* kongresi, tüm diyalektlerin üstünde ortak unsurlar ile hazırlanmış günümüzde kullanılan Arnavut dilinin genel adıdır. Detaylı bilgi için bkz. Androkli Kostallari ve diğerleri, *Drejtshkrimi i gjuhës shqipe/Arnavut Dili Yazımı,* Akademia e Shkencave e Republikës së Shqipërisë Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë, Tiran 1973, s. 3-36.

Osmanlılar Arnavut topraklarına gelmeden önce Arnavutlar arasında hâkim olan inanç sistemi Hristiyanlıktı ve bölgelere göre Katolik ve Ortodoks olmak üzere ikiye ayrılmaktaydılar. Katolik bölgelerde kiliseler, Ortodoks bölgelerde ise manastırlar ön plandaydı. Bu nedenle Arnavutlar, yaşadıkları bölgelerde bulunan bu kurumlarda eğitim görmekteydiler. Gördükleri eğitimler din öğretileri üzerine olan Arnavutların yazdıkları ilk yazılı eserler de dini konular üzerine yazılan metinlerden oluşmaktaydı.

Osmanlı İmparatorluğu'nun 16. yüzyıl itibariyle Arnavutların yaşadığı birçok bölgede otoritesini daha da güçlendirmesi hem feodal beylerinin hem de kilisenin etkisini kaybetmeye başlamasına sebep olmuştur. Yaşanan siyasi gelişmeler sosyal alanda da etkisini göstermeye başlamıştır. Arnavut Edebiyatı'nın da başlamasında büyük etkisi görülen en önemli sosyal değişimlerden biri de Arnavut toplumunun İslamiyet'i benimsemeye başlamasıdır.

Arnavut Edebiyatı, Arnavut toplumunun günümüze kadar geçirmiş olduğu tarihsel ilişkiler ve gelişimler sonucunda, farklı yerlerde ve zamanlarda yeni edebiyat dönemleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kimi zaman sert çizgilerle ayrılan kimi zaman da etkisini yavaş yavaş yitiren veya dönüşerek başkalaşan bu dönemler Arnavut Edebiyatının dönüm noktaları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Temel başlıklar halinde ayırmamız gerekirse *Letërsia e Vjetër Shqiptare*/Eski Arnavut Edebiyatı[4], *Letërsia e Bejtexhinjve*/Beyitçiler Edebiyatı[5], *Letërsia e Rilindjes Kombëtare*/Milli Uyanış Edebiyatı[6], *Letërsia e Pavarësisë*/Bağımsızlık Edebiyatı[7] ve *Letërsia Moderne Shqiptare*/Çağdaş Arnavut Edebiyatı[8], Arnavut Edebiyatının birbirlerini takip eden edebiyat dönemleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu değişen dönemlerin etkilendiği akımlar ve geçirdikleri siyasi ve sosyal etkileri daha ayrıntılı anlayabilmemiz için alt başlıklar halinde inceleyeceğiz.

[4]Tezde bundan sonra Letërsia e Vjetër Shqiptare adı Eski Arnavut Edebiyatı adıyla anılacaktır.
[5]Tezde bundan sonra Letërsia e Bejtexhinjëve adı Beyitçiler Edebiyatı adıyla anılacaktır.
[6]Tezde bundan sonra Letërsia e Rilindjes kombëtare adı Milli Uyanış Edebiyatı adıyla anılacaktır.
[7]Tezde bundan sonra Letërsia e Pavarësisë adı Bağımsızlık Edebiyatı adıyla anılacaktır.
[8]Tezde bundan sonra Letërsia Moderne Shqiptare adı Çağdaş Arnavut Edebiyatı adıyla anılacaktır.

1. Eski Arnavut Edebiyatı/Letërsia e Vjetër Shqiptare

Arnavut Edebiyatı'nın 16. ve 17. yüzyıllarda karşımıza çıkan ilk dönemine Eski Arnavut Edebiyatı adı verilmektedir. Bu edebiyatın çıkış noktası ortaçağın sonlarına doğru İtalya'da ortaya çıkan *hümanizm akımıdır*[9]. Arnavut yazarlar bu akımdan etkilenerek, başlangıçta genellikle Latince veya İtalyanca, devamında ise Arnavutça eserler yazmışlardır. Dönemin Arnavut yazarları genellikle kilise görevlileri olan kişilerdi ve edebi eserlerde işledikleri konuların genelini din oluşturmaktaydı.[10] Arnavut yazarlar tarafından benimsenen bu akım aynı zamanda Osmanlı idaresine ve İslamiyet aleyhine kullanılan bir akım olmuştur. Ayrıca bu dönemde Arnavut yazarların yazdığı eserler İtalya'da basılıp yayınlanmaktaydı.[11] Eski Arnavut Edebiyatı'nın önemli temsilcileri arasında Marin Barleti (1450-1513), Gjon Buzuku (1499-1577), Pjetër Budi (1566-1622) ve Pjetër Bogdani (1630-1689) gibi yazarlar yer almaktadır.[12]

Eski Arnavut Edebiyatının başlangıcında yer alan önemli isimlerden biri İşkodra'da doğduğu tahmin edilen ve Osmanlı'nın Arnavut topraklarına gelmesiyle İtalya'ya göç eden *Marin Barleti*'dir.[13] Marin Barleti 1504 yılında yayınladığı *Rrethimi i Shkodrës*/*İşkodra Kuşatması* adlı ilk eserinde İşkodra'nın Osmanlılar tarafından kuşatılmasını anlatmaktadır. Diğer bir eseri ise 1508 yılında yayınladığı *Historia e Skenderbeut/İskender Bey Tarihi*'dir. Bu eserde ise İskender Bey'in

[9]Hümanizm XV.-XVI. yüzyıllarda Avrupa'da yayılan, antik Yunan-Roma kültürünün yeniden canlandırılması, yaşama sevinci, akılcılık, insancılık ilkelerinin benimsenmesi gibi özelliklerle belirlenen bir edebiyat ve kültür akımıdır. Bkz. Gürsel Aytaç, *Genel Edebiyat Bilimi*, Say Yayınları, İstanbul 2003, s. 345.

[10]Robert Elsie, *Një Fund dhe Një Fillim/Bir Son ve Bir Başlangıç,* Çeviren: Abdyrrahim Myftiu, Gjon Buzuku Yayınevi, Priştina 1995, s. 9.

[11]Robert Elsie, *Histori e Letërsisë Shqiptare/Arnavutluk Edebiyatı Tarihi*, Çeviren: Abdurrahim Myftiu, Dukagjini Yayınevi, Tiran 1997, s. 17.

[12]Eqrem Çabej, *Elemente të gjuhësisë e të literaturës shqipe/Arnavutça Dilbilim ve Edebiyat Elementleri,* ÇABEJ Yayınevi, Tiran 2009, s. 25-29.

[13]Robert Elsie, *Historical dictionary of Albania*, Scarecrow Press, Plymouth 2010, s.34.

Osmanlılara karşı vermiş olduğu mücadeleyi anlatmıştır. Her iki eser de Eski Arnavut Edebiyatı döneminin başlangıcı olarak kabul edilmektedir.[14]

Marin Barleti'den sonra karşımıza çıkan bir diğer isim de Gjon Buzuku'dur. Gjon Buzuku'nun 1555 yılında yazdığı *Meshari/Ayinler* adlı kitabı Arnavutların ilk edebi eseri olarak kabul edilmektedir. Bunun sebebi ise Gjon Buzuku'dan önceki eserlerin tümünde Latince kullanılması, *Meshari*'nin ise Arnavutça yazılmasıdır. Bu kitabın giriş kısmında Gjon Buzuku otobiyografisini yazmıştır. Kitabın devamında ise dönemin kilise ayinlerine yer vermiştir.[15]

Gjon Buzuku'nun ardından Eski Arnavut Edebiyatı alanında Arnavutça eserler veren diğer bir yazar Pjetër Budi'dir. Pjetër Budi, dört önemli eser yazmıştır. Bunlar *Doktorina e Krishtenë/Hristiyanlığın Öğretileri* (1618), *Ritualin Roman/Roman Ritüeli* (1621), *Kush thotë meshë, këto kafshë i duhet me shërbyem/Kim ayin söylüyor, bu hayvanlara bakmalıyız* (1621), *ve Pasqyra e të rrëfyemit/Anlatıların Aynası* (1621) adlı eserlerdir.[16] Eserlerinde işlediği dini konuların yanı sıra Osmanlı karşıtlığı da önemli bir yer tutmaktadır. Hayatını, İslamiyet'in Balkan toplumları üzerindeki etkisini ortadan kaldırmaya adayan yazar, Arnavutça yazmış olduğu eserlerinden birinde bu konuyu açıkça şu sözlerle dile getiriyor:

> "*Öyle bir zamandayız ki, Müslümanlık hat safhada ve bu Müslümanlık insanlara zorla dayatılıyor.*"[17]

Eski Arnavut Edebiyatının diğer bir önemli ismi ise Pjetër Bogdani'dir. Katolik olan Bogdani, hayatını Pjetër Budi gibi Osmanlı karşıtlığına adamıştır. Bir dönem İşkodra piskoposluğu görevini yürütmüş fakat Osmanlılara karşı aşırı sert tutumu sebebiyle bu bölgede fazla barınma imkânı olmamıştır. Bu nedenle birçok

---

[14]Jup Kastrati, *Historia e Albanologjisë (1497-1997)/Albanoloji Tarihi (1497-1997),* Argeta-LMG Yayınları, Tiran 2000, s. 67-68.
[15]Sabri Hamiti, *Letërsia Shqiptare e Vjetër/Eski Arnavut Edebiyatı,* SH.B.L.SH. Yayınevi, Tiran 2001, s. 23.
[16]Jup Kastrati, *a.g.e.*, s. 77.
[17]Dhimitër S. Shuteriqi, *Antologjia e Letërsisë Shqipe, Për shkollat e mesme/Ortaokullar için Arnavut Edebiyatı Antolojisi,* Enti i Tektseve dhe i Mjeteve Mësimore i Krahinës Socialiste Autonome të Kosovës, Priştina 1972, s. 15.

Katolik yazar gibi yaşamının bir dönemini İtalya'da sürdürmek zorunda kalmıştır. Edebi açıdan Bogdani'nin önemini vurgulayan eser, 1685 yılında İtalyanca ve Arnavutça yayınladığı *Çeta e Profetëve/Peygamberler Toplumu* adlı eseridir. Bu eserin temel konusunu İncil'den alıntılar oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra eserin ön sözünde yazar Arnavutçanın korunması ve geliştirilmesi ile ilgili isteklerini belirtmektedir.[18]

Hristiyan dinine mensup, genellikle din adamı konumunda olan Arnavut yazarların eserlerinde ele aldıkları konularda ortak tema olarak Osmanlı ve İslam karşıtlığı vardır. [19] Fakat Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgedeki hâkimiyetinin artması ve İslamiyet'in, Arnavut halkının genelinde kabul görmeye başlaması, bu edebiyat döneminin değişmesine sebep olmuştur. Bu nedenle temsilcileri de sınırlı sayıda kalan Eski Arnavut Edebiyatı zamanla unutulmaya mahkûm kalmış ve yerini Osmanlı kültürünün getirdiği *Beyitçiler Edebiyatı* almaya başlamıştır.

2. Beyitçiler Edebiyatı/Letërsia e Bejtexhinjëve

Osmanlı İmparatorluğu döneminde Arnavutların coğrafyasında inşa ettiği cami ve medreselerin, İslamiyet'in bölgede yayılmasına ve kalıcı hale gelmesine büyük katkı sağladığı bilinmektedir. Arnavutluk'un illerinde açılan cami ve medreselerden yetişen yeni bir nesil ile birlikte 17. yüzyılından 19. yüzyılına kadar devam edecek olan Arnavut Edebiyatında yeni bir dönem başlamıştır.

Eski Arnavut Edebiyatından tamamen farklı bir edebiyat dönemi olarak karşımıza çıkan bu döneme *Beyitçiler Edebiyatı* adı verilmektedir.[20] Adından da anlaşılacağı üzere Beyitçiler Edebiyatı Osmanlı kültürünün izlerini taşımaktadır. Türkçe, Farsça ve Arapça sözcüklerle yazılan bu edebiyatın ilerleyen dönemlerinde Arnavutça sözcükler de yer almaya başlamıştır.[21] Farklı dillerin yer aldığı bu edebiyat

[18]Jup Kastrati, *a.g.e.*, s. 105.
[19]Dhimitër S. Shuteriqi, *Shkrimet shqipe në vitet 1332-1850/1332-1850 Yılları Arasında Arnavut Yazıları*, Ushtarake-Split Yayınevi, Tiran 1978, s. 27-115.
[20]Robert Elsie, *Histori e Letërsisë…*, *a.g.e.*, s. 42-43.
[21]Robert Elsie, *Një Fund…, a.g.e.*, s. 9.

döneminde başından itibaren değişmeyen en önemli husus Osmanlı alfabesinin kullanılması olmuştur. Osmanlı alfabesinin yanı sıra bu edebiyat döneminde işlenen ortak bir konu da İslamiyet'tir. Bu ortak konu dışında aşk, felsefe, doğa ve tarih konularında da yazılmış birçok eserin varlığı bilinmektedir.[22] Din ve dini konuları içeren eserlerde, özellikle Bektaşiliğin ve Bektaşi yazarların ön plana çıktıkları görülmektedir. Başlıca temsilcileri Nezim Frakulla (1680-1760) ve Hasan Zyko Kamberi'dir (?).

Beyitçiler Edebiyatının bilinen en önemli şairi Nezim Frakulla'dır. İstanbul'da eğitim gören ve hayatını Berat şehrinde geçiren yazar, ilk Osmanlıca şiir yazan Arnavut olarak bilinmektedir.[23] Türkçe, Arapça ve Farsça şiirleri bulunan yazarın, özellikle dönemin devlet adamlarına yazdığı methiyeleri meşhurdur.[24] İslam dini temalı şiirleri de bulunan Frakulla'nın, ayrılık, özlem ve aşk konulu şiirleri de dikkat çekmektedir. Fakat dönemin Berat Valisi Molla Ali ile Nezim Frakulla özellikle Türkçe şiirler konusunda birçok kez karşı karşıya gelmiştir. Karşılaştığı eleştirilere karşılık vermek üzere Türkçe kaleme aldığı bir şiirde şu sözleri söylemektedir:

> *"Nezim'in şiirlerini kabul etmeyen kimse, ya düşmandır, ya da bilgelik menzilinde tamamen cahildir."*[25]

Beyitçiler edebiyatının öne çıkan diğer bir temsilcisi ise Hasan Zyko Kamberi'dir. 18. yüzyılda yaşadığı kabul edilen yazar aynı zamanda İslam geleneğini temsil eden Arnavut yazarların başında gelmektedir. Hasan Zyko Kamberi, eserlerinde genellikle yaşadığı dönemin sosyal hayatında şahit olduğu olayları işlemiştir. Yazarın en çok bilinen eseri Peygamber Efendimizin hayatını, hedeflerini, ahlak anlayışını anlattığı 227 beyitten oluşan mevlididir. Aynı zamanda eserin bir başka özelliği de Hasan Zyko Kamberi'nin ilk Osmanlı alfabesi kullanarak yazdığı eser olmasıdır. Yazarın bilinen bir başka eseri ise *Sefer-i Hümayun* adlı eserdir. Hasan Zyko Kamberi

---

[22]Alija Ermira–Dibra Miaser, "Tema fetare në letërsinë shqiptare me shkrim arab/Arnavut Edebiyatında Arap Alfabesi ile Din Teması", *Beder Journal Of Humanities*, 1. Cilt, S. 2, Tiran 2013, s. 151.
[23]Robert Elsie, *Historical dictionary…, a.g.e.*, s.144.
[24]Dhimitër S. Shuteriqi, *Shkrimet shqipe…, a.g.e,* s. 116.
[25]"Ai që mohon poezinë e Nezimit, o është armik, o është krejt i paditur në diturinë e vargënimit." Detaylı bilgi için bkz. Jup Kastrati, *a.g.e.*, s. 270.

Avusturya-Osmanlı Savaşına (1789) katılmış[26] ve eserinde bu savaşta yaşanan sıkıntıları ele almıştır. Diğer iki eseri *Bahti im/Benim Bahtım* ve *Vasiyetnameja*/*Vasiyetname* olan Hasan Zyko Kamberi bu eserlerinde kötü talihi ve yalnızlığı işlemiştir. Yazarın etkilendiği Türk şairi olarak Süleyman Çelebi gösterilir.[27]

3. Milli Uyanış Edebiyatı/Letërsia e Rilindjes Kombëtare

Balkanlarda 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'ne karşı başlayan isyanlar birçok milletin bağımsızlığını kazanmasıyla son bulmuştur. Arnavutluk, Osmanlı İmparatorluğu'ndan 1912 yılında ayrılarak bağımsızlığını ilan etmiş son Balkan devletidir. 18. yüzyılın sonlarında başlayan milliyetçilik akımı ve devamında bu akımın Balkan yarımadasına yayılması Arnavut Edebiyatı'nın yeni bir döneme girmesine yol açmıştır. Bu dönemde yazarlar eserlerinde özgürlük ve halkçılık temalarını işlenmeye başlamıştır.[28] Arnavut coğrafyasında başlayan özgürlük fikirleri ve isyanlarla aynı doğrultuda kendini gösteren bu edebiyata *Milli Uyanış Edebiyatı* adı verilmiştir.

Milli Uyanış Edebiyatı'nın ilk temsilcisi Naum Veqilharxhi'dir (1797-1848). Naum Veqilharxhi, 19. yüzyılda Arnavutluk'ta başlayan milliyetçilik hareketinin öncülerinden biri olarak kabul edilir. Balkan topluluklarının Osmanlı Devleti'ne karşı giriştikleri mücadelelerinden ve özellikle 1821 yılında başlayan Yunan isyanından etkilenmiştir. Eserlerinde Arnavut milliyetçiliğini ön plana çıkarmak amacıyla milli dilin yabancı sözcüklerden arındırılması gerekliliği fikrini öne sürmüş ve 1844 yılında 33 harften oluşan bir alfabe hazırlamıştır. Bu alfabeyi kullanarak yazdığı ilk eserini de 1845 yılında *Evëtar*/*Alfabe* adıyla yayınlamıştır. Aynı yıl bu eserinin üzerinde değişiklikler yaparak *Fare i ri Evëtar shqip për djelm nismëtorë*/*Başlangıç seviyesindeki gençler için en yeni Arnavut Alfabesi* başlığıyla tekrardan

[26]Robert Elsie*, Histori e Letërsisë…*, *a.g.e.*, s. 45.
[27]Abas Jahja, "Makedonya'da Câmi Mûsikîsi", *Milel ve Nihal inanç, kültür ve mitoloji araştırmaları dergisi*, Cilt 9, Sayı 2, İstanbul 2012, s. 81.
[28]Hamit Xhaferi, "Mbi Tipologjinë e Raporteve Letërsi-Shoqëri: Rasti Shqiptar/Edebiyat-Topluluk Tipolojisi Raporları Üzerine: Arnavutluk Örneği", *Aktet e Takimit Vjetor*, Cilt 2, Sayı 1, ERIK yayınları, Tiran 2008, s. 154.

yayınlamıştır.[29] Dilbilgisi kitabı olarak da ele alınabilecek olan bu kitapta ön plana çıkan, yazarın gençlere hitaben yazdığı ön sözdür. Yaptığı çalışmalar ile Milli Uyanış Edebiyatının öncülerinden kabul edilen Naum Veqilharxhi, Arnavut dilinin doğru kullanılması ile ilgili şu sözleri söylemektedir:

> "*Bizim dilimiz bildiğiniz gibi zamanın getirdikleri ve değiştirdikleri ile ve bundan ziyade öğreniminin olmamasıyla yabancı dillerden çok kelime almıştır.[…] İlk iş yabancı dillerden gelen bu kelimeleri nasıl çıkartacağımızı bilmek ve kendi dilimizle onların yerini doldurmaktır. Zaman zaman bu kelimeler kulağımıza hoş gelmeyebilir ama umut ediyorum ki zamanla hoş gelecektir."*[30]

Milli Uyanış Edebiyatı Arnavut toplumunun özgürlük hakları üzerine yazılan eserlerle başlamış fakat siyasi ve sosyal olaylarla birlikte yönünü tamamen Arnavut milliyetçiliğine çevirmiştir. Bu edebiyat döneminin oluşmasındaki en önemli etkenler Arnavut isyanları ve bu isyanlarla birlikte başlayan yeni hak arayışlarıdır.[31] Özellikle 19. yüzyılın son yarısında oluşturulmaya başlanan milliyetçi dernekler ve bu derneklere bağlı şubeler aracılığıyla yeni bir düzen kurma fikri hızlı bir şekilde yayılmaya başlamıştır. Bu fikrin savunucuları Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılmak ve Büyük Arnavutluk Devleti'ni kurma planlarıyla yola çıkmışlardır. Bütün Arnavut illerini saran bu fikir Arnavutça eğitim veren okulların birbiri ardına açılması ile halk arasında daha fazla tutunmaya başlamış ve yeni bir neslin filizlenmesine sebep olmuştur.[32]

Arnavut toplumunun 19. yüzyılın son yarısından itibaren Osmanlılara karşı giriştikleri mücadelelerde öne çıkan bir aile dikkat çekmektedir. Bu aile Abdyl, Naim ve Sami kardeşlerin mensubu olduğu Frashëri ailesidir.[33] Bu üç kardeşin de ortak

---

[29]Kristo Frashëri, *Rilindja Kombëtare Shqiptare/Arnavut Milli Uyanışı*, Naim Frashëri Yayınevi, Tiran 1962, s. 6-7.
[30]Dhimitër S. Shuteriqi, *Antologjia e Letërsisë…, a.g.e.,* s. 66-67.
[31]Kristo Frashëri, *a.g.e.*, s. 8.
[32]Albert Frashëri-Alfred Frashëri, *Rilindja Kombëtare Shqiptare Studime për idetë e Rilindjes kombëtare/Arnavut Milli Uyanışı, Milli uyanış fikirleri üzerine çalışmalar,* Print-AL Yayınevi, Tiran 2014, s. 121.
[33]*A.g.e.*, s. 14.

özelliği Arnavut milliyetçiliğinin savunuculuğunu yapmaları olsa da üçü de farklı alanlarda kendilerini göstermişlerdir. Abdyl Frashëri bir siyasetçi, Naim Frashëri bir şair ve Sami Frashëri ise daha çok bir fikir adamı olarak karşımıza çıkmaktadır.[34]

Büyük kardeş Abdyl Frashëri (1839-1892) İstanbul'da kurulan *Komiteti Qëndror për mbrojtjen e të drejtave të kombësisë shqiptarë*/*Arnavut Toplumunun Haklarını Koruma Merkez Komitesi* isimli komitenin kurucusu ve liderlerinden biridir.[35] Hayatını siyasete ve Arnavutların bağımsızlığı için mücadeleye adayan Abdyl Frashëri, 1877 yılında Yanya vilayetinden milletvekili olarak seçilmiştir. Prizren birliğinin de kurucuları arasındadır ve siyasi hayatının ilk yıllarında Yunanistan ve Karadağ tehdidinden Arnavutluk'u savunabilmek için Osmanlı Devleti ile yakın ilişkiler içerisinde olmuştur. Ancak siyasi özerklik çabalarına yönelmesi sonucu Osmanlı Devleti tarafından ağır cezalara çarptırılmış ve hayatını sürgünde geçirmiştir.[36]

Frashëri kardeşlerin ortancası ise Naim Frashëri'dir (1846-1900).[37] Bektaşi dergâhında şark kültürüyle yetişen şair, burada Arapça, Farsça ve Türkçe öğrenmiştir. Diğer kardeşleri gibi Yanya'da bulunun *Zosimea* lisesinde eğitimini tamamlamıştır. Bu lisede ise batılı sistemin klasik eğitimini almış Yunanca, Fransızca ve İtalyanca öğrenmiştir.[38] Öğrendiği diller sayesinde hem doğu hem de batı kültürlerini öğrenmiştir. Arnavut edebiyatına katkıları ise 1880'li yıllarda başlamıştır. Bu tarihte yazdığı ve Bükreş'te yayınladığı ilk şiiri *Shqipëria/Arnavutluk* adı ile bilinir. Şiirinde Arnavutların, *Pelazg*[39] kökeninden, geçmişin milli kahramanlarından ve geri kalmışlıktan kurtulmaları için Arnavutluk'ta anadilde eğitim veren okulların açılmasının gerekliliğinden bahsetmiştir.

---

[34]Kristo Frashëri, *Tre Vëlezër Pishtarë/Meşale Üç Kardeş*, 8 Nëntori Yayınevi, Tiran 1978, s. 3.
[35]Kristo Frashëri, *Rilindja Kombëtare…, a.g.e.,* s. 17.
[36]Natalie Clayer, *Arnavut Milliyetçiliğinin Kökenleri Avrupa'da Çoğunluğu Müslüman bir Ulusun Doğuşu*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2013, s. 191-244.
[37]Eqrem Çabej, *a.g.e.,* s. 47.
[38]Robert Elsie, *Historical dictionary…, a.g.e.,* s. 109.
[39]Pelazg, Arnavutların kökeni ve Avrupa'nın en eski kavmi olarak ele alınır. Pelazglar tarımla uğraşan barışçıl bir toplumdur. Ancak yaşanan savaşlar neticesinde Pelazgların bir kısmı o toprakları terk etmek zorunda kalmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Spiro Konda, *Shqiptarët dhe Problemi Pellazgjik/Arnavutlar ve Pelazg Sorunu*, Uegen Yayınları, Tiran 1964, s. 443.

Naim Frashëri'nin Milli Uyanış Edebiyatı'na etki eden en önemli eseri ise 11500 dizeden oluşan *Istori e Skënderbeut/İskender Bey'in Tarihi* adlı şiiridir. Bu şiir, günümüzde şairin başeseri olarak kabul edilmektedir. Şiirde İskender Bey karakteri, ülkesini yabancı güçlerden kurtaran bir kahraman olarak anlatılmaktadır.[40] Naim Frashëri'nin aynı dönemde yayınlanan diğer bir eseri ise *Qerbelaja/Kerbela* adlı şiiridir. Bu şiirde, Hz. Muhammed'in torunu Hz. Hüseyin'in Kerbela'da yaşadığı mücadeleyi anlatmıştır.

Naim Frashëri'nin Bektaşi yönünü ise *Fletore e Bektashinjet*/*Bektaşilerin Defteri* adlı eserinde görmekteyiz.[41] Eserlerinde Türkçe sözcüklerin yerine Arnavutça sözcükleri kullanmaya özen göstermiştir. Döneme damgasını vuran eserlerinin genel özelliği ise Arnavutları bir çatı altında toplama ülküsüdür. Naim Frashëri eserlerinde milliyetçilik, geçmişin kahramanları ve dini temalar kullanmıştır ve kendinden sonra gelen birçok Arnavut yazarın da ilham kaynağı olmuştur.[42] Şairin toplamda 22 eseri yayınlanmıştır. Bunların 4 tanesi Türkçe, 1 tanesi Farsça, 2 tanesi Yunanca ve 15 tanesi Arnavutçadır. Günümüzde Naim Frashëri Arnavutların milli şairi olarak anılmaktadır.

Kardeşlerin en küçüğü ise Türkiye'de Şemsettin Sami adı ile bilinen Sami Frashëri'dir (1850-1904). İlk Türkçe ansiklopediyi yazan ve aynı zamanda Türkçe'nin birçok alanında önemli eserleri bulunan Şemsettin Sami, Arnavut ulusunun gelecekte olması gereken yeri ve Arnavutçanın önemini vurgulayan eserleri ile de Arnavutlar tarafından önemli bir vatansever olarak gösterilmektedir.[43]

---

[40]Jorgo Bulo, *Historia e Popullit Shqiptar II, Rilindja Kombëtare vitet 30 të Shek. XIX-1912/Arnavut Toplumu Tarihi II, Milli Uyanış XIX. Yüzyılın 30'lu yılları-1912,* TOENA Yayınevi, Tiran 2002, s. 355.
[41]Eqrem Çabej, *a.g.e.,* s. 46.
[42]Robert Elsie, *a.g.e.*, s. 114.
[43]Eri Syzo, *Şemsettin Sami'nin Milliyetçilik Anlayışı*, (Yüksek lisans tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2015, s. 7.

4. Bağımsızlık Edebiyatı/Letërsia e Pavarësisë

Osmanlı imparatorluğunun Arnavutluk'ta yaklaşık 500 yıl süren hâkimiyetinin *Ismail Qemal Bej Vlora'*nın (1844-1919) 28 Kasım 1912 yılında Arnavutluk'un *Vlora/Avlonya* şehrinde yapmış olduğu bağımsızlık bildirgesi ile son bulduğu kabul edilmektedir.[44] Bu tarihten itibaren Arnavutluk'un yeni şartlarına bağlı olarak Arnavut Edebiyatı'nda da yeni bir dönem başlamıştır. Bu yeni edebiyat dönemi II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar etkisini sürdürecek olan *Bağımsızlık Edebiyatıdır*. Milli Uyanış Edebiyatı'nın son dönem temsilcileri aynı zamanda Bağımsızlık Edebiyatı'nın ilk temsilcileridir. Temelini milliyetçiliğin oluşturduğu Milli Uyanış Edebiyatı yerine, Bağımsızlık Edebiyatı'nda kentleşme, hürriyetin korunması ve modernleşme gibi konuların eserlerde ön plana çıkmaya başladığı görülmektedir.[45]

Bağımsızlık Edebiyatı'nın önemli yazarlarından biri Faik Konica'dır (1875-1942). Konica, Burgonya Üniversitesi'nde edebiyat ve felsefe okumuş, Harvard Üniversitesi'nde de edebiyat ve sanat alanında yüksek lisansını tamamlamıştır.[46] Edebiyata çok erken yaşta adım atan yazarın *Albania/Arnavutluk ve Trumpeta e Krujës/Kruja'nın Trampeti* adında iki dergisi yayınlamıştır. En önemli eseri ise Arnavutluk'un sosyal hayatını ayrıntılarıyla işlediği *Dr.Gjilpëra/Dr. İğne* adlı romanıdır. Avrupa'da eğitim almış bir entelektüelin hayatını anlatan yazar, anavatanı olan Arnavutluk'a dönüşünde hayallerinden çok farklı bir dünya ile karşılaşan karakterin yaşadığı bocalamayı ele almaktadır.[47]

Bağımsızlık Edebiyatı'nın diğer bir temsilcisi ise Fan S. Noli'dir (1882-1965). Yazar, şair kimliğinin dışında tarihçi, eleştirmen ve çevirmen olarak da bilinmektedir. Arnavutluk'ta özgürlük ilkesinin öncülerinden kabul edilen Fan S. Noli,

---

[44]Ilir Ikonomi, *Pavarësia, Udhëtimi i Paharruar i Ismail Qemalit/Bağımsızlık, İsmail Qemal'in Unutulmayan Yolculuğu*, UET Press Yayınevi, Tiran 2012, s. 251.
[45]Viron Koka, *Historia e Popullit Shqiptar III, Periudha e Pavarësisë 28 nëntor 1912-7 prill 1939/Arnavut Toplumu Tarihi III, 28 Kasım 1912-7 Nisan 1939 Bağımsızlık Dönemi,* TOENA Yayınevi, Tiran 2007, s. 389.
[46]Sabri Hamiti, *Letërsia Moderne Shqipe/ Çağdaş Arnavut Edebiyatı,* Albas Yayınları, Priştina 2005, s. 85.
[47]Faik Konica, *Pejsazh/Peyzaj,* Naim Frashëri Yayınevi, Tiran 2006, s. 133.

yazdığı siyasi şarkılar ile parlamıştır.[48] Yazarın edebiyat, siyaset ve yayımcılık alanlarında yaptığı işleri kendi biyografisinin altında topladığı *Autobiografia/Otobiyografi* adlı derlemesi, Bağımsızlık Edebiyatının önemli eserleri arasında gösterilmektedir.[49]

Arnavut Edebiyatı dönemleri arasında etkisi en kısa süren edebiyat dönemi Bağımsızlık Edebiyatı'dır. Bu dönemin öncüleri genellikle siyaset ile uğraşmış aydın sınıfa mensupturlar. Genellikle dergi ve gazete yayınlarında kendini göstermeye çalışan bu edebiyatın içeriği yalnızca yeni devletin gelişmesi ve halkın yaşadığı sorunlarla sınırlı kalmıştır.[50]

5. Çağdaş Arnavut Edebiyatı/Letërsia Moderne Shqiptare

II. Dünya Savaşı sonrasında Arnavutluk'ta Enver Hoca'nın (1908-1985) iktidarı ele geçirmesi ile yeni bir rejim kurulmuştur. Arnavut Edebiyatı bu yeni rejimin başlaması ile birlikte Bağımsızlık Edebiyatı'nın yeni bir evresine geçiş yapmıştır. Bu evre, savaş sonrası yeniden kazanılan özgürlüğün üzerine şekillenmiş yazılarla başlamış fakat Enver Hoca'nın tüm sosyal alanlara yapmaya başladığı müdahalelerden dolayı çok farklı bir alana doğru yön almıştır.[51] Komünist rejimin Arnavut Edebiyatı üzerindeki etkisi ilk yıllarda fazla hissedilmemiştir. Fakat Enver Hoca'nın siyasi ve sosyal bütün erkleri kendi ideolojisi ile yeniden şekillendirme çabaları sonucunda, Arnavut Edebiyatı çok zor bir döneme girmiştir. Hangi politik düşünceye sahip olurlarsa olsunlar bütün yazar ve entelektüellere eski rejimin yandaşları olma şüphesiyle yaklaşılmıştır. Devam eden süreçte edebiyat alanına el atan Enver Hoca, Arnavut Edebiyatı'nı komünizm rejiminin sansürü altına almıştır. Bu gelişmelerin ve kısıtlamaların doğrultusunda yeni bir edebiyat dönemi ortaya çıkmıştır. Rejim ile

[48]Viron Koka, *a.g.e.*, s. 390.
[49]Sabri Hamiti, *a.g.e.*, s. 109-110.
[50]Viron Koka, *a.g.e.*, s. 391-396.
[51]Hamit Xhaferi, "Zhvilimet e Prozës Shqipe Pas Periudhës së Pavarësisë/Bağımsızlık Dönemi Sonrası Arnavut Nesir Gelişimi", *Seminari Ndërkombëtar Për Gjuhën, Letërsinë dhe Kulturën Shqiptare XXXI,* Priştina Üniversitesi Filoloji Fakültesi ve Tiran Üniversitesi Tarih ve Filoloji Fakültesi, Priştina 2012, s. 194.

doğrudan bağlantılı olan Arnavut Edebiyatı'nın bu dönemine *Çağdaş Arnavut Edebiyatı* veya *Komünizm Edebiyatı* denilmektedir.

Komünizm rejiminin edebiyat alanına ilk müdahalesi iki aşamadan oluşmaktadır. İlk aşamasında, Bağımsızlık Edebiyatı'nın izlerini tamamen silmek amacı vardır.[52] Bu doğrultuda okullardaki eğitim-öğretim programlarından *Gjergj Fishta* ve *Faik Konica* gibi yazarların eski gelenekleri yansıttıkları yazıları çıkartılmıştır. İkinci aşamada ise bu çıkartılan eserlerin yerine Sovyet Edebiyatı ve bu edebiyatın eserleri konulmuştur.[53] Rejimin, Arnavut Edebiyatı'na yaptığı müdahaleler, sadece eski dönemlere ait edebi eserlerin kaldırılması ve yasaklanması ile sınırlı kalmamıştır. Aynı zamanda bu akımların takipçisi olan yazarları da çeşitli yollarla baskı altına alma girişimleri devam etmiştir.[54] *Mitrush Kuteli (1907-1967), Petro Marko (1913-1991), Musine Kokalari (1917-1983)* ve *Arshi Pipa (1920-1997)* gibi birçok yazar cezaevinde atılmıştır. [55]

Arnavutluk'un Sovyetler Birliği Blok'una entegrasyonu ile birlikte Sovyet Edebiyatı'nın Arnavutluk'ta başlattığı etki, rejim yanlısı yeni yazarlar ortaya çıkarmıştır. Devrimci ve sürrealist bir korku karışımından esinlenen yeni yazarlar, küçük bir Balkan ülkesi olan Arnavutluk'un geçirdiği siyasi ve toplumsal dönüşümleri eserlerinde yazmaya başladılar. Birçoğu rejimin kurduğu yeni düzene bağlı devrimci okullarda yetişen genç Arnavut yazarlar, yazmış oldukları şiir, hikâye ve romanlarla Çağdaş Arnavut Edebiyatı'nın ilk temsilcileri arasına girdiler. Ancak bu eserler edebi yapıt olmaktan çok siyasi eğitim verme amacı olan didaktik şekilde yazılmış ideolojik bildirilerdir. Sanatsal seviyeden daha çok yazarların siyasi görüşleri ve inançları ön plandaydı.[56]

---

[52]Ermir Hoxha, *Arti Në Shqipëri 1945-1990/1945-1990 Yılları Arasında Arnavutluk'ta Sanat*, (Doktora Tezi), Tiran Üniversitesi Tarih ve Filoloji Fakültesi Kültürel Miras ve Arkeoloji Bölümü, Tiran 2014, s. 13.

[53]Leka Ndoja, *Letërsia Shqipe e Emigracionit në vitet 1944-1990/1944-1990 yılları Arnavut Göç Edebiyatı*, (Doktora Tezi), Tiran Üniversitesi Tarih ve Filoloji Fakültesi Edebiyat Bölümü, Tiran 2014, s. 25.

[54]Bashkim Kuçuku, *KADARE në gjuhët e botës/Dünya Dillerinde KADARE*, Onufri Yayınevi, Tiran 2015, s. 17.

[55]Robert Elsie, *a.g.e.*, s. 249-250.

[56]Robert Elsie, *a.g.e.*, s. 252.

Çağdaş Arnavut Edebiyatı, rejimin getirdiği kısıtlamaların yanı sıra, dış politikaya da bağımlı olarak gelişmekteydi. Bu edebiyat başlangıcını Sovyet Edebiyatı üzerine şekillendirmiş fakat Arnavutluk ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişkilerin bozulması sonucunda yeni bir sürece geçilmiştir. Bu süreç ile birlikten Çağdaş Arnavut Edebiyatı, Enver Hoca'nın Çin Halk Cumhuriyeti ile yakınlaşan yeni politikalarını meşru kılmaya adanmış yazılara dönüşmeye başlamıştır.

Arnavut Edebiyatı dönemleri boyunca fazla gelişme imkânı bulamamış olan roman türü, Komünizm Edebiyatı ile en çok işlenen ve gelişen tür olarak karşımıza çıkmaktadır. Dönemin ilk romanı *Petro Marko'*nun yazdığı *Hasta la Vista/Görüşürüz* (1958) adlı eseridir. Bu eserde yazar, 1936 yılında katıldığı İspanya Sivil Savaşını, bir partizan gözüyle anlatmıştır. 1940 yılında Arnavutluk'a dönerek partizanlarla birlikte faşist güçlere karşı mücadelesine devam etmiş fakat İtalyanlar tarafından tutuklanarak Sicilya'nın Ustica Adasına gönderilmiştir. Yaşadığı bu sürgünü ve tutuklu kaldığı yılları ise yazdığı *Nata e Ustikës/Ustika Gecesi* (1989) adlı romanında anlatmaktadır. 1944 yılında vatanına geri dönen Petro Marko, *Bashkimi/Birlik* gazetesinin baş editörü olarak göreve başlamıştır.[57] Ardından 1949 yılında Tiran'da öğretmenlik yapmaya başlamıştır. Bu sürede roman yazmaya devam eden Marko'nun 1973'te yayınladığı *Një emër në katër rrugë/Dört yolda bir isim* adlı romanı, Enver Hoca tarafından yasaklanmış ve yazara uzun bir süre yayın yasağı getirilmiştir. 1982 yılında yayın yasağı kaldırılan Petro Marko, günümüzde Çağdaş Arnavut Edebiyatı'nın nesir alanındaki yazıların temsilcisi olarak kabul edilmektedir.[58]

Enver Hoca'nın bütün yasaklamalarına ve sınırlamalarına rağmen 1970-1980 yılları arasında Arnavut Edebiyatında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu dönemde edebiyat alanında yaratıcılığı ve özgünlüğü ile en önemli temsilci olarak İsmail Kadare karşımıza çıkmaktadır. Komünizm sisteminin getirdiği zorluklara karşı vermiş olduğu mücadele, Arnavut Edebiyatı'na yeni bir ruh getirmiştir. Kimi zaman rejim yanlısı gibi

[57]Ali Aliu ve diğerleri, *Letërsia Bashkëkohore Shqiptare/Çağdaş Arnavut Edebiyatı*, Alb-ass Yayınevi, Tiran 2002, s. 35-36.
[58]Etjona Hoxha, *Çështje Të Narracionit Në Krijimtarinë e Petro Markos/Petro Marko'nun Eserlerinde Öyküleme Durumu*, (Doktora Tezi), Tiran Üniversitesi Tarih ve Filoloji Fakültesi Edebiyat Bölümü, Tiran 2016, s. 59.

görünen kimi zamanda üstü kapalı yazılarıyla rejimi sert bir dille eleştiren İsmail Kadare, Petro Marko'dan sonra Çağdaş Arnavut Edebiyatı'nın roman alanında temsilcisi olmuştur. Kadare, romanları dışında hayatı, siyasi görüşleri, etkilendiği akımlar ve Çağdaş Arnavut Edebiyatı'na kazandırdığı diğer türler ile birlikte özellikle rejimin edebiyat alanındaki etkisini analiz etmekte en önemli figürlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Komünist rejimin sona ermesinden sonra başlayan yeni dönem, Çağdaş Arnavut Edebiyatı'nın üstündeki tüm baskıyı kaldırmış ve öze dönüş başlamıştır.[59] Birçok yasaklı, sürgün edilmiş veya cezaevinde olan yazarlar bu değişim ile özgür kalmışlardır.

[59]Marisa Kërbizi, *Dukuri Të Zhvillimit Të Letërsisë Pas Viteve '90-të/90lı Yıllardan Sonra Edebiyatın Gelişim Süreci*, (Doktora Tezi), Tiran Üniversitesi Tarih ve Filoloji Fakültesi Edebiyat Bölümü, Tiran 2013, s. 1.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İsmail Kadare'nin Hayatı

1.1. Doğum yeri Gjirokastër/Ergiri Kasrı

Arnavut Edebiyatı'nın en önemli simalarından biri olan İsmail Kadare, 1936 yılında Arnavutluk'un güney sınırında bulunan *Gjirokastër,* Türkçe adıyla Ergiri Kasrı[60] şehrinde dünyaya gelmiştir. Babası mübaşir olan Kadare'nin, annesi ise İstanbul'da eğitim görmüş bir yargıcın kızıdır. Ailesi ile beraber babaannesinin yanında büyüyen Kadare, çocukluğunu ve gençliğini Ergiri Kasrı'nda geçirmiştir. Yazar, yıllar sonra çocukluk anılarına *Kronikë në Gur/Taş Kentin Günlüğü* adlı romanında yer vermiştir. Bu nedenle şehrin tarihine kısaca biraz değinmekte fayda vardır.

Kuzeyde Berat, doğuda Korice, batıda Avlonya, kuzeybatıda Fier illerine komşu olan Ergiri Kasrı, Gjera Dağları ile Drina Nehri arasındaki bir vadide yer almaktadır. Kent, coğrafi konumu ve sağlam surlara sahip kalesi ile stratejik öneme sahiptir. Arnavutluk'un Yunanistan sınırında bulunan Ergiri Kasrı önemli bir kültür kenti olarak da bilinmektedir.[61] Ayrıca Arnavut milliyetçiliğinin önemli merkezlerinden biri olarak tarih sahnesinde yerini almıştır.

Gjirokastër/Ergiri Kasrı adının menşei ile ilgili bilinen iki anlatı mevcuttur. İlki Yunanlıların kente *Argyro-Kastro* demesiyle ilgilidir. Yunanca'da *"argyros" "gümüş", "kastro"* ise *"kale"* demektir. Bu adlandırmadan hareketle kentin büyük bir bölümünü kaplayan taş yapıların yağmurdan sonra gümüş gibi parladığı göz önünde bulundurularak kentin isimlendirildiği değerlendirilmiştir.

---

[60]Tezde bundan sonra Gjirokastër şehri Ergiri Kasrı adıyla anılacaktır.

[61]Kasëm Biçoku-Pëllumb Xhufi*, Historia e Popullit Shqiptar I, Ilirët- Mesjeta Shqipëria nën Perandorinë Osmane Gjatë shek. XVI- vitet 20 të Shek. XIX/Arnavut Toplumunun Tarihi I, İlirler-Ortaçağ XVI. ve XIX. Yüzyılların 20'li Yıllarında Boyunca Osmanlı İmparatorluğu Hâkimiyetindeki Arnavutluk*, TOENA Yayınevi, Tiran 2002, s. 200.

İkinci anlatı ise "*Argjiro*" adlı bir prensesin intiharı ile ilgili aktarılan bir efsanedir. Efsane, Osmanlılar kenti kuşattığı sırada Argjiro'nun kucağında henüz bebek olan oğluyla birlikte surlardan atlayarak intihar etmesi sonucu kente bu ismin verilmesini içermektedir. Ancak, Osmanlıların bu kente gelmesinden çok daha uzun yıllar evvel kentin bu şekilde adlandırıldığı bilinmektedir.

İsmail Kadare 1958 yılında bu anlatıdan esinlenerek *Princesha Argjiro*/*Prenses Argjiro* adlı şiirini kaleme almıştır. Yazarın edebi hayatında önemli bir yeri olan bu şiir, kentin tarihi ile ilgili gerçek bilgilere dayandırılmadığından dönemin en çok eleştirilen yapıtları arasına girmiştir. Bu eleştirilerin başlangıcını Ergiri Kasrılı bir yazar olan Lefter Dilo'nun, Arnavutluk İşçi Partisi Merkez Komitesi sekreteri Liri Berishova'ya gönderdiği bir mektuba dayanmaktadır. 30 Mayıs 1958 tarihli mektupta şöyle yazıyor:

"30 Mayıs 1958, Gjirokastra,

Yoldaş Liri,

Birkaç yıldır Gjirokastër kentinin yüzyıllar boyunca geçirdiği çevresel değişimi ve monografisi ile ilgileniyorum, fakat birkaç gün önce, genç yazar İsmail Kadare'nin "Princesha Argjiro" adlı şiirini gördüm ve şaşırdım, çünkü bu şiirin tarihsel süreç açısından tamamen yanlış olması dolayısıyla ayakta durma imkânı yok. Gjirokastër ne Prenses Argjiro tarafından kuruldu ne de onun adını aldı.

Efsane olarak değil, arşiv kaynakları, tarih ve atalarımızın gayet güzel koruduğu el yazmaları olarak bakıldığında, Gjirokastra, yeniçağın 568 yılına aittir ve 15. yy' da Argjiro adını aldığı kesinlikle gerçek değildir, çünkü bu dönemde Türkler geldi ve düşünecek olursak Türkler kendilerine karşı gelen bir savaşçının adının, bir şehre verilmesine asla izin vermezlerdi.

Eğer şair tarihsel çalışmalar yapan kişilerle iletişime geçmiş olsaydı, gerçek, tarihe dayanan, hatasız bir şiir olacaktı. Aynı şekilde devlet yayınları kuruluşuna sormuş olsaydı, tarihe dayanmayan bir şiirin yayınlanmasına izin vermeyecekti.

Ismail Kadare'nin metninde daha ilk sayfadan hata yaptığını düşünüyorum. Sebepleri ise şunlardır;

a. Şair parçada Gjirokastra Kalesi'nin bir savaş gemisi şeklinde olduğunu anlatıyor, ancak taslağa bakıldığında Shën Triadha Kalesi veya Tepelena Kalesi çıkıyor. Tasarımcı başkentte bulunan arkeoloji müzesindeki resmi hiç görmeden, taslağı Tirana'dan yapmıştır.

b. İlk sayfada Argjiro o yörenin kıyafetleri ile tasvir edilmiyor ve dudaklarının kırmızı olduğu belirtiliyor, ancak o bir savaşçı ve bir kolunda bebeği öbür kolunda da kılıcı anlatılsaydı daha iyi olurdu çünkü efsane de böyledir.

c. Ayrıca tasvirlerin hiçbir yerel ahengi yok. Yazar, eğer şiirin konusu olarak, 1417'de olan Depe Zenevizit savaşını ya da 1833'te olan Gjirokastra Kalesi'ni Türklerin elinden kurtarmak için savaşan gençleri ele alsaydı, tam ve eksiksiz bir eser sunmuş olacaktı.

Söyleyeceklerim bu kadar,

Saygılarımla,
Leftre L.Dilo"[62]

[62]"Gjirokastër, më 30 maj 1958,Shoqja Liri, Kam disa vjet që merrem me një monografi për rrethin dhe qytetin e Gjirokastrës gjatë shekujve, por ca dite më parë pashë me çudi se poeti i ri Ismail Kadareja boton një poemë me titullin "Princesha Argjiro", e cila historikisht nuk ka se si të qëndrojë më këmbë, duke qenë krejt e gabuar. Gjirokastra nuk u themelua prej saj dhe as që mori emrin e Argjiros. Nga burime arkivale, nga historia, nga shkrime që të parët tane i kanë ruajtur mire e bukur, dhe jo nga legjenda, si ajo që paraqitet në tekstin e poetit, del se Gjirokastra është e vitit 568 epoka e re dhe nuk është aspak e vërtetë se mori emrin e Argjiros në shekullin e 15-të, se në këtë kohë këtu erdhën turqit, duke lënë mënjanë pastaj se a mund të lejonin turqit që qyteti të merrte emrin e një luftëtareje që u ngrit kundër tyre. Poema, e bazuar në histori dhe në shkrime të sigurta, pasi poeti të ishte konsultuar me ata që merren me studime historike, do të kishte dalë pa të meta. Gjithashtu edhe ndërmarrja shtetërore e botimeve, po të kishte pyetur, nuk do të lejonte të botohej një poemë që nuk bazohet në histori. Sa për ndërmarrjen shtetërore të botimeve, kam vërejtjen se skicografi ka gabuar që në faqen e parë, dhe arsyet janë këto, të lidhura me tekstin e I. Kadaresë: a. Poeti në tekst tregon se kalaja e Gjirokastrës ka formen e një luftanije, por nga skica del kalaja e Shën Triadhës ose e Tepelenës. Skica është bërë nga Tirana, pa e pare skicografi as pikturën që ndodhet në muzeumin arkeologjik të kryeqytetit. b. Argjiroja paraqitet në faqen e parë me veshje jo të vendit dhe buzë të kuqe, kürse ajo është një luftëtare dhe do të ishte mire të kishte djepin e fëmijës mënjanë dhe shpatën në tjetrën, se legjenda kështu e paraqet. c. Skicat gjithashtu brenda tekstit nuk kanë asnjë kolorit lokal. Poeti, sikur të kishte marrë për subjekt të poemës ngjarje si lufta e Depe Zenevizit më 1417, ose sulmin e rinisë së Gjirokastrës më 1833 kundër kalasë, gjersa e çliruan nga duart e turqve, do të kishte dhënë një vepër të plotë e pa të meta. Me kaq përfundoj, Me nderime, Lefter L. Dilo." Detaylı bilgi için bkz. Shaban SINANI, *Letërsia në totaliarizëm dhe Dossier K/"K Dosyası" ve Diktatörlük Altındaki Edebiyat,* Naim Yayınevi, Tiran 2011, s.139-141.

Efsaneler dışında Ergiri Kasrı kentinin bilinen bir tarihi süreci vardır. Ergiri Kasrı kenti 1417 yılında Osmanlı idaresine bağlanmıştır.[63] Bu tarihten itibaren Osmanlı idaresinde "Ergiri Kasrı" olarak adlandırılan kent, Arnavutluk'un bağımsızlığına (1912) kadar önemli bir yönetim merkezi olmuştur. Özellikle kadılık merkezi haline gelmiş ve burada birçok cami ve medreseler inşa edilmiştir. Bu yapıların detaylı bilgisini özellikle Evliya Çelebi'nin *Seyahatnamesinde* görmekteyiz. Evliya Çelebi, 1670 yılında Manya Vilayeti gazasına çıktığında bu kentten geçtiğini belirtmiştir. Aynı zamanda kentte yaşayan Arnavutların kökenleri, hayatı ve kültürlerinin yanı sıra Ergiri Kasrı ile ilgili tarihi bilgiler, coğrafi konumu ve yapılarıyla ilgili birçok detaylı bilgi vermektedir. Evliya Çelebi, şehre adını veren Ergiri Kasrı Kalesi'nin surlarının sağlamlığından övgü ile bahsetmiş ve surların içindeki Venedik yapılarına da dikkat çekmiştir. Surların dışına çıkıp mahalleleri de gezen Evliya Çelebi, dönemin bütün medreselerini, camilerini, kiliselerini ve konaklarını da eserlerinde nakletmiştir.

Evliya çelebi, yapısı ve mimarisi itibari ile taşlık bir kent olan Ergiri Kasrı'ndaki evleri eserinde şöyle anlatmaktadır:

> "*Kalenin 4 tarafında 8 adet dere ve tepeler üzerinde dopdolu kat kat fevkani kargır yapılı tamamen kayağan taş örtülü, bağlı ve bahçeli, her hanesi kuleli mamur ve süslü evlerdir ki bu evlerin avlularının duvarları bir çeşit sert beyaz taştan yapılmadır. Sanki tüm taşları Engürü kerpici gibi bir kalıptan taşçı ustası kesip düzgün duvar etmişler, bütün zengin ve yoksulun duvarları böyledir. Bir diyarda böyle 4 köşe kesilmiş taşlar yoktur. Ancak Anadolu' da Tire ve Manisa kentlerinde bu kalıpta duvar taşları vardır.*"[64]

İsmail Kadare ise yazmış olduğu *Kronikë në Gur/Taş Kentin Günlüğü* adlı eserinde kenti şu sözlerle betimlemiştir:

---

[63]Machiel Kiel, "Ergirikasrı", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.XI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 298.
[64]Seyid Ali Kahraman, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Gümülcine, Kavala, Selanik, Tırhala, Atina, Mora, Navarın, Girit Adası, Hanya, Kandiye, Elbasan, Ohri, Tekirdağ*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2011, s.651.

"Bu kent, bütün mimari ve kent planlaması kurallarını kıran, belki de dünyanın en dik kentidir. Çok dik bir yapıda olmasından dolayı, kimi evlerin çatısının bulunduğu yerin hizasında bir diğer evin giriş kısmı vardı. Ve bu yer insanın düştüğünde boşluğa değil de herhangi bir evin çatısına düşebileceği tek yerdir. Bunu herkesten daha iyi ayyaşlar bilirdi. Gerçekten çok enteresan bir kentti. Yolda yürürken istersen kafandaki şapkayı çıkartıp, kolunu sadece uzatarak bir minareye takabilirdin. Burada birçok şeye inanılması güçtü ve birçok şey de rüyalardaki gibiydi."[65]

Osmanlı döneminde kent nüfusu hızla artmış ve buna bağlı olarak ticaret büyük bir gelişme göstermiştir. Aynı zamanda fikir hareketleri de kent içinde canlanmaya başlamıştır. Özellikle 1811 yılında Tepedelenli Ali Paşa tarafından Yanya'ya bağlanan kentte milliyetçilik fikirlerinin hızla yayılmaya başladığı görülmektedir. Bu fikir hareketlerinin odağında Arnavut Bektaşiliği önemli bir yer tutmaktadır. Arnavut Bektaşi Babalar, Arnavut dilinin öğretilmesi, Arnavutça kitapların yayılması ve Arnavut okullarının açılması için çalışmışlardır. Ayrıca Bektaşi kökenli Abdyl Frashëri[66] öncülüğünde 1877 yılında Yanya Vilayetinde kurulan *Komiteti Shqiptar i Janinës/Yanya Arnavut Komitesi*[67] içinde Ergiri Kasrı'ndan da

[65]"Ky ishte një qytet i pjerrët, ndoshta më i pjerrëti në botë, që i kishte thyer të gjitha ligjet e urbanistikës. Nga shkaku i pjerrësisë së madhe ndodhte që në nivelin e pullzit të njërës shtëpi gjendeshin themelet e tjetrës, dhe me siguri ky ishte i vetmi vend në botë ku kalimtari po të rrëzohej, në vend që të shembej në gropën ndanë udhe, mund të binte mbi pullazin e ndonjë shtëpie të lartë. Këtë gjë më mire se kushdo e dinin pijanecët." Detaylı bilgi için bkz. İsmail Kadare, *Vepra 4, Kronikë në Gur/Taş Kentin Günlüğü, Eser 4*, Onufri Yayınevi, Tiran 2008, s. 40.

[66]1839 doğumlu olan Abdyl Frashëri Arnavut milliyetçisidir. Şemsettin Sami (Sami Frashëri) ve Naim Frashëri'nin ağabeyi olan Abdyl Frashëri babasıyla birlikte Yunanistan sınırının savunmasında görev aldı. Osmanlı-Rus savaşı (1877-1878) yenilgiyle sonuçlanınca Epir bölgesinin bir bölümünün Yunanistan'a, İşkodra'daki bazı toprakların da Sırbistan ve Karadağ'a bırakılmasının istenmesi üstüne, Arnavut ulusçularının başına geçti Berlin Kongresi'ne katıldı ve Prizren'de gerçekleştirilen hükümet taslağına katkıda bulundu. 1878'de Güney Arnavutluk Anayasası'nı hazırlattı. Osmanlı kuvvetleri Prizren'e girince (1881), bağımsızlık isteyenlerin öbür ileri gelenleriyle birlikte tutuklanarak, İstanbul'a gönderildi. Suçu bağışlanıp (1886), şehremaneti üyeliğine getirildi. 1892'de İstanbul'da öldü. Arnavutça için bir alfabe hazırlamıştır. Detaylı bilgi için bkz. Alfred Frashëri-Neki Frashëri, *Frashëri në Historinë e Shqipërisë/Arnavutluk Tarihinde Frashëri,* Print-AL Yayınevi, Tiran 2014, s. 30.

[67]Yanya Arnavut Komitesi, Abdyl Frashëri öncülüğünde Osmanlı güçlerine karşı özgürlük mücadelesi vermeyi amaçlayan Güney Arnavutluk'ta 1877 yılında oluşturulan ve içinde Yanya'nın her bölgesinden önemli şahsiyetlerin bulunduğu bir komitedir. Detaylı bilgi için bkz. Andi Belegu, *Abdyl Frashëri-Jeta dhe kontributi i tij ne çështjen kombëtare Shqiptare/Abdyl Frashëri-Hayatı ve Milli Arnavutluk Sorununa Katkısı,*(Doktora tezi), Priştina Üniversitesi Filoloji Fakültesi Tarih Bölümü, Priştina 2013, s. 7.

birçok Bektaşi kökenli milliyetçi bulunmaktaydı.[68] 1880 yılında Osmanlı'ya karşı ayaklanan Arnavutlar, Arnavutluk'un bağımsızlığına (1912) kadar önemli okullar ve milliyetçi birlikler oluşturmaya devam etmiştir. Bu çerçevede 1908 yılında Ergiri Kasrı'nda açılan ve Arnavutça eğitim veren ilk okula *Liria/Hürriyet* adı verilmiştir.

20. yüzyılın başlarından itibaren önemi giderek artan Ergiri Kasrı kenti, Arnavutluk'un 1912 yılındaki bağımsızlığından itibaren Yunanistan ile Arnavutluk arasında siyasi bir problem oluşturmuştur. (Arnavutluk'un Yunanistan sınırının 1928 yılına kadar kesinleşmemiş olması ve kentin etrafında birçok Rum yerleşimcinin bulunması bu sorunun çözümündeki uyuşmazlığın süresini uzatmıştır). 1928-1939 yılları arasında Arnavutluk'ta krallık yapan Ahmet Zogu döneminde de kent ekonomik ve kültürel bir merkez olmaya devam etmiştir. 1939 yılında Arnavutluk'ta gerçekleşen İtalyan işgaline karşı kent bir direniş merkezi olarak karşımıza çıkmaktadır.[69]

II. Dünya Savaşı sonrasında (1944) İtalyan ve Nazi güçlerinden kurtarılan kentin şüphesiz en önemli şahsiyetlerinden biri Enver Hoca'dır. Arnavutluk tarihine 1945-1985 yılları arasında damgasını vuran Enver Hoca[70], Ergiri Kasrı'nın gelişmesinde ve kentin kültürel varlıkların korunmasında oldukça hassas bir tutum sergilemiştir. Fakat 1990 yılında komünizm rejimin yıkılması ile birlikte ekonomi gerilemeye başlamıştır. Buna bağlı olarak Ergiri Kasrı'nın en önemli geçim kaynağı çiftçilik olmuştur.

Ergiri Kasrı bugüne kadar koruduğu özellikleri ve konumuyla, ortaçağ Arnavutluk döneminin tipik kent örneklerinden biridir.[71] Özellikle Osmanlı dönemine

---

[68]Aleks Buda, *Historia e Popullit Shqiptar II, Rilindja Kombëtare vitet 30 të Shek. XIX-1912/Arnavut Toplumu Tarihi II, Milli Uyanış XIX. Yüzyılın 30'lu Yılları-1912*, TOENA Yayınevi, Tiran 2002, s. 140.
[69]Xhelal Gjeçovi, *Historia e Popullit Shqiptar IV, Shqiptarët gjatë Luftës së dytë botërore dhe pas saj 1939-1990/Arnavut Toplumu Tarihi IV, II. Dünya Savaşı Süresince ve 1939-1990 Yıllarında Arnavutlar*, TOENA Yayınevi, Tiran 2002, s. 78.
[70]Enver Hoca, 1908'de Osmanlı İmparatorluğu 'nun Ergiri Kasrı kentinde Bektaşi, Müslüman bir ailede doğmuştur. Ortaöğrenimini Arnavuluk'un Korça kentinde, yükseköğrenimini ise Fransa'nın Montpellier kentinde tamamlamıştır. II. Dünya Savaşı'nın ardından 1985 yılındaki ölümüne kadar Arnavutluk Halk Cumhuriyeti'nin lideri ve Arnavutluk Emek Partisi Genel Sekreteri olarak görev yapmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Enver Hoxha, *Vite të vegjëlisë/Çocukluk Yılları, "*8 Nëntori" Yayınevi, Tiran 1983, s. 17-18.
[71]Emin Riza, Qyteti-Muze i Gjirokastrës/Ergiri Kasrı Şehir Müzesi, *Gjurmime Albanologjike Folklor dhe Etnologji*, Sayı 33-34, Yıl 2003-2004, Priştine 2005, s. 316.

ait mimarisi ve taş konakları zengin olan bu kent, 2005 yılında Arnavutluk'un Berat kenti ile birlikte UNESCO Dünya mirası listesine girmiştir.

1.2. Çocukluk ve Gençlik Yılları

II. Dünya Savaşı'nın Balkanlarda etkilemediği toplum yoktur. Bu etkilerden en çok nasibini almış ülkelerden biri de Arnavutluk'tur. Arnavutluk, hem İtalyan hem de ardından Nazi güçlerinin işgalinde zor yıllar geçirmiştir. İşgallerin ardından Arnavutluk, Yeni Dünya düzeninde önce Moskova, daha sonra ise Pekin merkezli politikalar izleyen Enver Hoca liderliğinde yeni bir rejimle yönetilmiştir. Yaklaşık 45 yıl sürecek olan bu yeni rejim, başlangıcından Enver Hoca'nın ölümüne kadar Arnavut toplumuna adeta "sert bir iklim" yaşatmıştır. Ergiri Kasrı'nın işgal yılları ve aynı zamanda yeni rejimin kurulmasına kadar yaşanan savaş ortamı İsmail Kadare'nin çocukluk çağlarını etkileyen en önemli dönemler olarak karşımıza çıkmaktadır.

İsmail Kadare'nin annesinin babası İstanbul'da eğitim görmüş bir yargıçtı. İşinden elde ettiği kazanç ile Ergiri Kasrı'nda dükkân ve arsa sahibi olmuş zengin bir insandı. Kadare'nin babası ise daha düşük bir tabakadan gelen ve hayatı boyunca mübaşir olarak çalışan bir adamdı. Kadare, çocukluk döneminde ailesinin sosyal durumunu şu sözlerle ifade ediyor:

> *"Eski bir Ergiri Kasrılı ailenin çocuğuyum ve çocukluğumda beni şaşırtan olaylardan ilki yaşadığımız üç katlı büyük ev ile yaşam tarzımız arasındaki zıtlıktır. Babam basit bir işçiydi, mübaşirdi, buna rağmen ailenin tek erkek çocuğu olması sebebi ile zengin bir kızla evlendi. Annem yargıç olan aynı zamanda da belli toprakları ve kentte birkaç dükkânı olan bir adamın kızıydı. Buna rağmen evliliklerinden sonra da babam mübaşir olarak çalışmaya devam etti ve hayatımız günden güne daha da kötüleşiyordu."*[72]

[72]"Jam nga një familje e vjetër e Gjirokastrës dhe një nga gjërat e para që më ka habitur në fëmijëri ishte kundërtia midis shtëpisë sonë të madhe trikatëshe dhe jetës teper modeste që benim. Im atë ishte një nëpunës fare i thjeshtë, postier gjyqi, megjithatë, duke qenë djalë i vetëm i një dere të vjetër, ai u martua me një vajzë pasur. Nëna ime ishte vajza e një gjykatësi, që ishte, njëkohësisht, pronar tokash dhe i disa dyqaneve në qytet. Megjithatë, edhe pas martesës, im atë mbeti potier, madje, me kalimin e viteve, jeta

Sosyal olgular ışığında, dönemin konjonktürü açısından, fakir aileler komünizm destekçisi, zenginler ise statülerini koruyabilmek açısından genellikle ulusalcı veya faşist güçlerin yanlısı olarak Arnavutluk'ta karşımıza çıkmaktadır.[73] Ismail Kadare, çocukluk yıllarına geri dönerek, o dönemdeki bakış açısıyla, sosyal açıdan iki aile arasındaki farkı nasıl değerlendirdiğini yıllar sonra verdiği bir röportajda şu sözlerle anlatmıştır:

> *"Ben bilindik bütün klişelerin yerle bir olduğu bir ailede büyüdüm. Bu durum, fakir de olsa komünizmi sevmeyen babam ve zengin olan annemin ailesinin komünizmle bağlantılı olmasından kaynaklanmaktaydı. […] Komünist ailelerin çocukları aile fertlerinin gittiği yoldan giderek ateşli militanlar oluyorlardı, alt tabaka ailelerin çocukları ise korkudan ve köle olma komplekslerinden acı çekiyorlardı. Benim tarafsız olmam ise bana ne ilk sıradakiler gibi hayran olmama ne de ikinci sıradakiler gibi koyun sürüsü misali inanmış olmama özgürlüğünü veriyordu. Benim çocukluğum böyle çelişkili bir durumda geçti."*[74]

İsmail Kadare, çocukluk yıllarında siyasi konular hakkında pek fazla bilgi sahibi olan biri olarak değil, yalnızca etrafında konuşulan konular üzerine yorum yapan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Hatta bir başka röportajında konuyla ilgili yorumunu şu sözlerle anlatmaktadır:

---

jonë keqësohej vazhdimisht." Detaylı bilgi için bkz Ismail Kadare, *Vepra 19, Dialog me Alain Bosquet/Alain Bosquet ile Sohbet, Eser 19*, Onufri Yayınevi, Tiran 2009, s. 430.

[73]Elda Zotaj, *Tranzicioni Politik dhe Roli i Tij në Marrëdhëniet e Shqipërisë me Bashkimin Evropian/Siyasetin Arnavutluk'un Avrupa Birliği ile Olan İlişkilerinde Rolü,* (Doktora tezi), Tiran Ünversitesi Avrupa Çalışmaları Enstitüsü, Tiran 2014, s. 63.

[74]"Unë u rrita në një familje ku ishin thyer të gjitha klishetë e njohura. Kjo vinte sepse im atë, ndonëse i varfër, nuk e donte komünizmin, kurse familja e nënës, ndonëse e pasur, ishte e lidhur me të. […] Fëmijët e komunistëve të zellshëm ndiqnin shpeshherë shembullin e prindërve, duke u bërë militantë të zjarrtë, kürse fëmijët e klasave të përmbysyra vuanin nga kompleksi i frikës e i servilimit. Gjendja ime neutrale më jepte atë liri për të mos qenë as në grumbullin entuziast të të parëve, as në kopenë e bindur të të dytëve. Fëmijëria ime kaloi, kështu, në një gjendje të dyzuar." Detaylı bilgi için bkz. Ismail Kadare, *Vepra 19, Dialog me …, a.g.e.*, s. 430-431.

> "*Sekiz yaşındaydım, politik anlamda hiçbir bilgim yoktu. Sadece akrabalarımın kazandığını, babamın ise kaybetmiş olarak değerlendirilebileceğini biliyordum.*"[75]

Her yazarın kendine has üslubu ve eserlerinde kullandıkları karakterler ve imgeler vardır. Tüm bunlar bizi yazarın kişiliğine götürür.[76] İsmail Kadare, şiirlerinde ve romanlarında işgallerin ve kurtuluş mücadelesinin etkilerini açıkça yansıtmaktadır. Bu dönemleri anlatan eserleri, genellikle vatansever duygular içermektedir. Yazar, çocukluk dönemini anlattığı bir röportajda geçirdiği zorlukları şu sözlerle dile getirmiştir:

> *"Ergiri Kasrı'nda çocuk olmak zor zordu. Gerçekten de orada geçirilen çocukluk bir tiyatro gibiydi ve enteresandı. İlginç şeylere şahit oluyordun fakat bir çocuk aklı bunlara trajedi veya dram adını koyamıyordu. Benim çocukluğum ikinci dünya savaşının sonuna denk gelen bir çocukluktu. Ve havada gidip gelen uçaklar vardı. Savaş tiyatrosunu andıran askerler de vardı."*[77]

Ismail Kadare, çocukluk yıllarını anlatırken özellikle Ergiri Kasrı'nın yabancı güçler tarafından işgallerine şahit olmuştur. Bunlar sırası ile İtalyan, Yunanistan ve Alman işgalleridir. Çocuk aklıyla işgal yıllarını nasıl algıladığını *Kronikë në Gur/Taş Kentin Günlüğü* romanında şu şekilde betimlemiştir:

---

[75]"Isha tetë vjeç, nuk kisha as një kuptim politik të gjërave. Dija vetëm se unë ngjit e mi kishim fituar, kürse im atë mund të quhej i mundur." Detaylı bilgi için bkz. Ismail Kadare, *Vepra 19, Dialog me ..., a.g.e.*, s. 435.

[76]Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri,* İletişim Yayınları, İstanbul 2011, s. 133.

[77]"Ishte vështirë që të ishe fëmijë në Gjirokastër. Sinqerisht, se fëmijëria atje ishte pak si në teatër, ishte shumë kurrioze. Shikoje gjëra të çuditshme, dhe nuk e ndjen fëmija atë që mund të quhet dramë, tragjedi. Fëmijëria ime ka kaluar në atë që quhet fundi i luftës së dytë botërore. Dhe kishte avione që vinin e iknin. Ushtri mund të thuhej teatri i luftimeve." Detaylı bilgi için bkz. Blendi Fevziu, *Opinion/Görüş*, Klan TV, Tiran 12.11.2011.

"Kentimiz işgal edilmişti. Bu, bu kentte yabancı askerlerin olduğu anlamına geliyordu. Ben bunu biliyordum, ama beni zorlayan şey başkaydı. Ben işgal edilmemiş bir kentin nasıl olabildiğini anlayamıyordum."[78]

Yazarın daha çocukluğundan itibaren bu denli zor günler geçirmiş olması ister istemez kişiliğini eserlerine yansıtmasında bir araç olmuştur. Bu yaşadığı zorlukları hemen hemen her eserinde farklı karakterler üzerinden okuyuculara bir şekilde yansıtmaya çalışmıştır. Bu kimi zaman rejimle kimi zaman da baskıyla kavgasına dönüşmüştür. Bahsettiğimiz bu karmaşanın temeli şüphesiz Kadare'nin komünizmi desteklemeyen bir ailede büyümüş olmasıdır.[79]

İsmail Kadare'nin şiire karşı duyduğu ilgi çocukluk yıllarına dayanır. İlk şiirlerini ise gençlik yıllarında yazmaya başlamıştır. Genellikle milliyetçi duygularını ve Arnavut kimliğini efsaneler aracılığıyla şiirlerinde konu edinen Kadare'nin, vatan sevgisi dışındaki konulara fazla yönelmediği görülmektedir. Özellikle bir şair için büyüdüğü yer ile ilgili yazdığı şiir ve anlatımlarında doğa sevgisi olmaması, o kişinin farklı bir psikoloji ile büyüdüğünü göstermektedir.[80] Bu tespit ile ilgili olarak Kadare, Fransız gazetesi L'Express'te Philipee Delaroch ile yaptığı bir röportajda şu sözlere değinmektedir:

" Ergiri Kasrındaki evimiz babama miras kalan 3 katlı, 10 veya 12 odalı çok büyük bir evdi. Bu evde 6 kişi yaşıyorduk. Evimizdeki odalardan bazıları boştu ve beni o zamanlar boş odalardan daha fazla korkutan bir şey yoktu. Çünkü sürekli ruhları, cadıları hayal ediyordum. 13 yaşımdayken Shakespeare'in "Makbeth" adlı eseri elime geçti ve fark ettiğim şuydu ki beni hayaletler, edebiyattan daha çok etkiliyordu."[81]

---

[78]"Qyteti ynë ishte i pushtuar. Kjo do të thoshte se në këtë qytet kishte ushtarë të huaj. Këtë unë e dija, por ojo që më mundonte ishte tjetër gjë. Unë nuk e kuptoja dot se si mund të jete një qytet i papushtuar.." Detaylı bilgi için bkz. Ismail Kadare, *Vepra 4 ..., a.g.e.,* s. 67.

[79]Abedin KOÇIÇI, *Gjuha e Veprave në Prozën e Ismail Kadaresë nga Aspekti i Fjalëformimit/Kelime Yapma Yolları Açısından İsmail Kadare'nin Düz Yazı Eserlerinin Dili,* Dita 2000 Yayınevi, Tiran 2004, s. 24.

[80]Kastriot Myftaraj, *Gjyqi Intelektual i Kadaresë/İsmail Kadare'nin Entelektüel Yargısı,* GJON BUZUKU Yayınları, Kosova 2008, s. 22.

[81]"Në Gjirokastër, babai im kishte trashëguar një shtëpi shumë të madhe, me 10 apo 12 dhoma, me tri kate. Ne banonim gjashtë vetë në atë shtëpi. Kishte ambiente të pazëna dhe mua asgjë nuk mund të më ngjallte më shumë frikën dhe imagjinatën sesa dhoma bosh. Sepse imagjinoja fantazma, magji. Kur isha

Çocukluğunda büyük bir hayal gücüne sahip olan Kadare, kendini başka bir dünyanın insanı gibi hissettiğini, romanların ve hayali kahramanların onu gerçekte o dönemde yaşanan olaylardan daha çok etkilediğini belirtmiştir.[82]

İsmail Kadare'nin çocukluk dönemlerinde yaşadığı ve onu derinden etkileyen diğer bir olay da on iki yaşında rejim tarafından tutuklamasıdır. Komünizmin hüküm sürdüğü bir ülkede, on iki yaşındaki bir çocuk neden diktatörlük ile mücadele etmek zorunda kalır sorusu akıllara gelmektedir. İhtimallerden biri ailesinin sınır dışı edilmesidir. Diğeri ise ailesinden birinin siyasi sebeplerden dolayı tutuklanması veya öldürülmesidir. Fakat İsmail Kadare'nin durumu bu iki sebep dışında gerçekleşmiştir. Rejimin ilk yıllarına rastlayan bu tutuklama hadisesini Kadare, *Koha e Parasë/Para Zamanı* adlı eserinde bütün ayrıntıları ile şu şekilde anlatmaktadır:

> "*Aslında, çok büyük bir uğraş sonunda ancak birkaç demir para yapabilmiştik. Bunlardan sadece iki tanesi orijinaline en yakınlarıydı. Diğerleri ya fazla kalındı ya da farklı farklı kalınlıktaydılar.*
>
> *Üretim makinesi olarak, 5 kuruş boyutunda olan bir şişe kapağını kullanıyorduk. Gerçek parayı onun altına koyuyorduk, erimiş kurşunu üzerine döküyorduk sonra erimiş kurşunun üzerine de başka bir para koyuyorduk.*
>
> *[…]*
>
> *Bizi seçimlerden iki gün önce tutukladılar.*
>
> *Oysaki o günlerde Parti Meclisinden, Oylama Komisyonundan çeşitli insanlar geliyorlardı. Okul müdürlüğüne gitmek için bahçenin ortasından geçen iki polis çok dikkat çekti. İlk defa okula polis geliyordu.*

---

13 vjeç, më ra në dorë "Makbethi", isha i tërhequr nga fantazmat, por aspak nga letërsia." Detaylı bilgi için bkz. Philippe Delaroch, "Ismail Kadare: Letërsia dhe jeta, dy botë në luftë/İsmail Kadare: Edebiyat ve hayat, savaşın içinde iki dünya", *L'Express Gazetesi*, 23 Kasım 2009.

[82]Ismail Kadare, *Vepra 19, Dialog me …, a.g.e.*, s. 436.

Büyük teneffüs bitmek üzereydi. Biz sınıfa girdik ve ben tekrar iç ürpertici bir şey hissetim.

Sınıfın kapısı çaldığında ve arkasında iki polis ile Turi'nin eşlik ettiği okul müdürü göründüğünde, coğrafya öğretmeni Nasto beyin yüzü kireç gibi oldu ve düşmemek için masaya tutundu.

Okul müdürü sinirli bakışlarla önce sınıfa bir göz attı, sonra da benim ve İlir'in adını söyledi.

Sınıftaki herkes şoktaydı. Kimse hiçbir şey anlamıyordu, yalnızca biz ikimiz polislerin arkasından kafalarımız eğik bir şekilde kapıdan çıkarken, Turi, sabotajcılar, diye bağırdı."[83]

Ismail Kadare, arkadaşı ile birlikte okuldan alınarak içişleri merkezine götürülmesine anlam verememiştir. Olayın hala şaşkınlığını yaşayan yazar, masum bir oyunun neden bu kadar abartıldığını içten içe sorgulamaktadır. Fakat bu sorgular onun hücreye atılmasını engelleyememiştir. İlk başta, Kadare'yi ve onun arkadaşını içişleri merkezinde ciddiye almadıklarını ve uzun süre beklettiklerini yazar aynı eserde şöyle anlatıyor:

"Bahçede hava gitgide soğuyordu. Öğle vakti gelmişti ve geçmişti bile. Polisler, bizi hiç fark etmiyorlarmış gibi geçip gidiyorlardı. Bir ara onlardan

[83]"Në të vërtetë, me mundime të mëdha kishim arritur të benim disa pesëlekëshe, prej të cilave dy ishin pak a shumë të gjashme me origjinalin. Të tjerat ose ishin tepër të rënda ose me trashësi të ndryshueshme. Si makine prodhimi përdornim, tani për tani, mbyllësen e njv shisheye që kishte përmasën e pesëlekëshes. E vinim monedhën e vërtetë në fund të saj, derdhnim pëllumbin e shkrirë siper, pastaj siper pëllumbit të shkrirë vinim një tjetër pesëlekëshe.[…] Ne na arrestuan dy dite përpara votimeve. Ndërsa ato dite në shkollë vinim gjithfarë tipash nga Komiteti i Partisë, nga Komisioni i Votimeve, nga Rinia apo Fronti, dy policët që kalun mespërmes oborrit, për të shkuar në drejtori, tërhoqën vëmendjen. Ishte hera e pare që në shkollë vinin policë. Po mbaronte pushimi i madh. Ne u futën në klasë dhe unë ndjeva prapë një zbrazëti në lukth. Kur dera e klasës trokiti dhe te pragu u duk drejtori, i shoqeruar nga Turi, dhe pas tyre dy policët, mësuesi i gjeografisi, zoti Nasto, që ishte krejt i prerë në fytyrë, u mbajt pas tryezës, për të mos rënë. Drejtori me sytë e egërsuar i hodhi një sy klasës, pastaj shqiptoi dy emra: timin dhe të Ilirit. Në klasë hutimi ishte i plotë. Askush nuk kuptonte as gjë, vetëm Turi, në çastin që ne të dy po dilnim kokulur pas policëve, me zë të ngjirur shkrofëtiu: sabotues!" Detaylı bilgi için bkz. Ismail Kadare, *Vepra 14, Rrëfim Trikohësh/Üç Zamanlı Söyleşi, Eser 14*, Onufri Yayınevi, Tiran 2009, s. 202-209.

sadece ikisi pür dikkat bana baktılar ve çok büyük bir olay karşısında ağzı açık kalan insanlar gibi kafalarını salladılar.

[…]

İki küçük suçlunun hücreye, hatta farklı iki hücreye girmesi için hemen emir geldi. Polislerden bir tanesi beni dışarı çıkartmak için paltomun yakasından tuttu. Beni hiç bırakmadan öbür eliyle de kocaman bir anahtarlık çıkardı ve ben ancak o zaman demir kapının önünde olduğumuzu anladım. Bağırdım, elini ısırmak istedim ama o beni içeri doğru ittirdi.

Yarı karanlık olan hücrede başka tutukluların olduğunu da görmem biraz zaman aldı."[84]

Hücrede geçirdiği sohbetlerden de bahsederken yaşadığı olayın sorgulamasına devam etmektedir. Bu sefer üçüncü bir ağızdan açıkça rejimi eleştiren yazar, kimliği belirsiz bir tutuklu ile aralarında geçen sohbeti şu sözlerle aktarmaktadır:

"Ne için suçlandığımı söylediğimde kahkahalara boğuldu.
- Domuzlar, reziller. Şu dünyada eritilmiş kurşunla demir para yapıyor diye 12 yaşındaki bir çocuğun tutuklandığı nerede görülmüş? Bu kentte yemin ederim delireceğim. Yapılmamış bir şey yapacağım."[85]

İsmail Kadare'nin çocukluk yıllarıyla ilgili anlatılarının hepsi yaşadığı zorluklar üzerine kurgulanmamaktadır. Fakat bu ayrıntılar yazarın edebi hayatında

[84]"Në oborr sa vente bëhej më ftohtë. Erdhi ora e drekës dhe kaloi. Askush nuk po kujtohej për ne. Policët venin e vinin duke u shtënë sikur nuk na vinin re. Vetëm një herë, dy prej tyre më vështruan gjithë kureshtje, pastaj tundën kryet si ata që mbeten gojëhapur nga diçka. […] Një nga policët më kapi nga qafëza e palltos, për të më nxjerrë jashtë. Pa më lëshuar, me dorën tjetër qiti një tufë qellësash dhe vetëm atëherë e pashë se ndodhesha përpara dervs me kllapa hekuri. Bërtita, desha t'ia kafshoja dorën, por ai më shtyu vrazhdësisht brenda. M'u desh një fare kohe gjersa e kuptova se në kthinën gjysme të erët kishte të burgosur të tjerë." Detaylı bilgi için bkz. Ismail Kadare, *Vepra 14, Rrëfim …*, *a.g.e.*, s. 212-213.

[85]"Kur i thashë përse fajësohesha, u shqye së qeshuri. O ç'dera, o ç'tyryfyla zgjebarakë. Po a ka në botë falsifikatorë monedhash dymbëdhjetëvjeçarë? Do çmenden, për Shën Meri, në këtë qyteth. Do bëj ndonjë të pabërë." Detaylı bilgi için bkz. Ismail Kadare, *Vepra 14, Rrëfim …*, *a.g.e.*, s. 215.

kendisiyle ilgili kurguladığı tarihsel romanlarında daha fazla ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle işgal yıllarında geçen çocukluğu, rejim baskısı altındaki gençlik yılları, şiirlerindeki vatan sevgisi ve romanlarındaki acıklı olaylar okuyucuyu ister istemez Kadare'nin hayatının zorluğu üzerine düşünmeye yönlendirmektedir. Bunların yanı sıra yazarın gençlik dönemindeki eğitim hayatı eserlerinin dilini ve yönünü algılamamızda önemli bir yer tutmaktadır. Bu nedenle eğitim gördüğü yıllar ayrı bir başlık altında incelenecektir.

1.3. Eğitim Yılları

Enver Hoca, Arnavutluk'ta kurduğu yeni rejim ile birlikte birçok alanda devrim sayılabilecek kararlar almış ve uygulamıştır. Fikir ve düşünce olarak Stalin'e yakınlığı ile bilinen Enver Hoca, Sovyetler Birliği ile yakın ilişkiler kurmuş hatta Arnavutluk'a yaptığı yardımlar nedeniyle Sovyet lider Stalin halk kahramanı ilan edilmiştir. Sovyetler Birliği'nin bütün projeleri Arnavutluk tarafından kabul edilmiş ve Arnavutluk Doğu Blok'undaki yerini sağlamlaştırmıştır. Ülke her ortamda Sovyetler Birliği'ne olan bağlılığını ve bunun önemini belirtmiştir. Özellikle ekonomik yardımlar Arnavutluk'un savaş sonrası istikrara kavuşmasında yardımcı olmuştur. Marksist ideolojinin eğitim sistemine de yerleştirilmesi ile Arnavutluk, hızla sosyalizme sıkı sıkıya bağlanan bir kitleye dönüşmüştür.[86]

İsmail Kadare, 1958 yılında birçok akranı gibi Sovyetler Birliği'ne gönderilmiştir. Kadare, sosyalist bir yazar olmak ve Arnavutluk'u, ekonomistler, teologlar ve yöneticiler ile birlikte inşa etmek üzere eğitim görecektir. Bu eğitim merkezi de Moskova'da bulunan ve dünya edebiyatında önemli bir yeri olan *Gorki Enstitüsü*'dür. Kadare, Moskova'daki enstitü hakkında *Dialog me Alain Bosquet/Alain Bosquet ile sohbet* (1996) adlı eserinde şu cümleyi söylemektedir:

[86]Gürkan Akyol, *Balkan Politikasında Arnavutluk (1912 Sonrası)*, (Yüksek Lisans tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Isparta 2007, s. 23.

> "*Bu, yazar topluluklarını, komünizme hizmet için fabrikalaştırması gereken bir enstitüydü."*[87]

İsmail Kadare, enstitüde eğitimine başladığında Sovyetler Birliği, Stalin'in ölümünün ardından döneminin sert politikalarından uzaklaşmaya hatta belli ölçüde liberal politikalar izlemeye başlamıştır.[88] Moskova'da karşılaştığı siyasi atmosfer Kadare açısından Arnavutluk'ta tecrübe ettiği rejimden çok daha farklıydı. Kadare'nin, Arnavutluk'ta kalsa belki hiç okuma fırsatı bulamayacağı çağdaş Batı edebiyatının Sarte, Comus ve Hemingway gibi isimlerinin eserleri Rusça'ya çevrilmeye başlanmıştır. Arnavutluk'a göre daha özgür olan devrin Moskova'sında Kadare, göç edenlerle, suçlularla ve aydınlarla arkadaşlık kurarak kendi çıkarımlarını yapmaya başlamıştır. Moskova yıllarını Kadare, *Dialog me Alain Bosquet/Alain Bosquet ile sohbet* adlı eserinde şu sözlerle anlatmaktadır:

> "*O dönem Moskova liberalizmin en iyi dönemini yaşıyordu. Daha başında öğrencilik hayatını, dans akşamlarını, uykusuz geceleri ve şüphesiz Rus kızlarını çok beğendim ki, onlar Balkanlı bir gence kendi yarımadasındaki kalın kafalı kızlardan nazaran iki kat daha tatlı ve daha kolay ulaşılabilir geliyordu. […]Arnavutluk'ta yaşanan on iki yıllık diktatörlük ile oraya ait kırk yıllık diktatörlük arasındaki derin farklılıkları ilk defa orada anladım*."[89]

Gorki Enstitüsü'nde eğitim almaya başladığı ilk yıllarda İsmail Kadare'yi etkileyen önemli bir olay gerçekleşmiştir. Moskova'nın yumuşama dönemi olarak adlandırılan bir zaman diliminde gerçekleşen bu olay, sert rüzgârların geri dönenebileceğinin sinyalini vermekteydi. Rus yazar Boris Pasternak'ın *Doktor Jivago* adlı romanı üzerinden başlayan tartışma bir siyasi krize dönüşmüş ve neticede

---

[87]"Ky ishte një institut që duhej të fabrikonte turmën e shkrimtarëve në shërbim të komunizmit." Detaylı bilgi için bkz. Ismail Kadare, *Vepra 19, Dialog me …, a.g.e.*,s. 437.

[88] Robert Elsie, *Histori e Letërsisë…, a.g.e.*, s. 75.

[89]"Në atë kohë mos ka jetonte periudhën më të mire të liberalizmit. Më pëlqeu shumë qysh në fillim jeta prej studenti, mbrëmjet e vallëzimit dhe netët e pagjuma dhe, pa dyshim, vajzat ruse, të cilat një ballkanasi i duken dyfish më të ëmbla dhe lehtësisht të arritshme në krahasim me vajzat kokëforta e trillane të Gadishullit. […] Atje, për herë të parë, e kuptova se ç'ndryshim të thellë kishte minis një diktature dymbëdhjetëvjeçare, që ishte ajo e vendit tim, me diktaturën dyzetvjeçare të atjeshme." Detaylı bilgi için bkz. Ismail Kadare, *Vepra 19, Dialog me …, a.g.e.*, s. 437.

reformlar dondurulmuştur.[90] Bütün Sovyetler Birliği'nde ve Gorki Enstitüsü'nde, aydınlar ve yazarlar, sırayla Pasternak'ı ve onun romanını kınadıklarını belirtmeye başlamışlardır. Kadare, özellikle üzerinde çok durduğu bu olay hakkındaki görüşlerini şöyle aktarmaktadır:

> *"Dolu dolu yirmi dört saat geçmişti ve tüm SSCB'de Boris Pasternak'a karşı yürütülen kampanya devam ediyordu. Sabah saat beşten başlayarak gece yarısına kadar radyo, televizyon programları, çocuklar için olanlar da dâhil bütün gazete ve dergiler bu muhalif yazara karşı zehir saçıyordu."*[91]

Gorki Enstitüsü'nde okuyan bir öğrenci olarak Kadare, oradaki hayatının şartlarına kendisini kaptırmış ve siyasi gelişmeler onun için hayati mevzular olmamıştır. Ancak sonraları Moskova anılarının birçoğuna kitaplarında yer verecek ve Gorki Enstitüsü'ndeki geçirdiği yılların edebi hayatının temellerinin atıldığı dönem olacağını fark edecektir.

Enver Hoca ise bu politik durumları farklı şekilde ele alıyor ve bütün Doğu Avrupa'daki yaşanan bu karışıklıkları, Stalin'in ölümünden sonra Sovyet merkezinin kontrolünün zayıflaması olarak görüyordu. Daha sonra iki ülkenin liderlerinin arasında baş gösteren diplomatik sorunlar ve anlaşmazlıklar, Arnavutluk ve Sovyetler Birliği'nin ilişkilerinin bozulmasına zemin hazırladı. 1960 yılı, Arnavutluk ve Sovyetlerin arasındaki ilişkilerin bozulmasıyla başladı.[92] Bu ilişkilerin bozulmaya başladığı dönemde Kadare, Moskova'da okuyan Arnavut öğrencilerle gerçekleştirilen bir konuşmayı *Muzgu i Perëndive të Stepës/Step Tanrılarının Alacakaranlığı* adlı eserinde şöyle anlatmaktadır:

---

[90] Leka Ndoja, *a.g.t.*, s. 25.

[91] "Kishim kaluar plot njëzet e katër orë dhe fushata kundër Boris Pasternakut vazhdonte në tërë BRSS-në. Radioja, duke filluar nga ora pesë e mëngjesit e deri në mesnatë, emicionet televizive, të gjitha gazetat dhe revistat, duke përfshirë edhe ato të fëmijëve, ishin plot helm kundër shkrimtarit rimohues." Detaylı bilgi için bkz. Ismail Kadare, *Vepra 8, Muzgu i Perëndive të Stepës/Step Tanrılarının Alacakaranlığı, Eser 8*, Onufri Yayınevi, Tiran 2008, s. 133.

[92] Mehmed Sülkü, *Political Relations Between Turkey and Albania in the Post Cold War Period,* (Yüksek lisans tezi), Ortadoğu Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, Ankara 2010, s. 10.

> "*Danışman daha konuşmaya başladığında, neyden bahsettiğini anladım. O henüz hiç bir şey söylememişti ancak onun lafa başladığındaki zor anları, son zamanlarda bahsedilen soğumanın tamamen doğru olduğunu anlamaya yetti. Arnavutluk ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişkilerin iyi olduğunu ve bundan sonra da iyi olacağını belirttikten sonra, o, bu ilişkileri karartmak isteyecek iç ve dış güçlerin olduğunun da altını çizdi. Bu yüzden biz öğrencilerin hiç kimsenin kışkırtmasına gelmemek için dikkat etmemiz gerekiyordu. Bunun için şimdilik yerlilerle olabildiğince sınırlı ilişkiler kurmamız daha iyi olacaktı. O, "özellikle kızlardan bahsediyorum", diye ekledi."*[93]

Bozulmaya başlayan ikili ilişkiler sonucunda Aralık 1961'de Sovyet hükümeti, Arnavutluk ile olan bütün diplomatik ilişkilerini kesmiştir. Dolayısıyla Arnavut öğrencilerin Rus üniversitelerinde ve diğer yüksekokullarda parasız eğitimlerine devam etmelerini sağlayan Sovyet-Arnavut Kültürel Antlaşması da askıya alınmıştır.[94]

Tiran ve Moskova arasındaki ilişkilerin kopmasından kısa bir süre önce İsmail Kadare, 1960 yılının Ekim ayında Arnavutluk'a geri dönmüştür. İsmail Kadare'nin hayatının büyük bir kısmını kapsayan komünizm rejiminin yanı sıra Gorki Enstitüsü'nde dünya edebiyatı ile ilgili aldığı eğitimler onun dünya anlayışının oluşmasında büyük rol oynamıştır ve Kadare artık kendi fikirlerini edebiyata aktarmış bir yazar olmuştur.

Arnavutluk'a döndükten sonra Kadare'nin yazdığı *Muzgu i perëndive të stepës/Step Tanrılarının Alacakaranlığı* adlı romanında, Sovyet başkentinin kozmopolit yapısını, Gorki Enstitüsü'ndeki entelektüel sohbetleri ve yazarın klasik ve

---

[93]"Porsa këshilltari filloi të fliste, e mora me mend perse ishte fjala. Ai s'kishte përmendur ende asgjë, megjithatë mjaftoi ajo renditje e vështirë frazash në hyrjen e fjalës së tij që të kuptoja se gjithçka që ishte pëshpëritur kohët e fundit për ftohjen, ishte plotësisht e vërtet. Pasi theksoi se marrëdhëniet midis Shqipërisë dhe Bashkimit Sovjetik kishin qenë dhe mbeteshin si përherë të mira, ai vuri në dukje se, megjithatë, kishte forca të jashtme dhe të brendhsme, që do të donin të errësonin këto marrëdhënie. Prandaj ne, studentët, duhej të kishim kujdes që, gjithsesi, të mos binim në asnjë provokacion të kujtdoqoftë. Për këtë do të ishte më mire që tani për tani të kishim marrëdhënie sa më të kufizuara me vendasit. Sidomos është fjala për vajzat, shtoi ai." Detaylı bilgi için bkz. Ismail Kadare, *Vepra 8, Muzgu, a.g.e.*, s. 181-182.

[94] Gürkan Akyol, *a.g.t.*, s. 24.

çağdaş edebiyatı okumak için eline geçen fırsatları özlediğini görmek mümkündür. Aynı zamanda çocukluğunu anlattığı *Kronikë në gur/Taş Kentin Günlüğü* kitabını yazma fikrinin de enstitüde atıldığını belirten Kadare, bu kitabı Arnavutluk'a döndükten sonra yazmaya başlamasını Moskova'daki yıllarından bir anısıyla şu şekilde dile getirmiştir:

> "*Bu romanın başlangıcı ya da daha net olmak adına sadece bir kısmını yazma fikri çok yıllar önce ben öğrenciyken doğmuştu. Bu fikir bir kış akşamı Gorki Enstitüsü'nden arkadaşlarla kayak yapmaya gittiğimiz Peredelkino köyünde aklıma geldi. Sohbetin nasıl başladığını tam hatırlayamıyorum fakat memleketlerle ilgili yapılacak bir konuşmadan daha doğal bir şeyin olmayacağı biliniyordu. Olağanüstü, ayrılık özlemiyle süslenmiş, enteresan güneşi veya ayı olan, çiçekli, geceleri hayalet gibi ortaya çıkan gölleri ve köprüleri olan kentlerden bahsediliyordu. Sıra bana geldiğinde ben, sarhoş olduğunda bir hendeğe düşmek yerine başka bir evin çatısına düşebileceğin gerçekten enteresan bir kentten olduğumu söyledim. Herkes güldü ve bana yalancı dememek adına hayal gücümün geniş olduğunu söylediler. Şansıma, onların arasında zamanında Gramoz'da Yunan partizanların kırılmasından sonra Gjirokastër'da tedavi için belli bir dönem bulunmuş olan Yunan bir yazar vardı. O, benim sözlerimi onayladı ve o kentle ilk defa tanışmasının onda "unutulmaz bir anı" olduğunu da ekledi. "Uzun süredir dağdaydık ve böyle uzun bir süreden sonra karşımıza masalları anlatan bir kent çıktı" dedi. "Eğer böyle ise senin bu kent ile ilgili bir şey yazmamış olman nasıl mümkün olabilir" dedi bir Letonyalı. Bu sorunun bana mı yoksa Yunanlıya mı yöneltildiği iyi anlaşılmadı, ama beni şaşırtarak Yunanlı "Yazmadığımı*

nereden biliyorsun" dedi. Hm, diye düşündüm kendi kendime. Yunanlı bunun için yazmış ama benim böyle bir şey aklıma bile gelmemiş."[95]

Seksenin üstünde eser yayınlayan İsmail Kadare'nin eserlerinin birçoğu dünya çapında ilgi görmüştür ve Arnavutluk'u tanıtmak açısından bu eserlerin önemi büyüktür. Çocukluğundan itibaren okumaya duyduğu sevgi ve çevresinde yaşanan olaylara karşı duyduğu ilgi, gençliğinde aldığı eğitimle yoğrularak edebi bir kimliğe dönüşmüştür. Tüm bu zaman içerisinde yoğurduğu fikirleri, okuyucuya kimi zaman şiir, kimi zaman roman veya makalelerle aktarmaya çalışan yazarı tanımak için sadece biyografisi yeterli değildir. Bu nedenle Çağdaş Arnavut Edebiyatı'ndaki yerini de Arnavut toplumu ve Dünya edebiyatı çerçevesinden de incelemek gerekmektedir.

1.4. Çağdaş Arnavut Edebiyatı'nda İsmail Kadare

Avrupa Edebiyatı'nda modern akım 19. yüzyılın sonlarında başlar ve 20. yüzyılın ortalarına kadar devam eder. 1940'tan 20. yüzyılın sonuna kadarki dönem de Avrupa Edebiyatı'nda post modern olarak adlandırılır.[96]

[95]"Fillimi i këtij romani ose, që të jem i saktë, vetëm një frazë e tij, ka lindur shumë vjet përpara se të shkruaja librin, në kohën kur isha student. Kjo ndodhi një pasdite dimri në fshatin Peredjellkino, ku bashkë me shokë të tjerë të Institutit "Gorki", shkonim për të bërë ski. Nuk më kujtohet mire se si filloi biseda, por dihet se nuk ka gjë më të natyrshme, sesa një bisedë rreth qyteteve të lindjes. Po flitej për qytete të jashtëzakonshme, të zbukuruara nga malli i ndarjes, për qytete me diell apo hënë të çuditshme, me blerime, me liqene dhe ura, që ngriheshin natën si fantazma. Kur më erdhi radha mua, unë thashë se isha nga një qytet vërtet i çuditshëm, ku, po të ishe i dehur dhe të rrëzoheshe në rrugë, në vend që të bije në hendek, mund të bije mbi pullazin e një shtëpie tjetër. Qeshën të gjithë dhe, për të mos më quajtur gënjeshtar, më thanë se isha fantazist. Për fatin tim, midis tyre ishte një shkrimtar grek, i cili, pas thyerjes së partizanëve grekë në Gramoz, kishte qenë mjekuar ca kohë në Gjirokastër. Ai pohoi fjalët e mia dhe madje shtoi se për të ishte një nga kujtimet më të paharruara kontaktit i tij i parë me atë qytet. Kishim vite në malë, tha ai, dhe mendoi se për herë të parë, pas një kohe kaq të gjatë, na doli përpara një qytet që u ngjante përallave. 'Në qoftë se është kështu, si është e mundur që ti s'ke shkruar asgjë për këtë qytet', tha një letonez. Nuk u kuptua mire se kujt iu drejtua kjo pyetje, grekut apo mua, por, për çudinë time, greku tha: 'Ku e di ti që nuk kam shkruar?'. Hm, ia bëra unë me vete. Greku paska shkruar për të, kurse mua as më ka rënë ndër mend një gjë e tillë." Detaylı bilgi için bkz. Ismail Kadare, *Vepra 18, Ftesë në Studio / Stüdyoya Davet, Eser 18*, Onufri Yayınevi, Tiran 2009, s. 25-26.

[96]Marisa Kërbizi, *a.g.t.*, s. 1.

İsmail Kadare de post modern dönemine ait bir yazar olmasına rağmen eserlerinde realizm[97] de büyük ölçüde göze çarpmaktadır. Eskil, Shakespeare, Gogol vb. gibi yazarlardan esinlendiği bilinen Kadare'nin bir "moda" yazarı olmadığını söylemek mümkündür. Yazarın eserlerine bakıldığında zamanlar arası geçişi çok fazla kullandığı görülmektedir. Bu nedenle Kadare'nin eserleri bir zamana bağlanmayan ama her zamana hitap eden eserlerdir.[98] Birçok araştırmacıya göre, İsmail Kadare'nin eserleri evrensel değerlere sahiptir. Çünkü yazar, edebiyat alanındaki deneme yazılarını, roman, dram gibi bütün türleri ve alt türleri denemiş ve geliştirmiştir.[99]

İsmail Kadare, edebiyattaki ilk adımlarını 1954 yılında yazmış olduğu ilk şiir kitabı *Frymëzime djaloshare/Gençlik İlhamları* ile atmıştır. İlk romanı *Gjenerali i ushtrisë së vdekur/Ölü Ordunun Generali* yayınlayana kadar şair olarak bilinen İsmail Kadare, ilk romanı ile birlikte artık roman yazarı olarak adlandırılmıştır. Yazmaya başladığı andan itibaren Kadare'nin eserleri Arnavut Edebiyatı'nda önemli bir rol oynamıştır. Eserlerinin Arnavut Edebiyatı'na kattığı değerler birçok şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bu değerlerden biri, yazarın eserleri sayesinde Arnavut Edebiyatı'nın sürekli başka edebiyatlardan "alan" bir edebiyat olmaktan çıkıp o edebiyatlara "veren" bir edebiyat olmasıdır. Dolayısıyla denilebilir ki onun yazıları Arnavut Edebiyatı ve Avrupa Edebiyatı arasında bir köprü görevi görmüştür.[100]

İsmail Kadare'nin eserlerinin, Arnavut Edebiyatı'nın gelişmesinde ve onun dünyaya açılmasında önemli bir yeri vardır.[101] Yazar henüz 30'lu yaşlarındayken eserlerinin çevirileri sayesinde dünya çapında tanınan bir yazar olmuştur.[102]

---

[97]Akım olarak realizm hemen hemen bütün Avrupa edebiyatlarında 1830 ile 1880 arası elli yılı kapsar. Başlangıcı, Romantizmin sonlarına ulaşmasının ardından olmuştur, bitişi de sanat görüşlerindeki Natüralizmle son bulan aşırılaşmadır. Detaylı bilgi için bkz. Gürsel Aytaç, *a.g.e.*, s. 298.
[98]Ag Apolloni, *Paradigma e Proteut/Proteu Paradigması,* OM Yayınevi, Priştina 2012, s. 21.
[99]Shaban Sinani, *a.g.e.*, s. 103.
[100]Jorina Kryeziu, *Narratori dhe narracioni në prozën e Ismail Kadaresë/İsmail Kadare'nin Düz Yazılarında Anlatıcı ve Anlatı*, (Doktora Tezi), Tiran Üniversitesi Tarih ve Filoloji Fakültesi Edebiyat Bölümü, Tiran 2015, s. 227.
[101]Bavjola Shatro, "Estetika e frikës në triptikun "Ura me Tri Harqe" dhe në romanin "Pallati i ëndrrave" të Ismail Kadaresë/İsmail Kadare'nin "Ura me Tri Harqe" üçlemesinde ve "Rüyalar Sarayı" Romanında Korku Estetiği", *Gjurmime Albanologjike Seria e Shkencave Filologjike 40/2010 Instituti Albanologjik*, Priştina 2011, s. 326.
[102]Merxhan Avdyli, *Poezia e Ismail Kadaresë: Format, Shënjat, Figurat/İsmail Kadare'nin Şiiri: Formlar, İşaretler, Profiller,* (Doktora Tezi) Priştina Üniversitesi Filoloji Fakültesi, Priştina 2012, s. 30.

Günümüzde hala çift statülü, Arnavut ve Avrupalı yazar olma özelliğini taşımaktadır. Bu başarısında çevirmenlerin rolünü NACIONAL gazetesine verdiği bir röportajda şu sözlerle ifade etmektedir:

> "*Dünya edebiyatında tanınan bir yazar için, çevirmenlerin hiç şüphesiz çok önemli bir rolü vardır. Çünkü çeviri dışında, bir eserin değerlerinin iletilmesinin başka yolu yoktur.*
>
> *Çevirmenler, dünyadaki birçok şey gibi, mükemmel, orta veya vasat olabilirler. Onların bunlardan hangisinin olduğu noktada da, yazarın tanınmasındaki rolleri ortaya çıkıyor. Bir başka deyişle çevrilen yazar çok şanslı, normal şanslı veya şanssız olabilir.*
>
> *Ben kendimi hep şanslı olanlardan gördüm."*[103]

Kadare'nin bugüne kadar en çok yabancı dile çevrilen eser özelliğini taşıyan romanı *Gjenerali i ushtrisë së vdekur/Ölü Ordunun Generali*'dir. Bu romanın çevrildiği diller arasında Türkçe de yer almaktadır ve bir yıl içerisinde neredeyse bütün Batı Avrupa dillerine çevrilmiştir. Ancak bu, dönem için büyük bir başarı olsa da, komünist Arnavutluk için oldukça rahatsız edici bir durum olmuştur. [104] Kadare, Arnavutluk'ta yaşanan komünizm döneminin ağır şartlarında yazar olmayı Mirash Martinoviç[105] ile yaptığı röportajda şu cümlelerle anlatmaktadır:

> "*Sürekli kılıcın ensesinde olduğunu hisseden bir yazarın, yazarlığı bırakması daha doğru. Zor şartlara sahip bir ülkede yazar olmanın ilk kuralı o kılıcı hiç düşünmemektir. Aksi halde bırak 400, 4000 sayfa yazmayı sadece basit 4 sayfa bile yazamazsın. Edebiyata olan inancımın bu konuda bana yardım*

[103]"Për çdo shkrimtar që bëhet i njohur në shkallë botërore, përkthyesit lozin, pa dyshim, një rol të pazëvendësueshëm. Sepse nuk njihet një formë tjetër e transmetimit të vlerave letrare përveç përkthimit. Përkthyesit, si shumë gjëra në këtë botë, mund të jenë të shkëlqyeshëm, të mesmë, ose të dobët. Në bazë të kësaj hierarkije përcaktohet edhe roli i tyre për njohjen e shkrimtarit të përkthyer. Me fjalë të tjera, përsa i përket përkthimit, shkrimtari i përkthyer mund të jetë me shumë fat, thjesht me fat, ose pa fat. Unë e kam quajtur veten përgjithësisht me fat." Detaylı bilgi için bkz. Gjekë Marinaj, "Ju rrëfey tre përkthyesit e mi më të mire/Size Benim En İyi Çevirmenlerimi Anlatıyorum", *NACIONAL Gazetesi*, I. Yıl, S. 11, 21 Haziran 2009, s. 10.

[104] Jorina Kryeziu, *a.g.t.*, s. 227.

[105]Karadağ'da tanınan gazeteci ve yazar.

ettiğini düşünüyorum. Bu inanç öyle bir inanç ki adaletin olmadığı yerde insana adalet terazisi olma ilhamını veriyor."[106]

İsmail Kadare'nin başarı hikâyesinde en önemli yeri romanları tutmaktadır. Yazarın romanları karmaşık bir nesir türüdür. Romanlarında savaş, iletişim, çocukluk, diktatörlük, ihanet, gizem gibi evrensel temalar kullanan Kadare'nin genel olarak en fazla tarihi konulara önem vermiş olduğu görülmektedir.[107] Yazar, eserlerinin yarısını Arnavutluk'ta yaşanan komünizm döneminde diğer yarısını ise komünizmin çöküşünden sonra yazmıştır.[108] Sonuç olarak İsmail Kadare ve eserlerinin, Çağdaş Arnavut Edebiyatı'na birçok açıdan katkı sağladığı görülmektedir.

1.5. Kronolojik Sırayla Eserleri

Aşağıdaki tabloda İsmail Kadare'nin eserlerinin basım yılları esas alınarak kronolojik bir sıra takip edilmiştir ve bu eserlerin sırasıyla orijinal başlıkları, Türkçe diline çevirileri, basım yerleri ve türleri verilmiştir.

Basım yılı	**Eserin adı**	**Türkçesi**	**Basım yeri**	**Türü**
1954	*Frymëzime djaloshare*	*Gençlik İlhamları*	Kurumsal Devlet Yayınları, Tiran	Şiir
1957	*Endërrimet*	*Hayaller*	Kurumsal Devlet Yayınları, Tiran	Şiir
1958	*Princesha Argjiro*	*Prenses Argjiro*	Kurumsal Devlet Yayınları, Tiran	Şiir

[106]"Shkrimtari që e ndien se e ka shpatën mbi kokë, është më mirë të heqë dorë nga të shkruarit. Kushti i parë që të jesh shkrimtar në një vend të vështirë, është pikërisht që të mos e mendosh atë shpatë. Përndryshe nuk mund të shkruash as katër faqe normale, pa le pastaj katërqind ose katër mijë. Mendoj se besimi te letërsia më ka ndihmuar për këtë. Ky besim është i ngjashëm me besimin te hyjnia." Detaylı bilgi için bkz. Mirash Martinoviç, "Kadare: Shqipëria dhe Greqia skanë qenë kurrë fqinj të mire/Kadare: Arnavutluk ve Yunanistan hiçbir zaman iyi iki komşu olmadılar", *Shekulli Gazetesi*, 6 Nisan 2011.
[107]Gëzim Aliu, "Një luftë botërore dhe dy romane të Kadaresë/Bir Dünya Savaşı ve Kadare'min İki Romanı", *Albanologji 2/2011 Instituti Albanologjik*, Priştina 2012, s. 144.
[108]Jorina Kryeziu, *a.g.t.,* s. 228.

1961	*Shekulli im*	*Benim Çağım*	Naim Frashëri Yayınevi	Şiir
1963	*Gjenerali i ushtrisë së vdekur*	*Ölü Ordunun Generali*	Naim Frashëri Yayınevi, Tiran	Roman
1964	*Përse Mendohen Këto Male*	*Bu Dağlar Neden Düşünceli*	Naim Frashëri Yayınevi, Tiran	Şiir
1966	*Vjersha dhe poema të zgjedhura*	*Seçilmiş Şiirler ve Tekerlemeler*	Naim Frashëri Yayınevi, Tiran	Şiir
1967	*Dasma*	*Düğün*	Rilindja Yayınevi, Priştina	Roman
1967	*Gurëgdhendësit*	*Taş Ustaları*	Naim Frashëri Yayınevi, Tiran	Şiir
1967	*Qyteti i Jugut*	*Güney Şehri*	Naim Frashëri Yayınevi, Tiran	Söyleşi ve röportaj
1968	*Motive me diell*	*Güneşli Motifler*	Naim Frashëri Yayınevi, Tiran	Şiir
1970	*Kështjella*	*Kale*	Naim Frashëri Yayınevi, Tiran	Roman
1971	*Autobiografia e popullit në vargje*	*Dizelerde Halk Otobiyografisi*	Naim Frashëri Yayınevi, Tiran	Söyleşi ve Otobiyografi
1971	*Kronikë në gur*	*Taşın Kronikleri*	Naim Frashëri Yayınevi, Tiran	Roman
1971	*Linja të largëta*	*Uzak Çizgiler*	Naim Frashëri Yayınevi, Tiran	Gezi yazısı
1973	*Dimri i vetmisë së madhe*	*Büyük Yanlızlığın Kışı*	Naim Frashëri Yayınevi, Tiran	Roman

1975	*Nëntori i një kryeqyteti*	*Bir Başkentin Kasımı*	Naim Frashëri Yayınevi, Tiran	Roman
1976	*Koha*	*Zaman*	Naim Frashëri Yayınevi, Tiran	Roman
1977	*Emblema e dikurshme*	*Bir Zamanların Amblemi*	Naim Frashëri Yayınevi, Tiran	Söyleşi ve düzyazı
1977	*Kështjella dhe helmi*	*Kale ve Zehir*	Naim Frashëri Yayınevi, Tiran	Tiyatro
1978	*Komisioni i Festës*	*Şenlik Kurulu*	Rilindja Yayınevi, Priştina	Roman
1978	*Në muzeun e armëve*	*Silahlar Müzesinde*	Naim Frashëri Yayınevi, Tiran	Şiir
1978	*Ura me tri harqe*	*Üç Kemerli Köprü*	Naim Frashëri Yayınevi, Tiran	Deneme
1980	*Gjakëftohtësia*	*Soğukkanlılık*	Naim Frashëri Yayınevi, Tiran	Düzyazı
1980	*Pashallëqet e mëdha*	*Büyük Paşalıklar*	Rilindja Yayınevi, Priştina	Roman
1980	*Prilli i thyer*	*Kırık Nisan*	Rilindja Yayınevi, Priştina	Roman
1985	*Nata me hënë*	*Aylı Gece*	Onufri Yayınevi, Tiran	Düzyazı
1986	*Koha e shkrimeve*	*Yazılar Zamanı*	Naim Frashëri Yayınevi, Tiran	Söyleşi ve düzyazı
1988	*Koncert në fund të dimrit*	*Kış Sonunda Konser*	Naim Frashëri Yayınevi, Tiran	Roman

1990	*Dosja H*	*H Dosyası*	Naim Frashëri Yayınevi, Tiran	Roman
1990	*Eskili, ky humbës i madh*	*Eskil, Şu Büyük Kaybeden*	"8 Nëntori" Yayınevi, Tiran	Roman
1990	*Ftesë në studio*	*Stüdyoya Davet*	Naim Frashëri Yayınevi, Tiran	Söyleşi ve röportaj
1990	*Përbindëshi*	*Canavar*	Rilindja Yayınevi, Priştina	Roman
1990	*Viti i mbrapshtë*	*Ters Yıl*	Rilindja Yayınevi, Prishtinë	Roman
1991	*Ardhja e Migjenit në letërsinë shqipe*	*Migjeni'nin Arnavut Edebiyatına Gelişi*	"8 Nëntori" Yayınevi, Tiran	Düzyazı
1991	*Ëndërra mashtruese*	*Kandıran Rüyalar*	Naim Frashëri Yayınevi, Tiran	Söyleşi ve düzyazı
1991	*Nga një dhjetor në tjetrin*	*Bir Aralık'tan Diğerine*	Fayard Yayınevi, Paris	Söyleşi
1991	*Pesha e kryqit*	*Haçın Ağırlığı*	Fayard Yayınevi, Paris	Düzyazı
1994	*Kasnecët e shiut*	*Yağmur Habercileri*	Fayard Yayınevi, Paris	Roman
1995	*Piramida*	*Piramit*	Fayard Yayınevi, Paris	Roman
1996	*Dialog me Alain Bosquet*	*Alain Bosquet ile Diyalog*	Onufri Yayınevi, Elbasan	Röportaj
1996	*Legjenda e legjendave*	*Efsanelerin Efsanesi*	Dukagjini Yayınevi, Peja	Düzyazı

1996	*Pallati i ëndrrave*	*Rüyalar Sarayı*	Dukagjini Yayınevi, Peja	Roman
1996	*Spiritus*	*Ruh*	Onufri Yayınevi, Elbasan	Roman
1996	*Shkaba*	*Akbaba*	Çabej Yayınevi, Tiran	Roman
1997	*Kush solli Doruntinën*	*Doruntina'yı Kim Getirdi*	Flaka e vëllazërimit, Üsküp	Roman
1997	*Kushëriri i engjëjve*	*Meleklerin Akrabası*	Onufri Yayınevi, Tiran	Deneme
1998	*Kombi shqiptar në prag të mijëvjeçarit të tretë*	*Üçüncü Binyılın Eşiğinde Arnavutluk*	Onufri Yayınevi, Tiran	Deneme
1998	*Tri këngë zie për Kosovën*	*Kosova'ya Üç Ağıt*	Onufri Yayınevi, Tiran	Roman
1999	*Ikja e shtërgut*	*Leylek'in Gidişi*	Onufri Yayınevi, Tiran	Söyleşi ve röportaj
1999	*Qorrfermani*	*Körferman*	Onufri Yayınevi, Tiran	Roman
1999	*Ra ky mort e u pamë*	*Ölüm Geldi ve Karşılaştık*	Onufri Yayınevi, Tiran	Günlük
1999	*Vjedhja e gjumit mbretëror*	*Kraliyet Uykusunun Çalınışı*	Onufri Yayınevi, Tiran	Söyleşi
2000	*Bisedë përmes hekurash*	*Parmaklıklar arasından sohbet*	Onufri Yayınevi, Tiran	Söyleşi

2000	*Breznitë e Hankonatëve*	*Hankonatların Nesilleri*	Onufri Yayınevi, Tiran	Aile tarihi
2000	*Kohë barbare (Nga Shqipëria në Kosovë)*	*Arnavutluk'tan Kosova'ya Barbar Zaman*	Onufri Yayınevi, Tiran	Söyleşi
2000	*Lulet e ftohta të marsit*	*Martın Soğuk Çiçekleri*	Onufri Yayınevi, Tiran	Roman
2000	*Vajza e Agamemnonit*	*Agamemnon'un Kızı*	"55" Yayınevi, Tiran	Roman
2001	*Përballë pasqyrës së një gruaje*	*Bir Kadının Aynasının Karşısında*	Onufri Yayınevi, Tiran	Roman
2001	*Qyteti pa reklama*	*Reklamsız Şehir*	Onufri Yayınevi, Tiran	Roman
2001	*Shqiptarët në kërkim të një fati të ri*	*Yeni Bir Kader Arayışında Arnavutlar*	Onufri Yayınevi, Tiran	Deneme
2001	*Unaza në kthetra*	*Pençedeki Yüzük*	Onufri Yayınevi, Tiran	Deneme
2002	*Jeta, loja dhe vdekja e Lul Mazrekut*	*Lul Mazrek'in Hayatı, Oyunu ve Ölümü*	Onufri Yayınevi, Tiran	Roman
2002	*Stinë e mërzitshme në Olymp*	*Olimp'te Can Sıkıcı Mevsim*	Onufri Yayınevi, Tiran	Roman
2003	*Ca pika shiu ranë mbi qelq*	*Birkaç Damla Yağmur Cama Düştü*	Onufri Yayınevi, Tiran	Şiir
2003	*Hija*	*Gölge*	Onufri Yayınevi, Tiran	Roman

2003	*Pasardhësi*	*Sonradan Gelen*	"55" Yayınevi, Tiran	Roman
2004	*Kristal*	*Kristal*	Onufri Yayınevi, Tiran	Şiir
2004	*Poshtërimi në Ballkan*	*Balkanlardaki Aşağılama*	Onufri Yayınevi, Tiran	Deneme
2005	*Çështje të marrëzisë*	*Aptallık Meselesi*	Onufri Yayınevi, Tiran	Roman
2005	*Dantja i pashmangshëm*	*Kaçınılmaz Dante*	Onufri Yayınevi, Tiran	Deneme
2005	*Ditë kafenesh*	*Kafe Günleri*	Onufri Yayınevi, Tiran	Düzyazı
2005	*Pa formë është qielli*	*Gökyüzü Şekilsizdir*	Onufri Yayınevi, Tiran	Şiir
2006	*Hamleti, princi i vështirë*	*Zor Prens Hamlet*	Onufri Yayınevi, Tiran	Deneme
2006	*Identiteti Evropian i Shqiptarëve*	*Arnavutların Avrupalı Kimliği*	Onufri Yayınevi, Tiran	Deneme
2008	*Darka e gabuar*	*Hatalı Gece*	Onufri Yayınevi, Tiran	Roman
2008	*Një pasdite në Paris*	*Paris'te Bir Akşamüstü*	Onufri Yayınevi, Tiran	Söyleşi
2009	*E penguara*	*Yasaklı Olan*	Onufri Yayınevi, Tiran	Roman
2010	Mosmarrëveshja, mbi raportet e Shqipërisë me vetveten	*Arnavutluk'un Kendi Kendisi ile İlişkilerinde Anlaşmazlık*	Onufri Yayınevi, Tiran	Deneme

2011	*Mbi krimin në Ballkan. Letërkëmbim i zymtë*	*Balkanlardaki Katliam Üzerine. Kasvetli Yazışma*	Onufri Yayınevi, Tiran	Anı
2012	*Çlirimi i Serbisë prej Kosovës*	*Sırbistan'ın Kosova'dan Kurtuluşu*	Onufri Yayınevi, Tiran	Deneme ve röportaj
2013	*Bisedë për brilantet në pasditen e dhjetorit*	*Aralık'ın Akşamüstünde Zekiler Hakkında Bir Konuşma*	Onufri Yayınevi, Tiran	Düzyazı
2014	*Mëngjeset në Kafe Rostand*	*Kafe Rostand'ta Sabahlar*	Onufri Yayınevi, Tiran	Deneme
2014	*Mjegullat e Tiranës*	*Tirana'nın Sisleri*	Onufri Yayınevi, Tiran	Roman
2015	*Kukulla*	*Oyuncak Bebek*	Fayard Yayınevi, Paris	Roman

1.6. Aldığı Ödüller ve Başarıları

İsmail Kadare, Arnavut Edebiyatı'na verdiği eserler ile önemli katkılarda bulunmuştur. İlk şiir kitabından itibaren günümüze kadar Kadare'nin eserleri Arnavut toplumu tarafından bilinen ve kabul görmüş eserler olmuş ve bunun devamında hem yazar hem de eserleri, uluslararası alanda da tanınarak ödüllerle onurlandırılmıştır.[109] Kadare, 1996 yılında Fransa'da Ahlaki ve Siyasi Bilimler Akademisi üyesi olarak

[109]Merxhan Avdyli, "Poezia e Ismail Kadaresë Dhe Kritika Letrare/İsmail Kadare'nin şiirleri ve edebi eleştiriler", *Seminari Ndërkombëtar Për Gjuhën, Letërsinë dhe Kulturën Shqiptare XXXI,* Priştina Üniversitesi Filoloji Fakültesi ve Tiran Üniversitesi Tarih ve Filoloji Fakültesi, Priştine 2012, s. 100.

kabul edilmiştir. 1992'de Cino Del Duca[110] ödülünü, 2005'te Uluslararası Man Booker Prize[111] ödülü ve 2009'da Sanat alanında Asturias Prensliği[112] ödülünü kazanmıştır. 2015 yılında ise İsmail Kadare, Kudüs Edebiyat Ödülünü kazanmıştır.[113]

Uluslararası alanda Arnavut Edebiyatı'nın ve kültürünün bir elçisi olarak kabul gören Kadare, Arnavut toplumu açısından kendi değerini şu sözlerle ifade etmiştir:

> *"Arnavutlar, benim onların, aynı bir bayrak simgesi gibi, kültürlerini temsil ettiğimi biliyorlar."*[114]

[110] Cino Del Duca Ödülü, ilk defa 1969 yılında Simone Del Duca tarafından eşi Cino Del Duca'nın işini devam ettimek adına verilmiştir. Bu ödül Fransa'da modern hümanizme hizmet eden yazarlara verilmektedir.

[111] Man Booker Uluslararası Ödülü (Man Booker International Prize), 2005'da birincisi düzenlenmiş olan ve 2016'dan bu yana her yıl verilen uluslararası edebiyat ödülü. Dünya çapında eserlerinin İngilizce çevirisi olan yazarlara verilir. Sponsorluğunu Man Group'un yaptığı ödülün değeri 2016 yılı itibarıyla £50,000'dir ve para ödülü yazar ile çevirmeni arasında paylaşılır. Ödül için adayları jüri üyeleri belirler.

[112]Asturias Prensliği Ödülü (Premios Príncipe de Asturias), her sene Asturias Prensliği Vakfı (Fundación Príncipe de Asturias) tarafından bilim, insanlık ve kamu hizmetleri alanında kayda değer çalışmalar yapmış bireyler, oluşumlar veya organizasyonlara senelik verilen bir ödüldür. İlk kez 24 Eylül 1980 tarihinde verilmeye başlanan ödüller her sene, İspanya'nın özerk bir bölgesi olan Asturias'ın başkenti Oviedo'da verilmektedir.

[113]"Kadare, disident dhe gjeni i letrave shqipe/Arnavut yazılarının muhalifi ve dehası Kadare/Arnavut Yazılarının Muhalifi ve Dehası Kadare", *55 Gazetesi*, XIX. yıl, S. 6352, 29 Ocak 2016, s. 22.

[114]"Shqiptarët e kanë kuptuar që unë përfaqësoj këtu kulturën e tyre, si të thuash një simbol më tepër mbi flamurin e Shqipërisë." Detaylı bilgi için bkz. Enis Sulstarova, *Arratisje nga Lindja Orientalizmi shqiptar nga Naimi te Kadareja/Batıdan Kaçış Naim'den Kadare'ye Kadar Arnavut Oryantalizmi*, Globic Press, USA 2006, s. 120.

İKİNCİ BÖLÜM

2. Romanlarda Osmanlı/Türk İmgesi ve Çeviri Analizi

Çalışmamızın bu bölümünde İsmail Kadare'nin Türkçeye çevrilmiş eserleri arasında Osmanlı/Türk imgesini barındıran romanları ele alınacaktır. Seçilen romanlarda Osmanlı/Türk imgesini detaylı bir biçimde yansıtabilmek için orijinal dilde yazılmış ana kaynaklara (Arnavutça) da başvurulacaktır. Türkçeye çevrilen romanların ara kaynaktan (Fransızca) çevrilmiş olması nedeniyle ana kaynak üzerinden güncel çevirileri de yapılacaktır. Devamında çeviriler birbirleriyle karşılaştırılarak çeviri analizi yapılacaktır. Çeviri analizlerini yapacağımız bölümler yalnızca Osmanlı/Türk imgesinin yer aldığı bölümler olacaktır.

Bu bölümde incelenecek olan eserler Kuşatma, Şenlik Kurulu, İbret Taşı ve Kosova'ya Üç Ağıt eserleri olacaktır. Bu eserler incelenirken sırasıyla eserin kısaca konusu, eser hakkında kısa bir bilgi verilecek ve ardından eserin ana kaynak dili, ara kaynaktan çevirisi ve tez yazarının güncel çevirisi belirtilerek bir analiz yapılacaktır. Ele alacağımız bu dört eserde ana kaynakların basım yılları göz önünde bulundurularak kronolojik bir sıra izlenecektir.

2.1. Kuşatma/Rrethimi Romanının Konusu

İsmail Kadare, Kuşatma adlı romanında 15. yüzyılda, Arnavutlar ve Türkler arasında gerçekleşen bir savaşı konu almaktadır. Romanda genel olarak Türk ordusunun Arnavutluk'ta bulunan bir kaleyi kuşatması ve bu kuşatmada yaşanan hadiseler anlatılmaktadır.

Türk ordusu kalenin surlarına varır ve yerleşmeye başlar. Ordunun başında Başkomutan Uğurlu Tursun Paşa bulunmaktadır. Uğurlu Tursun Paşa, duygularını gizleyemeyen korkularını, özlemlerini ve endişelerini açıkça belli eden biridir. Paşa,

savaşa haremini de yanında getirmiştir. Askerler ise bu durumdan pek hoşnut değillerdir. Bunun bir uğursuzluk alameti olacağına inanırlar.

Savaş başlamadan önce Arnavutlar ve Türkler arasında son bir konuşma gerçekleşir ancak Arnavutlar geri adım atmazlar. Bunun üzerine Paşa'nın çadırında ilk savaş divanı toplanır. Bu divana katılan komutanlar ile Paşa arasında savaşın ne zaman başlaması gerektiği ve nasıl bir yol izleneceği konusunda kararlar alınır. Divan sonucunda Paşa'nın aldığı karar ile savaşın hemen ertesi gün başlaması gerektiği söylenir ve bunun üzerine kutlamalar başlar. Kutlamalar sırasında ordudaki kişilerin konuşmalarına yer verilen bölümlerde bu kişilerin savaş sonrasında yapacakları ve yapmak istedikleri hayaller anlatılır.

Ertesi gün kaleye yapılan ilk saldırı büyük topların ateşlenmesi ile başlar. Ancak uzun uğraşlar sonucunda kaleyi ele geçirmeyi başaramayan askerlere komuta kademesi geri çekilme emri verir. Levazım amiri ve tarihçi karakterlerinin arasında gerçekleşen sohbetlerde bu saldırının değerlendirilmesine yer verilir ve başarısızlıkla sonuçlanan saldırının üzerine ikinci divan toplanır. Atılan topların kaleye zarar vermesine rağmen Türk ordusuna da zarar vermesi sonucunda divanda yeni bir saldırı düşünülür ve kaleye giden bir tünel kazılması kararı alınır. Tünelin kazılmaya başlandığı yer bir fırındır. Ancak kaleden Türk ordusunu izleyen Arnavut askerler bu fırında bir tuhaflık olduğunu, fırına giren boş çuvalların dolu ve ağır bir şekilde dışarı çıktığını fark ederler. Bunun üzerine Arnavutlar, Türklerin bir tünel kazma ihtimaline karşı toprağı dinlemeye başlarlar. Tünelin kazıldığı noktaları tespit eden Arnavutlar, uyguladıkları bir taktik ile tüneli çökertmeyi başarırlar.

Tünel planının başarıya ulaşmamasından sonra Paşa tekrar divanı toplar. Uzun tartışmalar sonucunda Arnavut askerlerin zayıflatılması ve morallerinin bozulması amacıyla kaleye giden suların kesilmesi kararı alınır. Aramalar sonucunda kaleye giden su kemerleri bulunamayınca başka bir yönteme başvurulur. Günlerce susuz bırakılan ve tuzlu yiyecekler yedirilen bir at bu su kanallarını bulur. Bu sayede Arnavut askerlerinin suları kesilince güçlerinin azalacağı ümit edilir. Türk askerleri ise bu başarı sebebiyle büyük bir kutlama yapmaya başlarlar. Ancak sularının

kesildiğini öğrenen İskender Bey o gece Türk ordusuna saldırır ve bütün yiyeceklerini talan eder.

Savaşın devam eden sürecinde Türk ordusu kalenin kapısını gülleler ile yıkmayı başarır ancak güllelerden doğan zayiat sebebiyle tekrar geri çekilmek zorunda kalırlar. Tekrar yapılan bir divan toplantısı sonucunda bu sefer kaleye hastalıklı hayvanların atılmasına karar verilir ve bu hayvanların kaledeki askerlere hastalık bulaştırması ümit edilir. Ancak Arnavut askerleri yaptıkları fare kapanlarıyla bundan da kurtulmayı başarırlar.

Bir yanda yağmur yağması için dua eden Arnavut askerleri ve bir yanda yağmurun yağmaması için Allah'a yalvaran Tursun Paşa vardır. Yağmur yağarsa Arnavut askerlerinin susuzlukları dinecek, yaralıları tedavi etmek mümkün olacaktır. Tursun Paşa ve ordunun ise aylardır verdikleri uğraş boşa gidecektir. Yağmurun yağmasından korkan Tursun Paşa son bir saldırı kararı verir. Bu saldırıda kendisi de askerlerin içerisinde yer alır. Akşam vakti çökene kadar devam eden saldırıdan sonra tekrar çadırlarına dönerler ve ertesi gün saldırılarını tamamlayıp kaleyi ele geçirmeyi hedeflerler. Ancak Tursun Paşa'nın korktuğu gerçek olur ve yağmurun yağdığı haberini veren yağmur davulları çalmaya başlar.

Başarısızlıkla biten savaşın sonucunda Tursun Paşa zehir içerek intihar eder. Başarısızlıkla sonuçlanan kuşatma sonrasında Paşa'nın haremi ve geri kalan bütün ordu Anadolu'ya doğru tekrar yola çıkar.

2.1.1. Kuşatma/Rrethimi Romanında Osmanlı/Türk İmgesi ve Çeviri Analizi

İlk basım yılı 1970 olan "Kuşatma" adlı eserin bu basımında kullanılan ismi "Daullet e shiut/Yağmur Davulları" şeklindedir. Birçok dile çevrilmesinde Yağmur Davulları isimli basımı kullanılsa da, kitabın Arnavutluk'tan bir iz taşıması gerektiği gerekçesiyle kitabın ismi "Kështjella/Kale" şeklinde değişmiştir. Fakat

Arnavutluk'taki komünizm döneminin çökmesiyle beraber İsmail Kadare, bu romanında hem dilsel hem de estetik açıdan ufak değişiklikler yaparak eserine son başlığı olan "Rrethimi/Kuşatma" ismini vermiştir.[115]

Romanın Türkçeye çevirisi 2011 yılında Hasan Kaya tarafından yapılmıştır. Bu çeviri ana kaynak olan Arnavutçadan değil ara kaynak olan Fransızcadan çevrilmiştir. Kitabın Türkçeye çevrilen versiyonu son başlığı ile olan "Rrethimi" versiyonudur. Biz de aynı başlıklı romanın ana kaynak olan Arnavutçasından Türkçeye çevirisini yapacağız.

> *"I kishte kujtuar sidomos kur ushtria kishte hyrë në vendin e shqiptarëve dhe sytë e tij për herë të pare kishin ndeshur malet e frikshme. Kjo kishte ndodhur një mëngjes herët. Ishte duke dremitur mbi kale, kur nga të gjitha anët ishin dëgjuar fjalët "dagllar, dagllar", të shqiptuara gati me frikë. Oficerët ngrinin kryet lart, herë nga e majta herë nga e djtahta. Ai ishte shtangur gjithaq. Asnjëherë nuk kishte pare male të tilla. Ato i ngjanin një ankthi të rëndë, që të shtyp e nuk të lë të zgjohesh. Toka dhe gurët ishin vërvitur me një furi të tillë drejt qiellit, saqë dukej se i kishin thyer të gjitha ligjet e natyrës. Allahu do të kete qenë gjithë pezm kur e kishte krijuar këtë vend, kishte menduar ai dhe për të njëqindtën herë gjatë marshimit e kishte sfiliturmëdyshja nëse emërtimi i tij si kryekomandant i kësaj fushate ishte rrjedhojë e ndërhyrjes së miqve apo armiqve të tij."*[116]

> *"Özellikle, ordusu Arnavutların topraklarına girdiğinde ve gözleri ilk kez korkunç dağları gördüğünde, hatırlamıştı. Bu bir sabah erken vakitte olmuştu. Her taraftan, nerdeyse korkuyla telaffuz edilen "dağlar, dağlar" sözleri duyulduğunda, atının üzerinde uyukluyordu. Askerler bir sola bir sağa bakarak kafalarını yukarı kaldırıyorlardı. O da bir o kadar şaşırmıştı. Hiçbir zaman böyle dağlar görmemişti. Onlar, üzerine çöken ve uyanmana müsaade etmeyen ağır bir endişeye benziyorlardı. Toprak ve kayalar, doğanın bütün*

[115]Ismail Kadare, *Vepra 3, Rrethimi/Kuşatma, Eser 3,* Onufri Yayınevi, Tiran 2008, s. 7.
[116]*A.g.e.*, s. 44.

kanunlarını kırmışçasına, gökyüzüne doğru öfkeyle fırlamış gibi görünüyorlardı. Allah bu yeri yaratırken öfke dolu olmalıydı diye düşündü ve sefer boyunca, başkomutan olarak seçilmesinde dostlarının mı yoksa düşmanlarının mı etkisi olduğu şüphesi yüzüncü kez onu yormuştu." (E.D.)

"Memleketini en çok da ordusu Şkiptarların topraklarına girip de onun korkunç zirvelerini ilk kez gördüğünde düşünmüştü. Bir gün öğlene doğru atının üstünde kestirirken dört bir yandan "dağlar, dağlar" diye bir ses işitmişti, ama ses bu kez farklı gelmişti, bağıran kişi korkuyor gibiydi. Askerleri kafalarını kaldırıp sağa sola bakmışlardı. O da dağlara uzun uzun bakmıştı. Daha önce hiç böylesi zirveler görmemişti. Zirveler ona, gördüğü korkunç kâbusları anımsatmıştı. Toprak ve kayalar, doğanın kanunlarıyla alay edercesine çılgınca gökyüzüne yükseliyor gibiydi. Allah burayı yaratırken oldukça öfkeli olmalıydı diye düşündü ve sefer başladığından beri, ordunun komutanı olmasını arkadaşlarının mı yoksa düşmanlarının mı yararına olduğunu yüzüncü kez aklından geçirdi."[117]

Öncelikle düşüncelerini ve hissiyatını ustalıkla kaleme alan İsmail Kadare'nin Arnavut olduğunu ve bu romanı Arnavut toplumuna yazdığını unutmamak gerekir. Açıkça görülüyor ki İsmail Kadare burada Arnavutluk'un dağlarını ulaşılması zor zirveler olarak betimlerken, gizli bir mesaj olarak vermek istediği Arnavutluk'un da zor ele geçirilen bir yer olduğudur. Türk Paşa'yı (Tursun Paşa) ve onun askerlerini bu dağlara bakarken korku hisseden kimseler olarak betimlemiştir. Yazar, Türklerin, Arnavut topraklarından ve Arnavutlardan korktuğu izlenimini de buradaki mesajından aktarmıştır.

Yaptığımız çeviri değerlendirmesine göre çevirmeninin çeviri yaparken anlam çevirisi[118] yani meal olarak çeviri yaptığını görmekteyiz. Bizim yaptığımız

[117]İsmail Kadare, *Kuşatma*, Çeviren: Hasan Kaya, Profil Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 10-11.

[118]Fransa'da Danica Seleskovitch ve Marianne Lederer tarafından 1960'lı yıllardan itibaren geliştirilen ve kaynağını iki kuramcının sözlü çeviri deneyimlerinden alan bir kuramdır. Uzun yıllar konferans çevirmenliği yapmış olan Seleskovitch, ESİT'te ders vermeye başladıktan sonra kendi deneyim ve birikiminden yola çıkarak çeviri etkinliğini öğrencilerine anlatabilmek amacıyla bu kuramı oluşturmuştur. Bkz: İskender Güneş, *Çeviri Kuramlarinin Gelişim Evreleri Ve Genel Çeviri Kuramına Katkıları*, (Yükseklisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2010, s. 49.

çeviri ise birebir çeviri şeklindedir. Ele aldığımız bu bölümdeki her iki çevirinin de şekil bakımından birbiri ile uyuşmadığı görülmektedir. Fakat çeviri tekniklerindeki farklılıklara rağmen anlam bakımından ikisi de kaynak metinle (Arnavutça) uyuşmaktadır. Aynı bölümden birer cümle ile açıklamak gerekirse, kaynak metinde "*Kjo kishte ndodhur një mëngjes herët. Ishte duke dremitur mbi kale, kur nga të gjitha anët ishin dëgjuar fjalët "dagllar, dagllar", të shqiptuara gati me frikë."* şeklinde iki cümle görmekteyiz. Çevirmen bu iki cümleyi birleştirerek tek cümle haline getirmiştir. Biz ise kaynak metne sadık kalarak iki cümle şeklinde çevirdik. Sonuç olarak şekil bakımında aynı olmayan bu iki çeviri, anlam olarak birbiri ile eşdeğerdir.

> *"Ne do t'u mësojmë këtyre rebelëve të mallkuar kuranin e shenjtë, - bertiste një sheh me zërin si bubullimë, - në tokën e tyre brigje-brigje si shpina e largneshit, ne do të ngremë minaret e bekuara. Nga lartësitë e minareve, në orën e muzgut, zeri i mynezinit do të bjerë mbi kryet e tyre të pagdhendura si një hashash që qetëson shpirtin. Ne do të bëjmë që këta të mallkuar, pesë herë në dite të bien përmbys në drejtim të Mekës. Kokat e tyre të sëmura dhe rebele ne do t'i mbështjellim me çallmën qetësuese të Islamit."*[119]
>
> *"Biz bu lanetli isyancılara kutsal Kuran'ı öğreteceğiz, biz, onların şeytanın sırtı gibi tümsek-tümsek topraklarına güzel minareleri dikeceğiz, diye gök gürültüsü gibi sesiyle bağırıyordu bir şeyh. Minarelerin yüksekliğinden, alacakaranlık vaktinde, müezzinin sesi, ruhu sakinleştiren haşhaş gibi cahil kafalarına düşecek. Bu lanetlilerin günde beş kez Mekke'ye doğru eğilmelerini sağlayacağız. Hasta ve isyancı kafalarını İslam'ın sakinleştirici türbanıyla örteceğiz."* (E.D.)
>
> *"Bu lanetlenmiş asilere kutsal Kuran'ı öğreteceğiz, diye bağırıyordu şeyhlerden biri. Şeytanın sırtı kadar kambur topraklarında Allah'ın kutsadığı minareleri yükselteceğiz. Gün ağardığında müezzinlerimizin bu yüksek kulelerden yükselecek sesleri onların taş kafalarının üzerine düşecek ve tıpkı haşhaş gibi akıllarını durduracak. Bu kâfirlere günde beş kere Mekke'ye*

[119]Ismail Kadare, *Vepra 3…*, *a.g.e.*, s. 93.

doğru secdeye eğilmeyi öğretmeliyiz. Hasta ve sorunlu kafalarını İslamiyet'in yumuşak türbanıyla sarmalıyız."[120]

İsmail Kadare bu bölümde Türklerin, Arnavutları Müslümanlaştırma isteklerini vurgulamıştır. Müezzinin sesini beyni uyuşturan haşhaşa benzeterek, gizli mesajında İslam'ın beyni uyuşturduğunu belirttiğini anlıyoruz. Bölümün Arnavutça baskısında İsmail Kadare'nin Arnavut toplumunu kışkırtıcı bir üslup kullandığını da söylemek mümkündür. İslam dinini benimsemeyen ve İslam karşıtı olduğunu her fırsatta vurgulayan İsmail Kadare, bu kısmında da düşüncelerini romancılık yoluyla aktarmaya çalışmıştır.

Bölümün Türkçeye olan her iki çevirisi de değerlendirildiğinde aralarında şekil bakımından farklar olduğunu görüyoruz. Çevirmen, anlam çevirisi yapmış olmasına rağmen kaynak metinle tam bir eşdeğerlilik sağlanamamıştır. Çünkü çeviride eşdeğerlilik, kaynak metnin kendi okurlarında oluşturduğu etkinin aynısını hedef metnin muhatapları üzerinde oluşturulmayı hedefler.[121] Dolayısıyla bizim yaptığımız çeviride İsmail Kadare'nin üslubunun, diğer çeviriye göre daha sert olduğu algılanmaktadır. Ayrıca kaynak metinde yer alan "*me zërin si bubullimë/gök gürültüsü gibi sesiyle*" ifadesinin çevirmenin yapmış olduğu çeviride yer almamasından dolayı kısaltarak çeviri yapılmış olduğunu da görmekteyiz.

"Grave dhe vajzave të tyre do t'u heqim veshjet e bardha e të paturpshme dhe do t'u veshim rrobën e zezë e fisnike, të bekuar nga feja. Ne do t'ua mbulojmë me perçe të zezë fytyrat dhe sytë e tyre dinakë, me të cilët ato, gjer tani, shikohen lirisht me meshkujt."[122]

"Kadınları ve kızlarından beyaz ve edepsiz beyaz kıyafetlerini çıkartacağız ve din tarafından kutsanmış siyah ve soylu giysiyi giydireceğiz. Yüzlerini ve

[120]İsmail Kadare, *Kuşatma, a.g.e.*, s. 55-56.
[121] Aylin Ulusan, *Ahmet Ümit'in Patasana Romanının Çeviri Analizi*, (Yükseklisans tezi), Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir 2013, s. 33.
[122]Ismail Kadare*, Vepra 3…*, *a.g.e.*, s. 98-99.

şimdiye kadar erkeklerle özgürce bakıştıkları sinsi gözlerini siya peçe ile örteceğiz." (E.D.)

"Karıları ve kızlarının üzerinden edepsiz beyaz elbiselerini çıkarıp dinimizin kutsadığı asil siyah örtüyü geçireceğiz. Yüzlerini peçeyle kapatıp kendilerini erkeklere edepsizce sunarak sinsi gözleriyle şehvet dolu bakışlar fırlatmalarını engelleyeceğiz."[123]

Bu bölüme bakıldığında İsmail Kadare, Türklerin Arnavut kadınlarına ve kızlarına kötü bir gözle baktığı ve onları kötü kadın, sinsi, edepsiz olarak nitelendirdiği izlenimini yaratmıştır.

Bölümün çevirilerini değerlendirdiğimizde çevirmenin çoğaltarak yani kendinden kelime ekleyerek çeviri yaptığını görmekteyiz. Bu sonuca kaynak metinde yer almayan ama çevirmenin çevirisinde var olan "*kendilerini erkeklere edepsizce sunarak*" ifadesinden ulaştık. Bizim yaptığımız birebir çeviride ise bu ifade kaynak metindeki ifadenin birebir çevirisi olan "*erkeklerle özgürce bakıştıkları*" ifadesidir. Bu çıkarımlardan hareketle çevirmenin yapmış olduğu çevirinin kaynak metine göre daha sert bir ifade içerdiğini söyleyebiliriz.

"Duke i ndarë nga doket e tyre barbare e duke u dhënë zakonet tona madhështore, ne do t'ua çyshtim shpirtrat, vazhdonte shehu. Dhe pas shpirtit do t'i vijë radha trupit të tyre."[124]

"Barbarca geleneklerinden ayırıp bizim muhteşem geleneklerimizi vererek, ruhlarını arındıracağız, diye devam ediyordu şeyh. Ve ruhlarından sonra sıra bedenlerine gelecek." (E.D.)

[123]İsmail Kadare, *Kuşatma*, *a.g.e.*, s. 61.
[124]Ismail Kadare, *Vepra 3…*, *a.g.e.*, s. 99.

"Onları barbarca geleneklerinden arındırıp üzerlerine muhteşem elbiselerimizi geçirerek ruhlarını kötü yoldan kurtaracağız ki o yol bedenlerinin gittiği yoldur…"[125]

İsmail Kadare, bu bölümde Türklerin kendi geleneklerini muhteşem olarak gördüklerini, Arnavutların geleneklerini ise barbarca olarak nitelendirdiklerinin altını çizmektedir. Türkleri barbar olarak değerlendiren İsmail Kadare'nin burada yer değişimi yaparak, güzel bir kelime oyunu yaptığını söylemek mümkündür. İsmail Kadare'nin bu bölümde vermek istediği gizli mesaj ise, Türklerin Arnavutların geleneklerini değiştirmeleri için öncelikle ruhlarına ulaşmaları gerektiğidir.

Bölümün çevirilerini değerlendirdiğimizde her iki çevirinin de şekil bakımından birbirinden farklı olduğu görülmektedir. Bunun sebeplerinden biri çevirmenin çeviri yaparken kaynak metindeki iki cümleyi tek cümle halinde yansıtması, bizim ise kaynak metindeki gibi iki cümle halinde birebir çeviri yöntemi ile çevirmemizdir. Bir başka değerlendirme yaptığımızda çevirmenin kısaltarak çeviri yaptığını kaynak metinde yer alan fakat çeviride yer almayan "*diye devam ediyordu şeyh*" ifadesinden anlamaktayız. Ayrıca çevirmenin "*geleneklerimizi vererek*" ifadesinin karşılığını "*elbiselerimizi geçirerek*" şeklinde vermesi, kaynak metin açısından anlam değişmesine sebep olmuştur.

"Zvendësimi i dokëve… Dalëngadalë, vit pas viti, do të bjerren veshjet dhe doket e tyre, ashtu siç bien lulet e mollës. Ato do të mësohen me zakonet tona të reja: do të mësohen aq shumë, saqë, edhe sikur të ndodhë që ne të ikim këtej, Zoti mos e dhëntë, ato do të ndahen nga kujtimet tona me dhembje të madhe."[126]

"Geleneklerin değişmesi… Yavaş yavaş, her yıl, elma ağacının düşen çiçekleri gibi, kıyafetleri ve gelenekleri solup düşecek. Onlar bizim yeni geleneklerimize alışacaklar: o kadar alışacaklar ki Allah göstermesin,

[125]İsmail Kadare, *Kuşatma*, *a.g.e.*, s. 61.
[126]Ismail Kadare*, Vepra 3…*, *a.g.e.*, s. 99-100.

buradan bir gün gitsek bile, onlar bizim hatıralarımızdan büyük bir acıyla ayrılacaklar." (E.D.)

"Geleneklerini değiştirmek… Yıllar içerisinde gelenekleri yavaş yavaş solup elma çiçeği gibi düşecek. Bizim geleneklerimize alışacaklar. O kadar alışacaklar ki, Allah korusun bir gün bu toprakları terk etmek zorunda kalacak olsak bile eski geleneklerine yeniden uyum sağlamakta çok zorlanacaklar."[127]

Bu bölümde, İsmail Kadare'nin bir önceki bölümde bahsettiğimiz ruhlarını arındırmanın ilk adımı olarak geleneklerin değiştirilmesinden bahsetmektedir. Dolaysıyla Türkleri de Arnavutların geleneklerini değiştirmeyi hayal eden kişiler olarak betimlemektedir. Bölümde ayrıca Türklerin Arnavutları kendilerine bağımlı etme isteklerinin olduğu izlenimi de yansıtılmaktadır.

Bölümün çevirilerini değerlendirdiğimizde "*bu topraklar*" ifadesinin kaynak metinde yer almayıp çevirmenin çevirisinde yer almasından dolayı çevirmenin çoğaltarak çeviri yaptığımı söylemek mümkündür. Buna rağmen onun dışındaki cümlelerde yapmış olduğu çeviri ile kaynak metin arasında eşdeğerlilik mevcuttur.

"Drita e hënës, siç duket, sa vente i turbullonte e i dehte. Poshtë nesh ish Azia me tërë mistikën dhe barbarinë e saj. Gropa dhe terri që bëhej gati të na thithte të gjithëve."[128]

"Görünüşe göre ay ışığı onları gitgide sersemletiyor ve sarhoş ediyordu. Bütün gizemi ve barbarlığıyla Asya altımızdaydı. Hepimizi yutmaya hazır olan, çukur ve karanlık." (E.D.)

[127]İsmail Kadare, *Kuşatma*, *a.g.e.*, s. 61-62.
[128]Ismail Kadare, *Vepra 3…*, *a.g.e.*, s. 102.

"Görünüşe göre ay ışığı onları aynı anda hem rahatsız ediyor hem de heyecanlandırıyordu. Ayaklarımızın altında gördüğümüz şey, bütün mistisizmi ve barbarlığıyla Asya, bizi yutmaya hazır karanlık bir mezardı."[129]

İsmail Kadare, Türkleri bu kısımda Asya nitelemesiyle ele alarak onları barbar, çözülemeyen, dünyaya açılmış karanlık bir çukur olarak yansıtmaktadır. Roman boyunca Ay'ı Türklerin kutsal simgeleri olarak karşımıza çıkaran Kadare, burada da ay ışığının Türkleri ruhani olarak sarhoş ettiğini anlatarak, bir kez daha Ay'ın Türkler açısından önemli bir simge olduğunu okuyucuya aktarmaktadır.

Bölümün çevirilerini değerlendirdiğimizde kaynak metinden yola çıkarak bizim yaptığımız çeviride yer alan "*sersemletiyor ve sarhoş ediyordu*" ifadesinin çevirmen tarafından "*hem rahatsız ediyor hem de heyecanlandırıyordu*" şeklinde çevrildiğini görmekteyiz. Bu çevirideki kelimelerin anlamları birbirinden farklıdır. Dolayısıyla bir anlam değişmesi mevcuttur. Ayrıca kaynak metinde yer alan son iki cümle çevirmen tarafından tek bir cümle şeklinde çevrilmiştir. Her iki çeviriyi de karşılaştırdığımızda bizim yaptığımız birebir çevirinin kaynak metinle daha çok eşdeğerlilik sağladığını söylemek mümkündür.

"Molisja vinte nga tjetër gjë. Nga shumësia e tyre. Ishin si zhur i detit. Dhe rrekeshin ta zgjeronin perandorinë e tyre aq sa ta bënin diellpaperëndueshme. Me fjalë të tjera, të bënin që dita dhe nata të ndodheshin njëkohësisht brenda hapësirës së saj. Besonin se kur të ndodhte kjo ("kur tigreshën e verdhë dhe ulkonjën e zezë t'i lidhnin me të njëjtin vargor"), atëherë edhe kohën do ta kishin të tyren.

Ishte fundbota vërtet. Dita e moskurrit, siç thuhet."[130]

"Kederin sebebi başka şeyden geliyordu. Sayıca fazla olmalarından! Denizdeki çakıl taşları gibiydiler. Ve imparatorluklarını, batmayan güneş gibi yapana kadar genişletmeye uğraşıyorlardı. Başka bir deyişle, gece ve gündüzü aynı anda kendi uzay boşluğunda bulundurmak! Bu gerçekleştiğinde

[129]İsmail Kadare, *Kuşatma*, *a.g.e.*, s. 63.
[130]Ismail Kadare*, Vepra 3…*, *a.g.e.*, s. 102.

(“sarı kaplan ile siyah kurdu aynı zincir ile bağladıklarında”) zamanın da onlara ait olacağına inanıyorlardı.

Gerçekten dünyanın sonuydu. Dedikleri gibi, böyle bir gün asla yaşanmasın.” (E.D.)

“Kaderimizin bir başka nedenin daha vardı. Çok fazlaydılar! Sahildeki çakıl taşları kadar. İmparatorluklarını güneşin hiç batmayacağı şekilde genişletmek istiyorlardı. Demem o ki topraklarının sınırlarının içerisinde gece ve gündüz sürekli olarak ve aynı anda yaşanacaktı. Bu amaçlarına ulaştıklarında (“sarı dişi kaplanla siyah kurdu aynı zincire bağladıklarında”) zamana da hâkim olacaklarına inanıyorlardı.

Böyle bir şey gerçekten de dünyanın sonu olacaktı. Ülkemizdeki insanların dedikleri gibi Tanrı böyle bir gün yaşatmasın.”[131]

Bu bölümde Türklerin sayıca çok olması hissedilen bir keder olarak aktarılmaktadır. İsmail Kadare, Türklerin İmparatorluklarını genişletme yolunda verdikleri uğraşları okuyucuya aktarırken yaptığı betimlemelerle bunu gerçekleşmesi imkânsız durumlarla bağdaştırarak Türklerin bu hayallerine ulaşamayacaklarını da romancı kimliği ile anlatmıştır. Bu hayallerine ulaştıkları takdirde bunun dünyanın sonu olacağını da okuyucuya aktarmıştır.

Bölümün her iki Türkçeye çevirisini de değerlendirdiğimizde ikisinin de kaynak metinle eşdeğerlilik sağladığını söylemek mümkündür. Ancak bölümün bir cümlesinde anlam değişmesi görülmektedir. Çevirmeninin “*topraklarının sınırlarının içerisinde*” olarak çevirdiği ifadeyi biz birebir çeviri ile “*uzay boşluğu*” olarak çevirdik.

“E zezë, me rrjedhat e serës që i kullonin si lot të zinj, krejt e pabesueshme, ajo ndërpriste atë stihi, që dukej se s’kishte forcë në botë që ta ndalte.”[132]

[131]İsmail Kadare, *Kuşatma*, *a.g.e.*, s. 64.
[132]Ismail Kadare*, Vepra 3…*, *a.g.e.*, s. 122.

"Tamamıyla inanılmaz bir şekilde, siyah, gözyaşı gibi akan siyah zift akıntılarıyla o, dünyada durdurabilecek bir güç olmayan o büyük öfkeyi durduruyordu." (E.D.)

"Kasvetli, hatta hayalete benzeyen ana kapı, üzerinde siyah gözyaşlarını andıran damlacıklar oluşturan zift şeritleriyle, dünyada hiçbir kuvvetin karşı koyamayacağı bir canavara karşı inatla direnmeyi sürdürüyordu."[133]

İsmail Kadare, bu bölümde Türkleri ve Osmanlı ordusunu yenebilecek bir gücün dünyada var olmadığını anlatırken, romanın içeriğinden yola çıkarak Osmanlıların fethetmeye çalıştıkları Arnavutluk'taki bir kalenin kapısının bu orduyu durdurmayı başarabildiğini okuyucuya aktarmaktadır.

Bu bölümün çevirilerini değerlendirdiğimizde her iki çeviri arasında da şekil bakımından farklılıklar görülmektedir. Çevirmeninin bu bölümde de çoğaltarak çeviri yaptığı söylenebilir. Çevirisinde Osmanlı'yı bir canavar olarak okuyucuya aktarırken, bizim yaptığımız çeviride ise Osmanlı'nın büyük öfkesinden bahsedilmektedir.

"Ai ndiente turbull se, në qoftë se perandoria do t'u besonte shumë këtyre vizatimeve, ajo do të vyshkej dalëngadalë, sepse rrënjët e saj nuk do të ushqeheshin më nga fryma e shenjtë dhe luftarake e njerëzve si ai, por nga shkresurinat që thanin çdo gjë." [134]

"O, eğer imparatorluk bu çizimlere çok inanırsa yavaş yavaş solacağına dair endişe duyuyordu, çünkü onun kökleri artık onun gibi savaşçı ve kutsal kişilerden beslenmeyecek, her şeyi kurutan evraklardan beslenecekti." (E.D.)

"İmparatorluğun bu tür kâğıt işlerine çok fazla güvenmesi durumunda yavaşça yok olacağını ve köklerinin kendisi gibi savaşçı adamların

[133]İsmail Kadare, *Kuşatma*, *a.g.e.*, s. 81.
[134]Ismail Kadare, *Vepra 3…*, *a.g.e.*, s. 151-152.

canlılıkları yerine kuru, entelektüel formüllerle beslenilmesi halinde susuzluktan öleceğini hayal edebiliyordu."[135]

İsmail Kadare bu bölümde, romandaki paşanın eğer evrak, yazım, çizim (bilgi) gibi değerlere inanılırsa Osmanlının solup yok olacağını düşündüğünü anlatıyor. Kadare, burada ise Türkleri bilgiden uzak ve cahil kimseler olarak aktarmaktadır.

Bölümün her iki çevirisini de değerlendirdiğimizde şekil bakımından farklılıkların olduğu görülmektedir. Çevirmenin bu bölümde anlam çevirisi yaptığı görülmektedir. Karşımıza çıkan farklılıklardan bir diğeri ise kaynak metinde yer alan "*do të vyshkej/solacağından*" ifadesi yerine çevirmenin "*susuzluktan öleceği*" ifadesini kullanmış olmasıdır.

"Këtë fortesë nuk e morëm dot kur iu vërsulëm nga lart, si skifteri, - përfundoi me një zë të qetë. Tani do t'i futemi nga poshtë, si gjarpri. Për ta kafshuar në gjumë."[136]

"Sakin bir sesle, bu kaleyi yukarıdan bir şahin gibi saldırarak alamadık, diye bitirdi. Şimdi, bir yılan gibi altından gireceğiz. Uykusunda sokmak için." (E.D.)

"Eğer kaleyi üzerine şahinler gibi saldırarak almadıysak, bir yılan gibi yerin altından gidip onu uykusunda sokarak alacağız."[137]

Bu bölümde açıkça görülüyor ki İsmail Kadare, Türklerin kartal gibi tepeden saldırıya geçerek kaleyi alamayacaklarını anlayınca tüneller kazarak bir yılan gibi yerin altından gideceklerini anlatmaktadır. Kartalın Arnavutların simgesi olduğunu göz ardı etmeyerek, İsmail Kadare'nin bu betimlemesinden Türklerin, Arnavutlar gibi

[135]İsmail Kadare, *Kuşatma*, *a.g.e.*, s. 106.
[136]Ismail Kadare*, Vepra 3…*, *a.g.e.*, s. 152.
[137]İsmail Kadare, *Kuşatma*, *a.g.e.*, s. 107.

olamayacaklarını belirttiğini anlamak mümkündür. Ve Türkleri yılana benzetirken, onları sinsi olarak aktarmaya çalışmıştır.

Bölümün her iki çevirisini de değerlendirdiğimizde birbirleri ile aralarında şekil farklılıklarının olduğunu görmekteyiz. Kaynak metinde üç ayrı cümle şeklinde verilen cümleler çevirmen tarafından tek bir cümle içerisinde çevrilmiştir. Bu durum anlam karmaşasına yol açmasa da kısaltarak çeviri yönteminin kullanımına gidilmiştir. Kaynak metinde yer alan "*me një zë të qetë/sakin bir sesle*" ve "*përfundoi/diye bitirdi*" ifadeleri çevirmenin çevirisinde yer almamaktadır.

> *"E kanë ndarë gërfyellin në dy degë, si gjarpër me dy krerë. Ai zvarritet, zvarritet vazhdimisht poshtë nesh."*[138]

> *"Tüneli iki başlı yılan gibi iki kola ayırmışlar. O, sürekli altımızda sürünüyor, sürünüyor."* (E.D.)

> *"Tüneli iki yola ayırdılar, ayaklarımızın altında süzülüp giden iki başlı bir yılan gibi."*[139]

Bir üst bölümden farklı olarak İsmail Kadare burada tüneli çift başlı bir yılana benzetmiştir. Buradaki anlatımdan, yazarın Türklerin saldırı için kullandıkları tekniklerinin her zaman çok çeşitli olduğunu aktardığını anlıyoruz.

Bölümün çevirilerini değerlendirdiğimizde her iki çevirinin de anlam bakımından kaynak metinle eşdeğerlilik sağladığı görülmektedir. Fakat çevirmeni ile bizim yaptığımız çeviri arasında zaman farklılığı görülmektedir. Birinde "*-di'li*" geçmiş zaman kullanılırken, diğerinde "*–miş'li*" geçmiş zaman kullanılmıştır.

> *"Në kronikën time mendoj të shkruaj se ata, domethënë shqiptarët, kaq nuk durojnë të kenë njeri mbi vete, saqë, ashtu si tigrat kthetrafortë, grinden edhe me retë që u kalojnë rastësisht mbi krye."*[140]

---

[138]Ismail Kadare*, Vepra 3…*, *a.g.e.*, s. 176.
[139]İsmail Kadare, *Kuşatma*, *a.g.e.*, s. 130.
[140]Ismail Kadare*, Vepra 3…*, *a.g.e.*, s. 185.

"Vakayinameme, onların, yani Arnavutların, kendi üstlerinde başkalarının olmasına dayanamadıklarını, hatta güçlü pençeli kaplanlar gibi, tesadüfen üstlerinden geçen bulutlarla bile kavga ettiklerini, yazmayı düşünüyorum." (E.D.)

"Vakayinamemde her türlü dış hâkimiyete, başlarının üzerinden geçen bulutlara kızgın kaplanlar gibi saldırıp pençelerini savuracak kadar karşı koyduklarını yazmayı düşünüyorum…"[141]

Bu bölümde her ne kadar Arnavutlardan bahsedildiği görülse de İsmail Kadare'nin benzetme yaparak aslında Arnavut diye bahsettiği toplumun Türk toplumu olduğunu söylemek mümkündür.

Bölümün çevirilerini değerlendirdiğimizde kaynak metinde yer alan "*ata, domethënë shqiptarët/onların, yani Arnavutların*" ifadesinin çevirmenin çevirisinde yer almadığını görmekteyiz. Dolayısıyla çevirmenin kısaltarak çeviri yaptığını söylemek mümkündür. Buna rağmen kaynak metinden yola çıkarak her iki çevirinin anlam bakımından eşdeğerlilik gösterdiğini görmekteyiz.

"Ata flasin në mënyrë të habitshme, - shpjegoi ai. Duket sikur mbi gjuhën e tyre Allahu ka hedhur një si mjegull, që nuk të lë të dallosh lehte kufijtë midis fjalëve, të cilat janë aq të qarta e të prera në gjuhën tonë."[142]

"O, onlar tuhaf bir şekilde konuşuyorlar, diye açıkladı. Sanki Allah, bizim dilimizde bir o kadar açık ve kesin olan kelimeleri, onların dillerinin üzerine bir sis atarak, kelimelerinin aralarındaki sınırı ayırt etmeyi engellemiş." (E.D.)

[141]İsmail Kadare, *Kuşatma*, *a.g.e.*, s. 138.
[142]Ismail Kadare, *Vepra 3…*, *a.g.e.*, s. 186.

"Çok tuhaf bir lehçeleri var, diye açıkladı. Sanki Allah bir kelimenin diğerinden ayırt edilmesini zorlaştırmak için üzerini bir sis bulutuyla kaplamış."[143]

Bu bölümde yazar Arnavutların dili ile Türklerin dili arasında bir karşılaştırma yapmıştır. İsmail Kadare, bu durumu okuyucuya aktarırken Türklerin dilinin açık ve kesin olduğunu anlatmıştır. Yazarın buradaki benzetmesinden de yola çıkarak Osmanlıcaya karşı bir sempati duyduğu söylenebilir. Çünkü Kadare Osmanlıcayı sadece bu kitapta ele almakla kalmamış "Kronikë në gur" adlı çocukluğunu anlatan eserinde de ele almıştır. O eserde Osmanlıca harfleri betimlemek için "toprak sinekleri (karınca)" betimlemesini kullanmıştır.[144]

Bölümün çevirilerini değerlendirdiğimizde çevirmenin kaynak metindeki cümleyi çevirirken iki cümle şeklinde çevirdiğini görmekteyiz. Ayrıca kaynak metinde yer alan "*të cilat janë aq të qarta e të prera në gjuhën tonë/bizim dilimizde bir o kadar açık ve kesin olan kelimeleri*" ifadesinin çevirmenin çevirisinde yer almamasından yola çıkarak çevirmenin kısaltarak çeviri yaptığını söylemek mümkündür.

"Mendimet u rrahën për një kohë të gjatë, - vazhdoi tjetri. Ç'do t'u lihej e ç'do t'u hiqej popujve të Ballkanit: feja apo gjuha. Pati mendime që t'u hiqeshin të dyja, ashtu siç pati që t'u liheshin të dyja. E, natyrisht, pati gjithfarëlloj parashtrimesh, gjersa krahana jonë doli fituese. Domethënë që këtyre popujve t'u lihet feja. Sa për gjuhën, tani për tani të ndalohet veç shkrimi i saj. Për të folurën është herët të flitet."[145]

"Uzun bir süre düşünceler değerlendirildi, diye devam etti diğeri. Balkan topluluklarına ne bırakılacak ve alınacak: din mi dil mi. İkisinin de bırakılmasına dair var olan düşünceler gibi, ikisinin de alınmasına dair düşünceler de vardı. Ve doğal olarak bizim tarafımız kazançlı çıkana kadar, her türlü fikir mevcuttu. Yani bu toplumlara dinin bırakılması. Dil için ise

[143]İsmail Kadare, *Kuşatma*, *a.g.e.*, s. 139.
[144]Ismail Kadare, *Vepra 4…*, *a.g.e.*, s. 95.
[145]Ismail Kadare, *Vepra 3…*, *a.g.e.*, s. 193.

şimdilik sadece yazılmasının yasaklanması. Konuşma dili için konuşmak ise henüz erken." (E.D.)

"Bu mesele üzerinde uzun uzun tartıştık, dedi levazım amiri. Balkan halklarına ne bırakacağız ve onlardan ne alacağız: Dinlerini mi yoksa dillerini mi? Kimi her ikisini de almamız gerektiğini söylerken kimisi de onlara birini bırakmamız gerektiğini ileri sürdü. Doğal olarak ortaya her türlü iddia konuldu, ta ki sonunda bizim tarafımız kazanana kadar. Bizim kazanmamız, bu halkların inançlarını onlara bırakacağımız anlamına geliyor. Dillerini ise şimdilik yalnızca yazılmasını yasaklayacağız. Konuşulmasını yasaklamak için henüz çok erken."[146]

Bu bölümde yazar, Türklerin hâkimiyetleri altına aldıktan sonra Balkan topluluklarında gerçekleştirmeyi hedefledikleri dil ve din değişikliğinden bahsedilmektedir. İsmail Kadare'nin betimlemesinden yola çıkarak Türklerin, Balkan toplumlarında ilk etapta din değişikliğine gittiği ve İslamlaştırma çabasının var olduğu görülmektedir. Ardından bu toplumlarda dilin yazımının yasaklanmasından bahsedilmektedir. Burada dikkat çeken konu ise İsmail Kadare'nin romanının bir parçası olarak karşımıza çıkardığı bu betimlemeler, yazarın "*Identiteti Evropian i Shqiptarëve/Arnavutların Avrupalı Kimliği*" adlı kitabında kendi düşünceleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kitapta da bahsettiği gibi İsmail Kadare'ye göre Türkleri asıl rahatsız eden konu Arnavutların Müslüman olmaması değil, Avrupalı bir kimliğe sahip olmalarıdır. [147]

Bölümün çevirilerini ele alıp genel bir değerlendirme yaptığımızda hem çevirmeninin yapmış olduğu anlam çevirisi hem de bizim yaptığımız birebir çeviri anlam bakımından kaynak metinle eşdeğerlilik göstermektedir.

"Kishte qenë një mrekulli ai kthim. Kishim qenë jo shumë, veç një grusht njerëzish, por s'duhet harruar se ishin të krishterë të moçëm, të ungjillëzuar

[146]İsmail Kadare, *Kuşatma*, *a.g.e.*, s. 144.
[147]Ismail Kadare, *Identiteti Evropian i Shqiptarëve/Arnavutların Avrupalı Kimliği,* Onufri Yayınevi, Tiran 2006, s. 36-37.

qysh një mijë e treqind vjet më pare, dhe qysh nga ajo kohë të varur kishërisht nga Roma, pra në dëgjesë të saj. E pra, ishte një shenjë e sigurt se Islami po e thyente krishterimin mu në njërën nga kështjellat e veta. Lajm më i bukur s'kishte mbërritur ndonjëherë në qendër. Mirëpo ëndrra ishte fikur shpejt prej këtij djalli dyemërsh Gjergj Kastriot-Skënderbe."[148]

"O dönüş tam bir mucizeydi. Çok değildik, sadece bir avuç insandık, ama unutmamak gerekir ki, onlar eski, bin üç yüz yıl önce Hristiyanlaşmış Hristiyanlardı ve o zamandan beri de Roma kilisesine yani onun söylemlerine bağlıydılar. Dolayısıyla, bu İslam'ın Hristiyanlığı tam da kendi kalelerinin birinde kırdığının kesin bir işaretiydi. Başkente hiç bu kadar güzel bir haber gelmemişti. Fakat bu hayal, iki isimli şeytan, Gjergj Kastriot- İskender Bey, tarafından çabuk söndürülmüştü." (E.D.)

"Bizim dinimize dönmeleri tam bir mucize olmuştu. Sayıları muhakkak çok fazla değildi, ama unutmamalısın ki onlar çok eski Hristiyanlardı, bu dini yüzyıllar önce kabul etmiş ve o zamandan sonra Roma Kilisesi'ne sadık kalmışlardı. Dolayısıyla bu olay, İslam'ın Hristiyanlığın en sağlam kalelerinin birinde bir yarık açmayı başardığının işaretiydi. İmparatorluğun başkentine daha önce bundan güzel bir haber ulaşmamıştı. Ama bu hayal çok geçmeden iki isimli bir şeytan, George Kastrioti- İskender Bey tarafından yıkıldı."[149]

Bu bölümde, daha eski zamanlarda Hristiyan olan bir topluluğu, Türklerin nasıl İslamlaştırdığı anlatılmaktadır. Ancak bölümün son cümlesinde İsmail Kadare kitabında gerçekleştirdiği betimlemesi ve anlatımıyla sanki bunun sadece bir hayal veya bir rüya olabileceğini anlatmaktadır. Bu hayale engel olan kişiyi de Arnavutların halk kahramanı olan İskender Bey olarak betimlemesinden de anlaşılacağı gibi, vermek istediği gizli mesaj Arnavutların buna engel olacakları mesajıdır.

Bölümün çevirilerini değerlendirdiğimizde çevirmeninin hem kısaltarak hem de çoğaltarak çeviri yaptığı görmekteyiz. Çeviride yer alan "*bizim dinimize dönmeleri*"

[148]Ismail Kadare*, Vepra 3…*, *a.g.e.*, s. 201.
[149]İsmail Kadare, *Kuşatma*, *a.g.e.*, s. 152.

ifadesinin kaynak metinde "*ai kthim/o dönüş*" ifadesi ile yer almasından dolayı çoğaltarak çeviri yaptığını söyleyebiliriz. Aynı şekilde kaynak metinde yer alan "bin üç yüz yıl önce" ifadesinin çevirmenin çevirisinde "*një mijë e treqind vjet më pare/yüzyıllar önce*" şeklinde yer almasından kısaltarak çeviri yaptığını söylemek mümkündür.

> *"Mos u tremb, - vazhdoi ai, - ne që vijmë këtu nuk e kallëzojmë njëri-tjetrin. Korbi korbit nuk ai nxjerr sytë. Unë jam nga tabori i katërt i azapëve. Njëmbëdhjetë vjet ushtar. E kisha prerë në mend me kohë: porsa të bënte ndonjë sulm nate Skënderbeu, këtu do të vija. Të vritesh në mure gjatë sulmit, ka kuptim, por të të rrëmbejë kot shpata midis territ, kjo nuk durohet. Kështu që, me të dëgjuar rrokarmën, dola me vrap nga tenda. Ik, azap, te vendi yt, thashë me vete. Mirëpo, sapo zbrita, pashë ca miq të tjerë këtu. Kishin qenë më të shpejtë se unë."*[150]

> *"O, korkma, biz buraya gelenler birbirimizi ele vermeyiz, diye devam etti. Karga karganın gözünü oymaz. Ben dördüncü azap taburundanım. On bir sene asker. İskender Bey bir gece saldırısı düzenlerse, buraya gelmeye çok uzun zaman önce karar vermiştim. Savaş boyunca siperlerde ölmek tamam da, karanlıkta kılıcın seni kesmesi dayanılır şey değil. Bu yüzden, alarmı duyar duymaz koşarak çadırdan çıktım. Kendi kendime, kendi yerine git azap, dedim. Ama iner inmez burada birkaç başka arkadaş gördüm. Benden daha hızlılarmış."* (E.D.)

> *"Korkma, diye devam etti adam sevimsizce. Burada seni ele vermek için saklanmıyoruz. Kargalar birbirlerinin gözlerini çıkarmazlar. Ben dördüncü azap taburundanım. Bu meslekte on bir yılımı geçirdim. İskender Bey'in bir gece baskını yapması halinde buraya saklanmayı çok uzun zaman önce aklıma koymuştum. Siperlerde ölmek benim için sorun değil de izdihamda ezilmeye de değmez. Bu yüzden ilk alarm sesinde çadırımdan fırladım. Haydi,*

[150]Ismail Kadare, *Vepra 3…*, *a.g.e.*, s. 288.

ihtiyar azap, dedim kendi kendime, gizli deliğini bulma vakti. Buraya gelir gelmez yeni arkadaşlar edindim. Benden daha hızlı davranmışlardı."[151]

Romanın bu bölümünde yazar, dolaylı yoldan olsa da Türk askerlerinin İskender Bey'den korktukları işlenmiştir. *"Savaş boyunca siperlerde ölmek tamam da, karanlıkta kılıcın seni kesmesi dayanılır şey değil."* cümlesi ile bir Türk askerinin İskender Bey ile karşı karşıya gelmektense savaş alanında ölmeyi tercih edeceğini vurgulamıştır. Bunun dışında bu bölümde Türk askerleri korkak kimseler olarak ele alınmış ve yansıtılmıştır.

Bölümün çevirilerini değerlendirdiğimizde çevirmenin çoğaltarak çeviri yaptığını kaynak metinde olmayıp çeviride yer alan "*sevimsizce*" ifadesinden anlamaktayız. Bunun dışında metnin geri kalanında çevirmen anlam çevirisi yapmıştır.

"I dogjëm trupat e të vrarëve dhe hirin e vendosëm në hinore e ato i fshehëm thellë nën tokë që, sido që të ndodhë, të mos mund t'i gjejnë dot e t'i përdhosin, siç e kanë zakon."[152]

"Ölülerimizin bedenlerini yaktık ve kül kaplarına koyduk ve her ne olursa olsun onları bulamasınlar ve hep yaptıkları gibi saygısızlık edemesinler diye toprakta derine sakladık." (E.D.)

"Yanarak ölen adamlarımızın küllerini toplayıp kül kaplarına koyarak derinlere gömdük, böylece ne olursa olsun düşmanlarımız onları bulup, her zaman yaptıkları gibi, ölülerimize saygısızlık edemeyecekler."[153]

İsmail Kadare, kitabının bu bölümünde Türkleri ölülere dahi saygı duymayan kimseler olarak betimlemiştir. Ayrıca bu bölümde, o dönemin geleneklerine göre Arnavutların ölüleri yaktıkları da göze çarpmaktadır.

[151]İsmail Kadare, *Kuşatma*, *a.g.e.*, s. 229.
[152]Ismail Kadare*, Vepra 3…*, *a.g.e.*, s. 322.
[153]İsmail Kadare, *Kuşatma*, *a.g.e.*, s. 259.

Bu bölümün çevirilerini değerlendirdiğimizde çevirmenin anlam çevirisi yaptığını görmekteyiz. Ancak kaynak metinde yer alan "*i dogjëm trupat e të vrarëve/ölülerimizin bedenlerini yaktık*" ifadesinin çevirmenin çevirisinde "*yanarak ölen adamlarımızın*" ifadesi ile yer almasından yola çıkarak bir anlam karışıklığının ortaya çıktığını söylemek mümkündür.

> *"Çdo pranverë, bashkë me blerimin, ne do të shfaqemi përsëri në këto vise, - vazhdoi ai. Toka e zhveshur do të dridhet nën taborët tanë. Luginat do të digjen e do të shkrumbohen. Ekonomia e tyre e forte do të shkatërrohet. Me emrin "turk" ata do të trembin fëmijët e tyre."*[154]

> *"O, biz, her ilkbaharda yeşilliklerin çıkmasıyla beraber bu topraklarda tekrar ortaya çıkacağız, diye devam etti. Çıplak toprak bizim taburlarımızın altında titreyecek. Vadiler yanıp küle dönecekler. Onların güçlü ekonomisi darmadağın olacak. "Türk" kelimesi ile onlar çocuklarını korkutacaklar."* (E.D.)

> *"Her ilkbaharda, diye devam etti, yeşil filizler yeniden boy gösterdiğinde bu topraklara döneceğiz. Toprak, askerlerimizin ayakları altında sarsılacak. Vadiler ateşe verilecek ve içlerinde yetişen ya da bulunan her şey küle dönecek. Ülkenin müreffeh ekonomisi harap edilecek. Ondan sonra buralardaki insanlar çocuklarını korkutmak için "Türk" kelimesini kullanacaklar."*[155]

Kitabın en açık bir şekilde Türk imgesinin işlendiği bölüm, yukarıda bahsi geçen bölümdür. İsmail Kadare, bu bölümde Türk ismi ile Arnavutların çocuklarını korkuttuklarını anlatmış ve bunu Türklerin arzusu veya dileği olarak dile getirmiştir. Ayrıca aynı bölümde Türklerin her baharda Arnavut topraklarına gelip her şeyi darmadağın edeceklerinin de altını çizmiştir.

---

[154]Ismail Kadare, *Vepra 3…*, *a.g.e.*, s. 342.
[155]İsmail Kadare, *Kuşatma*, *a.g.e.*, s. 278.

Bölümün çevirilerini değerlendirdiğimizde kaynak metinde yer alan "*e zhveshur/çıplak*" ifadesinin çevirmenin çevirisinde yer almamasından dolayı burada kısaltarak çeviri yapıldığını söylemek mümkündür. Ayrıca çevirmenin çevirisinde yer alan "*içlerinde yetişen ya da bulunan her şey*" ifadesinin kaynak metinde yer almamasından yola çıkarak burada da çoğaltarak çeviri yapıldığı görülmektedir. Ancak geneline baktığımızda hem çevirmenin yapmış olduğu çeviri hem de bizim birebir çevirimiz kaynak metinle eşdeğerlilik gösterdiğini görmekteyiz.

> *"E dinim që kishim poshtë nesh ushtrinë më të humnershme të botës, por që të kishte një forcë të tillë goditëse të pashtershme, mendja s'ia rrokte askujt."*[156]

> *"Altımızda dünyanın en uçsuz bucaksız ordusunun olduğunu biliyorduk ama bu kadar güçlü vurucu bir güce sahip olduğu kimsenin aklına gelmiyordu."* (E.D.)

> *"Dünyadaki en korkunç ordunun surlarımızın dibinde kamp kurmuş olduğunu biliyorduk, ama bu ordunun bize saldırma yeteneğinin sonsuz olduğunu hiçbirimiz hayal etmiyordu."*[157]

İsmail Kadare kitabının bu bölümünde Osmanlı ordusunu dünyanın en büyük ordusu olarak betimlemiştir. Bu betimlemeden yola çıkarak aslında İsmail Kadare'nin Osmanlı İmparatorluğu'na gizli bir hayranlık duyduğunu da söyleyebiliriz.

Bölümün çevirilerini değerlendirdiğimizde ise çevirmenin anlam çevirisi yaptığını görmekteyiz. Her ne kadar iki farklı çeviri tekniği kullanılmış olsa da her iki çeviri de anlam bakımından kaynak metinle eşdeğerlilik sağlamaktadır.

---

[156]Ismail Kadare, *Vepra 3…*, *a.g.e.*, s. 347.
[157]İsmail Kadare, *Kuşatma*, *a.g.e.*, s. 283.

2.2. Şenlik Kurulu/Komisioni i festës Romanının Konusu

Roman altı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde II. Mahmut'un Arnavutluk ve Arnavutlar hakkında görüşleri ile Arnavut Beyleri için düzenlenecek olan şenliğin organize edilmesi anlatılmaktadır. İkinci bölümde, şenliğin düzenleneceği kentin tasviri ve hazırlıkların tamamlanma aşamaları yer almaktadır. Üçüncü bölümde ise şenliğe davetli olan Arnavut Beylerinin teşrifleri ile birlikte başlayan şenlik ve devamında gerçekleşen çatışma bulunmaktadır. Dördüncü bölüm, şenliğin sonunda II. Mahmud'a yazılan durum raporunu içermektedir. Beşinci bölümde ise şenliğin sonuçlarına dair Sultanın fermanı vardır. Son bölümde ise şenliği düzenleyen Paşaların kentten ayrılması ve yaşanan olayların Arnavutluk'ta duyulmasının ardından oluşan tepkilere yer verilmektedir.

Romanda, II. Mahmut tarafından Arnavut Beylere tahsis edilen bir şölen anlatılır. İsyan sebebiyle kellesi alınan Tepedelenli Ali Paşa ve Mahmut Buşati Paşa'nın ardından Arnavutluk vilayetlerinin 500 önde gelen Beylerinin davet edildiği şölen eşliğinde bir barış ve güven yemeği tahsis edilir. Bu şölenin Arnavut toplumu ile yeni bir sayfa açmak için önemli olduğu başlatılan hazırlıklardan belli olmaktadır. Özellikle hiçbir detay atlanmadan, en ince noktasına kadar incelemeler başlatılarak her komisyonun başına yetkili bir Paşa atanır.

Hazırlıkların sonuçlanmasının ardından davetiyeler Arnavut Beylere ulaştırılması için yola çıkar. Aynı hızla komisyonlar da sırasıyla şenliklerin yapılacağı N. kentine doğru yola çıkmaya başlarlar. N. kentinin sakinleri ise olup bitenden tam anlamıyla haberdar değildir. Kente gelmeye başlayan komisyonlar, şenliklerin yapılacağı tarihe kadar bütün hazırlıkları tekrardan gözden geçirerek hiç bir detayın atlanmaması için gerekli bütün hazırlıkları tamamlamaya çalışırlar.

Arnavutluk'tan yola çıkan Beylerin birbiri ardına kente girmesiyle Paşaların telaşı artmaya başlar. Beklenen son davetlinin de kente gelmesiyle birlikte artık şölen için herşey hazırdır. Misafirler sırayla kalacakları yerlere yerleştirilirler. Aynı zamanda şenliklerin düzenlenceği alanda ve gece yemeğin verileceği Manastır'da son

hazırlıklar tamamlanır. Misafirlerin hepsi şenlik alanında toplanıp etkinlikleri izlemeye başladıklarında görevliler kapıları kapatırlar ve Arnavut Beyler, askeler tarafında ablukaya alınır. Devamında çıkan çatışmada bütün Arnavut Beyleri öldürülür.

Yaşanan bu hadiseden sonra kenti soğuk bir hava kaplar. Herkes bu kadar önem verilerek yapılan hazırlıkların bir oyun olduğunu anlar. Fakat yaşanan bu hadiseyi yalnızca bir Paşanın bildiği, Sultana yazdığı raporda belirtilir. Bu raporda, Sultanın verdiği emirlerin tamamen yerine getirildiği bütün detaylarıyla anlatılır. Daha sonra ise padişahın fermanıyla birlikte yaşanan bu durumun sebebi ve bundan sonra alınan kararlar ortaya çıkar.

Son olarak da komisyon üyeleri ve daha alt görevlerde bulunan tüm görevliler kenti terk ederler. Arkalarında sessiz bir kent ve ağır bir kan kokusu bırakırlar. Arnavutluk'ta ise bu olayın ardından Sultanın fermanı gereği hemen idari gereklilikler ve değişimler başlar. Bu arada Arnavutluk'ta ise ölen Beylerin yerine hemen yeni Beyler yerleşir.

2.2.1. Şenlik Kurulu/Komisioni i festës Romanında Osmanlı/Türk İmgesi ve Çeviri Analizi

"Şenlik Kurulu" romanı 1978 yılında bir ara roman olarak yazılmış ve basılmıştır.[158]

Romanın Türkçeye çevirisi 1980 yılında Mehmet Kaya tarafından yapılmıştır. Bu çeviri ana kaynak olan Arnavutçadan değil ara kaynak olan Fransızcadan çevrilmiştir. Biz de aynı başlıklı romanın ana kaynak olan Arnavutçasından Türkçeye çevirisini yapacağız.

[158]Ismail Kadare*, Vepra 8, Komisioni i Festës/Şenlik Kurulu, Eser 8,* Onufri Yayınevi, Tiran 2008, s. 399.

"Mirëpo unë, pasi i dëgjova dhe i peshova të gjitha parashtrimet e mbërritura nga të katër anët e mbretërisë së pafundme, nga ana e majtë dhe nga ana e djathtë e saj, nga pjesa aziatike dhe nga pjesa europiane, pasi i shoshita një për një, thashë: jo dhe jo. Shqipëria, pavarësisht nga kokëçarja dyzetvjeçare që na solli, do të mbetet ajo që ka qenë: vend i zgjedhur i shtetit tonë, një nga xhevahiret e kurorës perandorake osmane."[159]

"Fakat ben, sonsun imparatorluğun dört bir yanından, sağından ve solundan, Asya kısmında ve Avrupa kısmından gelen bütün izlenimleri dinleyip tarttıktan sonra, tek tek tarttıktan sonra; hayır ve hayır dedim. Arnavutluk, bize kırk yıllık kafa şişkinliği getirmesine rağmen eskisi gibi kalacak: devletimizin seçilmiş yeri, Osmanlı imparatorluğunun tacının cevahir taşlarından biri olarak." (E.D.)

"Ancak büyük imparatorluğumun dört bir yanından, sağından ve solundan, Asya'daki ve Avrupa'daki topraklarından en yüksek memurdan ve en küçük kuldan gelen tüm önerileri dinleyip, tartarak tümünü elekten geçirdikten sonra: Olmaz dedim, kesinlikle olmaz. Arnavutluk 40 yıl bize dert olmasına rağmen olduğu gibi kalacak: Devletimizin gözde ülkesi, Osmanlı imparatorluk tacının bir cinsi."[160]

İsmail Kadare kitabının bu bölümünde Türkler açısından Arnavutları değerlendirirken, onları kırk yıl süren bir baş ağrısı olarak nitelemektedir. Buna rağmen paragrafın sonunda ne olursa olsun Arnavutların yerinin her daim aynı kalacağını da belirtmektedir. Ayrıca yazarın betimlemesinden yola çıkarak Arnavutluk'u Osmanlı İmparatorluğu'nun değerli taşlarından biri olarak değerlendirdiğini de anlamaktayız.

Bölümün çeviri değerlendirmesini yaptığımızda çevirmenin anlam çevirisi yaptığını görmekteyiz. Bu değerlendirmeden hareketle kaynak metinde yer alan "*nga xhevahiret e kurorës/tacının cevahir taşlarından biri*" ifadesinin çevirmenin

[159] *A.g.e.*, s. 406.
[160] İsmail Kadare, *Şenlik Kurulu*, Çeviren: Mahmut Kılıç, Günce Yayınları, İstanbul 1980, s. 6.

çevirisinde "*tacının bir cinsi*" şeklinde yer almasını gösterebiliriz. Her iki çeviriye de bakıldığında ikisinin de kaynak metinle eşdeğerlilik sağladıkları görülmektedir.

> *"Megjithëse në Bashdefterin e Zyrës së Protokollit midis 11 630 funksionarëve më të lartë të perandorisë figuronin edhe 497 krerët shqiptarë, kjo nuk e lehtësonte punën. Pas dyzet vjet luftërash dhe turbullirash në Shqipëri, harresa, largësia dhe ftohja kishin bërë punën e vetë."*[161]

> *"Protokol Dairesinin Başdefterinde, 11.630 imparatorluğun yüksek rütbelileri arasında 497 Arnavut baş olmasına rağmen bu, durumu hafifletmiyordu. Arnavutluk'taki kırk yıl boyunca süren savaş ve karışıklıklardan sonra, unutkanlık, uzaklık ve soğukluk kendi görevini yerine getirmişti."* (E.D.)

> *"Teşrifat adiresinin büyük defterinin kayıtlarında imparatorluğunun 11.603 yüksek devlet memuru arasında 497 Arnavut şefinin adlarının kayıtlı olması da işi kolaylaştırmıyordu. Arnavutluk'taki 40 yıllık çatıma ve karışıklıktan sonra unutulmalarına ve araya soğukluk, mesafe girmesine rağmen yine de görevlerini fazlasıyla yapmışlardı."*[162]

İsmail Kadare'nin bu bölümde özellikle değindiği nokta Osmanlı Devleti'nde, önemli rütbelerde Arnavutların da yer almasıdır. Ancak devamında İsmail Kadare'nin, bu durumun bile yaşanılan karmaşaları çözmek için yeterli olmadığını belirtmesinden, bu durumdan hoşnut olmadığı çıkarımını yapabiliriz.

Bu bölümün çevirilerini değerlendirdiğimizde çevirmeninin anlam çevirisi tekniğini kullandığını görmekteyiz. Fakat bölümdeki son cümleye bakıldığında yapılan çevirinin kaynak metinle eşdeğerlilik göstermediği anlaşılmaktadır. Kaynak metinde yer alan "*harresa, largësia dhe ftohja/unutkanlık, uzaklık ve soğukluk*" özne görevi görürken çevirmenin çevirisinde bu durum farklıdır.

---

[161]Ismail Kadare*, Vepra 8…*, *a.g.e.*, s. 408.
[162]İsmail Kadare, *Şenlik…*, *a.g.e.*, s. 7-8.

"Grumbulli hijerëndë i korrierëve me uniformat e zeza të shërbimit e përshkoi në katër ditë udhën e pafundme euraziatike. Ai i ngjante një reje të zezë, ku shiritat e kuq mbi stofin e zi të petkave dukeshin si vetëtima që flinin."[163]

"Siyah üniformalı, ağır gölgeli ulaklar topluluğu, sonsuz Avrasya yolunu dört günde tamamladı. O, giysilerinin üzerindeki kırmızı şeritlerin uyuyan şimşeklere benzediği siyah bir buluta benziyordu." (E.D.)

"Kara üniformalı görkemli ulaklar grubu Asya kapılarından Avrupa sınırına ulaşan yolu dört günde aldı. Üniformalarının kızıl şeritleri şimşek, kendileri kara bulut gibiydiler."[164]

Romanın bu bölümünü değerlendirdiğimizde İsmail Kadare'nin Türk ulakların kıyafetlerini yorumladığını görmekteyiz. İsmail Kadare'nin yaptığı "*kara, uyuyan yıldırım*" benzetmelerinden de anladığımız gibi, yaptığı betimlemelerle olumsuz yorumlar katmıştır.

Bu bölümün çevirilerini değerlendirdiğimizde kaynak metinde yer alan "*udhën e pafundme euraziatike/sonsuz Avrasya yolunu*" ifadesinin çevirmeninin çevirisinde "*Avrupa sınırına ulaşan yolu*" şeklinde yer almasından dolayı burada anlam çevirisi yapıldığını söylemek mümkündür. Bizim yaptığımız çeviri ile kaynak metin arasında eşdeğerlilik daha fazladır.

"Pasi beri një paraqitje të shkurtër të historisë së marrëdhënieve me Shqipoërinë, ku gabimet e dyanshme (pikërisht kështu i përcaktoi dhe kjo ishte një shprehje e re, e papërdorur ndonjëherë), pra, ku gabimet e dyanshme kishin shkaktuar shpesh stuhi mosmarrëveshjesh të shoqëruar (medet!) me gjak, pashai foli për dëshirën e Portës së Lartë që këndej e tutje në marrëdhëniet me Shqipërinë të fillonte një epokë e re paqeje."[165]

[163]Ismail Kadare, *Vepra 8…*, *a.g.e.*, s. 411.
[164]İsmail Kadare, *Şenlik …*, *a.g.e.*, s. 10.
[165]Ismail Kadare, *Vepra 8…*, *a.g.e.*, s. 412.

"Paşa, iki taraflı hataların (özellikle böyle yorumladı ve bu daha önce hiç kullanılmamış yeni bir söylemdi), evet, iki taraflı hataların genellikle kanın (aman!) da eşlik ettiği anlaşmazlıklar fırtınaları yarattığı, Arnavutluk'la ilişkiler tarihi ile ilgili kısa bir girişten sonra Yüksek Kapının bundan sonra Arnavutluk'la ilişkilerde yeni bir barış çağı başlamasına dair isteği ile ilgili konuştu." (E.D.)

"Mühürdar Paşa oturaklı bir nutuk çekti. Önce Arnavutluk'la olan ilişkilerin tarihsel bir özetini yaptı; her «iki tarafın» da (bu terim ilk kullanılıyordu) evet her iki tarafın da hataları sonucu bu ülkeyle şiddetli geçimsizlikler olmuş ve kan gövdeyi götürmüştü (Maalesef); sonra Paşa Osmanlı Hükümetinin Arnavutlukla olan ilişkilerinde yeni bir devir, bir barış devri açmak arzusunda olduğunu anlattı.."[166]

İsmail Kadare kitabının bu bölümünde Türkler ve Arnavutlar arasındaki yaşanmış anlaşmaları ve anlaşmazlıkları ele almıştır. Yapmış olduğu yorumlamadan yola çıkarak Kadare'nin iki toplum arasındaki yaşanan olaylarda iki tarafı da hatalı gördüğü göze çarpmaktadır. Buna rağmen paragrafın son cümlesinde Kadare'nin iki toplum arasında yeni bir barış sistemi istediği de anlaşılmaktadır.

Bölümün çevirilerini değerlendirdiğimizde çevirmeninin çoğaltarak çeviri tekniğini kullandığını ve bu tekniğin yer yer anlamı tamamıyla yansıtmadığını görmekteyiz. Bunu kaynak metinde yer almayıp çevirmenin çevirisinde yer alan "*oturaklı bir nutuk çekti*" ifadesinden anlamaktayız. Başka bir değerlendirmeye göz attığımızda kaynak metinde tek cümle şeklinde yer alan kısmı çevirmenin cümlelere böldüğünü görmekteyiz.

"Ora sipër pirgut ishte e dëgjuar në gjithë këtë pjesë të mbretërisë jo për cilësitë apo trajtën e saj, por ngaqë ishte ora e fundit që tregonte kohën sipas ligjeve të shenjta islamike. Më tutje, gjer në kufitë e shtetit, s'kishte orë të tjera, kurse përtej kufirit fillonin orët e Europës së nëmur, që e tregonin kohën

[166]İsmail Kadare, *Şenlik…*, *a.g.e.*, s. 11-12.

së prapthi, ashtu siç ishte çdo gjë në viset e kaurit. Ata që kishin qenë në ato vise tregonin, përveç të tjerash, edhe për prapësinë e kohës. Atje mëngjeset ishin në vend të mbrëmjeve, pasditet ishin të përziera me mesnatat, çdo gjë ishte ngatërruar e bërë lesh arapi, tregonin ata, kurse dëgjuesit, të llahtarisur, ia benin: nc, nc, allah, shyqyr që kemi lindur myslimanë."[167]

"Değeri ya da işlevi açısından değil ama kutsal İslam kanunlarına göre zamanı gösteren son saat olduğu için, yığının üzerindeki bu saat krallığın bütün bu tarafında duyulmuştu. Daha ileride, devletin sınırlarında başka bir saat yoktu, sınırın ötesinde ise, gâvur topraklarındaki her şeyin olduğu gibi zamanı tersten gösteren Avrupa'nın lanetli saatleri başlıyordu. O topraklarda bulunanlar diğerleri dışında zamanın tersliğinden de bahsediyorlardı. Orada sabahlar akşamüstü zamanındaydı, akşamüstleri ise geceyle karışmıştı, her şey birbirine girmiş ve arapsaçına dönmüş şekilde diye anlatıyorlardı, korkmuş dinleyiciler ise; "Ttt, tt, Allah'ım iyi ki Müslüman doğmuşuz." diyorlardı." (E.D.)

"Saatin, imparatorluğun bu yöresindeki ünü, yalnızca özelliklerinden ve şeklinden değil; batıda zamanı islam dininin kutsal adetlerine göre gösteren son saat olmasından, geliyordu. Daha batıya doğru, Devletin sınırlarına varıncaya değin başkaca büyük saat yoktu, sınırlarının ötesindekiler ise zamanı tersten gösteren lanetli Avrupa saatleriydi, tüm gâvur topraklarında bulunanların cinsinden. Bu ülkeleri görenler görmeyenlere bu saatlerin yere batası özelliklerinden söz ediyorlardı. Oralarda sabah saatleri akşam saatleriyle gösteriliyor, ikindiler gece saatleriyle karıştırılıyor, anlayacağınız her şey arap saçı gibi karma karışık, diyorlardı. Dinleyenler şaşkına dönüyor, tü, tü, tü diyerek Allahın kendilerini müslüman yarattığına şükrediyorlardı."[168]

[167]Ismail Kadare *Vepra 8…*, *a.g.e.*, s. 415.
[168]İsmail Kadare, *Şenlik…*, *a.g.e.*, s. 14.

Kitabının bu bölümünde İsmail Kadare, "*zaman*" kavramı aracılığı ile İslam dinine ve diğer dinlere değinmesinin yanı sıra, bu dinleri Türklerin nasıl algıladığını yansıtmaya çalışmıştır. Paragraftan da anlaşılacağı gibi Müslümanlar açısından tek doğru zaman dilimi İslam dinine ait zaman dilimidir. Bunun dışında kalan her türlü zaman dilimi ters, kötü ve hayırsızdır. Hatta İsmail Kadare bu düşüncesini daha da iyi yansıtabilmek için Müslüman olarak doğan bir kişiyi, bunun için şükrederken betimlemiştir.

Bölümün çevirilerini değerlendirdiğimizde çevirmeninin çoğaltarak çeviri yaptığını "*batıda*" ifadesinin kaynak metinde yer almamasından anlamaktayız. Bunun dışında anlam çevirisinin de mevcut olduğu çevirinin genel olarak kaynak metinle eşdeğerlilik sağladığını söylemek mümkündür.

> *"Ditët e fundit në nënkomisionin politik puna ishte dyfishuar. Kjo vinte ngaqë ishte vendosur që të gjitha shkresa të hartoheshin në dy gjuhë të vështira, të dyja të vdekura: në osmanishten e vjetër dhe në latinisht. Kjo bëhej me qëllim që të krijohej ideja e dyanshmërisë në bisedime. Natyrisht, shqiptarëve mund t'u pëlqente që njëra nga gjuhët të ishte shqipja, por perandoria, pavarësisht nga vullneti i saj i mirë, nuk mund të shkonte aq larg në lëshimet e saj. Ajo kishte pranuar latinishten, si një gjuhë të afërt me shqipen, dhe, nga ana tjetër, meqenëse gjuha shqipe s'do të përdorej as me shkrim, as me gojë, u quajt e udhës që të shmangej edhe turqishtja e sotme, së paku, në shkresat."*[169]

> *"Son günlerde siyasi alt komisyonda işler iki katına çıkmıştı. Bu, bütün evrakların ikisi de ölü olan iki zor dilde, eski Osmanlıca ve Latince dillerinde hazırlanması kararı verildiği için olmuştu. Bu, konuşmalarda iki taraflılık fikri oluşsun diye özellikle yapılıyordu. Doğal olarak, dillerden bir tanesinin Arnavutça olması Arnavutların hoşuna gidebilirdi, fakat imparatorluk iyi niyetli olmasına rağmen, müsaade ettiklerinde o kadar ileriye gidemezdi. O, Arnavutça' ya yakın bir dil olarak Latinceyi kabul etmişti ve diğer taraftan*

[169]Ismail Kadare, *Vepra 8…*, *a.g.e.*, s. 425.

Arnavutça ne konuşarak ne de yazarak kullanılmayacağı için en azından bugünün Türkçesinin, evraklarda kullanılması uygun görüldü." (E.D.)

"Son günlerde siyasi alt komisyonun, belgelerin hazırlanması işiyle başı beladaydı. Tüm tasarıların eski Osmanlıca ve Latince gibi iki ölü dilde hazırlanmasına karar verilmiş olması çok ağır bir çalışma gerektiriyordu. Bu karar, görüşmelerin iki yanlı olacağını vurgulamak için alınmıştı. Gerçi Arnavutlar iki dilden birinin Arnavutça olmasını yeğlerlerdi ama imparatorluk tüm iyi niyetine karşın, ödün vermekte bu değin ileri gidemezdi. Arnavutçadan daha seçkin bir dil olan latince seçildi ve Arnavutça ne yazılı ne de sözlü metinlerde kullanılmayacağından, bir dürüstlük örneği olarak devrin Türkçesinin de en azından yazılı belgelerde kullanılması uygun görüldü."[170]

İsmail Kadare kitabının bu bölümünde dil unsurunu ele almıştır. Dolaylı yoldan Türklerin, Arnavutların dillerini kullanmalarına müsaade etmediklerini ve dillerini yasakladıkları anlatmaya çalışmıştır.

Bölümün çevirilerini değerlendirdiğimizde çevirmeninin çoğaltarak çeviri yaptığını görmekteyiz. Çeviride yer alan "*çok ağır bir çalışma gerektiriyordu*" ifadesinin kaynak metinde yer almaması bizi bu sonuca götürmektedir. Ayrıca kaynak metinde yer alan "*latinishten, si një gjuhë të afërt me shqipen/Arnavutça' ya yakın bir dil olarak Latinceyi*" ifadesinin çeviride "*Arnavutçadan daha seçkin bir dil olan Latince*" şeklinde yer alması anlam karmaşasına yol açmaktadır. Bu durumda kaynak metinle tam bir eşdeğerlilik sağlanamamaktadır.

"Tani e kuptonte Nuh efendiu përse Padishahu i Madh kishte caktuar dijetarë që merreshin kryesisht me thjeshtimin dhe me zhdukjen e veshjeve kombëtare. Veshjet e shqiptarëve e kishin rebelimin në çdo mëngë e në çdo qepje të tyre, për të mos zënë ngojë palat e fustanellave, që dukej sikur i frynin njëra-tjetrës

[170]İsmail Kadare, *Şenlik …*, *a.g.e.*, s. 24.

si shkumë deti, dhe sidomos ato xhufka të kuqe mbi opinga, me të cilat dukej sikur ata do t'i vinin zjarrin perandorisë."[171]

"Nuh Efendi, yüce padişahın neden geleneksel kıyafetlerin sadeleştirilmesi ve yok edilmesi için bilim adamları seçtiğini şimdi anlıyordu. Arnavutların kıyafetlerinde her kolda ve her dikişte ayaklanma izi vardı, denizin köpüğü gibi birbirini ittiriyor gibi görünen eteklerinin kıvrımlarını ve sanki imparatorluğa ateş salacakmış gibi görünen ayakkabılarındaki kırmızı tepeleri ağıza almıyorum bile." (E.D.)

"Şimdi Nuh Efendi Yüce Padişahın, uzmanları ulusal giysileri ortadan kaldırmak ya da sayısını azaltmak için görevlendirmesinin nedenini anlamaya başlıyordu. Arnavutluk giysileri, fistanlarının dalgalanan kıvrımları ve imparatorluğu yangına verecek meşaleleri andıran ayakkabılarının üzerindeki kızıl püsküllleri bir yana bırakın, yer yerinden her kıvrımından asiliğin gizlendiği giysilerdi adeta."[172]

İsmail Kadare kitabının bu bölümünde Arnavutların kılık kıyafet ve geleneklerine değinirken, Türklerin bu gelenekleri yok etmek veya kontrol altına almak için başvurdukları yolları ele almıştır. Bu konuyu ele alırken bu durumun altında yatan sebebi ise Arnavutların kıyafetlerinin ve hatta geleneklerinin gözle görülür şekilde bir başkaldırı ve asilik barındırması olarak dile getirmiş ve Türklerin bu sebeple rahatsızlık duydukları izlenimini ortaya koymuştur.

Bölümün çevirilerini değerlendirdiğimizde çevirmeninin kısaltarak çeviri yaptığını kaynak metinde yer alan "*dukej sikur i frynin njëra-tjetrës si shkumë deti/denizin köpüğü gibi birbirini ittiriyor gibi görünen*" ifadesinin çeviride yer almamasından anlamaktayız.

"Megjithatë, me gjithë vështirësitë e mësipërme, ndihmësit e mi, pas pyetjeve të hollësishme që u bënë gjithë ushtarëve dhe oficerëve që dinin shqip, nxorën

[171]Ismail Kadare*, Vepra 8…*, *a.g.e.*, s. 443.
[172]İsmail Kadare, *Şenlik …*, *a.g.e.*, s. 40-41.

këto fraza dhe fjalë, që unë po i shënoj në fund të ketij dëshmimi: Ah. Oh. Ndal. Kush qëllon? Kush po qëllon kështu? Tradhti. Ti, qen?! Ah, ç'bëmë. Gjaku im. S'e arritëm dot, o Zonja Shën Mëri. Vrasje. Ç'kurth! Këndej! Skuq çdo gjë. Mos. Iku Shqipëria. Ujë. Ne për dhe e dheu për ne. Ajme, u zhbë Shqipnija. Godit, godit. Jo, për besë. Ah!"[173]

"Yukarıda bahsettiğim bütün zorluklara rağmen, benim yardımcılarım, Arnavutça bilen bütün asker ve komutanlara sordukları ince sorulardan sonra, benim bu kâğıdın sonunda yazacağım ifadeleri ve kelimeleri belirlediler: Ah. Oh. Kim ateş ediyor? Kim böyle ateş ediyor? İhanet. Sen, köpek! Ah, ne yaptık? Benim kanım. Meryem ana yetişemedik. Ateş. Nasıl bir tuzak? Bu taraftan! Her şey kızardı. Olmaz. Arnavutluk gitti. Su. Biz toprak için toprak da bizim için. Hayır, Arnavutluk çöktü. Vur, vur. Hayır, yemin olsun. Ah!" (E.D.)

"Yine de tüm bu güçlüklere karşın, yardımcılarım Arnavutça bilen adamlarımızdan, yaptıkları titiz soruşturmalar sonucu, size raporumun sonunda sıraladığım şu sözcükleri ve haykırışları derlediler; Ah, Oh, Dur. Nereden ateş ediliyor? Kim böyle ateş ediyor? İhanet. Sen misin köpek? Ah, ne yaptılar bize? Vuruldum. Nisana varamadık. Katiller. Ne biçim tuzak bu? Su. Hayır, Arnavutluk ölmeyecek!. Vur, vur, Ah!"[174]

İsmail Kadare kitabının bu bölümünde katledilen Arnavutların, ölürken ve can çekişirken hissetikleri duyguları, hayal kırıklıklarını, pişmanlıklarını ünlem cümleleri ile sunmuştur. Arnavutların ağzından çıkan bu kelimelerde Türkleri hain olarak nitelendirdikleri göze çarpmaktadır.

Bölümün çevirilerini değerlendirdiğimizde çevirmeninin kısaltarak çeviri yaptığını söylemek mümkündür. "*Gjaku im/Benim kanım*", " *S'e arritëm dot, o Zonja Shën Mëri/ Meryem ana yetişemedik*", "*Këndej/Bu taraftan*" gibi kaynak metinde yer alan ifadelerin çeviride yer almamasından bunu anlamaktayız. Aynı zamanda

[173]Ismail Kadare*, Vepra 8…*, *a.g.e.*, s. 456.
[174]İsmail Kadare, *Şenlik …*, *a.g.e.*, s. 52.

çevirmen kısaltarak çeviri tekniğinin yanı sıra çoğaltarak çeviri tekniği de kullanmıştır. Bunu da kaynak metinde yer almayan "*Nisana varamadık*", "*Katiller*" gibi ifadelerden anlamaktayız.

> *"Por faji i saj ndaj allahut dhe shtetit osman është kaq i madh, saqë ky denim ishte krejt i pamjaftueshëm për të. Prandaj, si mbret dhe si mëkëmbës i profetit mbi dhe, unë shpall:*
>
> *Shqipëria zhbëhet.*
>
> *Emri i saj shuhet nga defteri i shtetit dhe zëvendësohet këndej e tutje me emërtimin e ri: Zona e Tretë e Krahut të Majtë të Perandorisë.*
>
> *Çdo gjë që ka lidhje me të, të fshihet nga historia e shtetit.*
>
> *Zona e Tretë e Krahut të Majtë të Perandorisë ndahet në 498 nahije, të bashkuara në 92 kaza, të cilat varen drejtpërdrejt nga bejlerbeu i Rumelisë. Ndalohet në këtë zonë krijimi i krahinave më të mëdha qeverisëse. Ndalohet çdo lidhje midis kazave. Çdo kaza do të qeveriset me ligje të veçanta, të ndyshme nga kazaja fqinjë. Ndalohet këndej e tutje në këtë zonë ndërtimi i udhëve dhe i urave. Në jete të jetëve ndalohet krijimi i pashallëqeve. Numri i nënpunësve për çdo nahije, rrogat e tyre, taksat, sasia e grurit, elbit, leshit, mishit dhe ushtarëve që do të nxjerrë çdo nahije do të caktohen me hollësi me një dekret të veçantë qeveritar.*
>
> *Mahmudi II, sulltan dhe kalif, dritë e botës dhe zi e të pabesëve, stërmbret."*[175]

> *"Ama onun Allah'a ve Osmanlı devletine karşı suçu o kadar büyüktü ki onun için bu ceza tamamıyla yetersizdi. Bu yüzden, ben sultan ve Peygamberin yeryüzündeki vekili olarak ilan ediyorum:*
>
> *Arnavutluk düşüyor.*
>
> *Devlet defterinden adı çıkarılmış ve yerine bundan sonra yeni ismi konulmuştur: İmparatorluk'un Sol tarafındaki Üçüncü Bölge.*

[175]Ismail Kadare, *Vepra 8…*, *a.g.e.*, s. 457-458.

Onunla ilişkisi olan her şey devlet tarihinden silinsin.

İmparatorluk'un Sol tarafındaki Üçüncü Bölge, Rumeli beylerbeyine doğrudan bağlı olan 92 kazada birleşmiş 498 bölgeye bölünmüştür. Bu bölgede, daha büyük idari birimlerinin kurulması yasaktır. Kazalar arasındaki her türlü bağlantı yasaktır. Her kaza, komşu kazadan farklı olarak özel kanunlarla yönetilecektir. Bundan böyle bu bölgede yol ve köprü yapımı yasaktır. Paşalıkların kurulması katiyen yasaktır. Her bölge için çalışan sayısı, maaşları, vergileri, buğdayın, arpanın, yünün, etin miktarı ve her bölgenin çıkaracağı asker sayısı, özel devlet kararnamesi ile ayrıntılı olarak belirlenecektir.

II. Mahmud, Sultan ve Halife, dünyanın ışığı ve inançsızların celladı, hükümdarlar hükümdarı."(E.D.)

"Ama Devlete ve Allah'a karşı suçları öylesine büyük ki bu ceza bile hafiftir. Ben, Peygamberin vekili, sultan cihana ilan ediyorum:

Arnavutluk yok edilmiştir.

Adı Devletin kayıtlarından silinmiş ve yerine İmparatorluğum Sol Cenahanın Üçüncü Bölgesi kaydı düşülmüştür.

Bu ülkeyle ilgili tüm olaylar Devlet tarihinden silinmiştir.

İmparatorluğun Sol Cenahanının Üçüncü Bölgesi doğrudan Rumeli beylerbeyinin yükümlülüğündeki 92 kazada toplanan 498 bucağa bölünecektir. Bu bölgede daha geniş her türlü idari birim yasaktır. Kazalar arasında hiçbir ilişki olmayacak ve herbiri diğerinkinden farklı özel «kararnameler»le yönetilecekler. Bundan böyle bu bölgede halk için yol ve köprü yapımı yasaklanmıştır. Paşalıkların kurulması da kesinlikle yasaktır. Kazalardaki görevlilerin sayısı ve maaşları, toplanacak vergi ve buğday, arpa, yapağı ve et miktarları ile askere alınacakların sayısı her kaza için hükümetin özel bir kararnamesi ile ayrıntılı olarak saptanacaktır.

II. Mahmud, Halife ve Sultan, cihanın nuru, hainlerin celladı, hükümdarlar hükümdarı."[176]

İsmail Kadare kitabının bu bölümünde II. Mahmut'un ağzından bir ferman yazmıştır. Bu fermana göre Arnavutlara getirilen yasaklamalar ele alınmıştır. Fermandaki son cümleden ise İsmail Kadare'nin, bir Osmanlı padişahına hem sempati duyduğu hem de öfke hissettiği anlaşılmaktadır.

Bölümünün çevirilerini değerlendirdiğimizde çevirmeninin hem kısaltarak çeviri hem de çoğaltarak çeviri yaptığı göze çarpmaktadır. Kısaltarak çeviri yaptığını kaynak metinde yer alan "*zëvendësohet… me emërtimin e ri/yeni ismi konulmuştur*" ifadesinin çeviride yer almamasından anlamaktayız. Çoğaltarak çeviri yaptığını ise kaynak metinde yer almayan "*halk için*" ifadesinden gözlemlemekteyiz. Buna rağmen genel olarak her iki çeviri de kaynak metinle eşdeğerlilik sağlamaktadır.

2.3. İbret Taşı/Kamarja e turpit Romanının Konusu

İsmail Kadare'nin İbret Taşı adlı romanı 19. yüyılda Yanya valisi olarak görev yapan Tepedelenli Ali Paşa'nın, kendi Arnavutluk devletini kurmak amacıyla dönemin Osmanlı hükümdarına başkaldırısını konu alır.

Romanın ilk bölümünde, başkentteki (İstanbul) kesilen başların konulduğu ibret taşının bekçiliğini yapan Abdullah karakteri vardır. Ölümle dip dibe yaşayan Abdullah neden bu ibret taşının başkentin ortasına konulduğunu, kendisinin ve görevinin önemini düşünür.

Osmanlı hükümdarına başkaldıran Tepedelenli Ali Paşa'nın kesik başı gelene kadar bu ibret taşına, onu yenmeye çalışan başka paşaların kesik başları gelir. Bunlardan ilki Buğrahan Paşa'dır. Buğrahan Paşa'nın başarısızlığından sonra Ali

[176]İsmail Kadare, *Şenlik …*, *a.g.e.*, s. 53.

Paşa'nın kellesini almak üzere Arnavutluk topraklarına Hurşit Paşa gönderilir. Hurşit Paşa, Buğrahan Paşa'nın aksine Tepedelenli Ali Paşa'nın kellesini almayı başarır.

Osmanlı İmparatorluğu'na başkaldıran kişilerin kesilen başlarını taşıma vazifesi olan Tunç Hata, Ali Paşa'nın kesik başını almak üzere Arnavutluk topraklarına gider ve kesik başı alarak başkente dönmek üzere tekrar yola koyulur. Tunç Hata, yaptığı yolculuk sırasında kesik başı görmek isteyen kişilere para karşılığı bu başı gösterir. Tunç Hata alacağı paranın miktarına göre bu başı kimi zaman gösterir, kimi zaman da göstermez. Nihayet başkente ulaşan Tunç Hata kesik başı yetkililere teslim eder ve Tepedelenli Ali Paşa'nın başı ibret taşına yerleştirilir. Bu kesik başı görebilmek için başkentteki halk saatlerce bekleyip sonunda istediklerine kavuşurlar.

Kesik başın bekçiliğini yapan Abdullah, abisinden, Kosova'ya göreve atandığında dair bir mektup alır. Bu sırada kesik başın bakımını yapmak üzere ibret taşının yanına gelen hekim ile Abdullah arasında geçen sohbette, Abdullah'ın evliliği ile ilgili sıkıntılarından konuşurlar ve hekim Abdullah'a tavsiyelerde bulunur.

Başkentte bütün bunlar yaşanırken, Arnavutluk'a giden tellallar padişahın olası bir ayaklanmaya karşı gönderdiği fermanı okurlar. Bu sırada Tepedelenli Ali Paşa'nın kalesinde gizli hazinesini aramakta olan Hurşit Paşa ile merhum Ali Paşa'nın dul karısı Vasiliki arasında sohbetler geçer. Vasiliki, Ali Paşa ile anılarını anımsarken, Ali Paşa'nın nasıl padişaha ihanet ettiği, olayların bu noktaya nasıl geldiği ve Arnavutların bu isyan sırasında Ali Paşa'yı nasıl yalnız bıraktıkları sorularına cevap arar. Hurşit Paşa ile konuşmalarından sonra dönemin kanunlarına göre dul kalan Vasiliki başkente gönderilir.

Son olarak Arnavutluk'a gönderdiği fermandan sonra padişah, oradaki durumları rapor etmek ve olası bir başkaldırıyı önlemek için bu topraklara bir heyet gönderir.

2.3.1. İbret Taşı/Kamarja e turpit Romanında Osmanlı/Türk İmgesi ve Çeviri Analizi

İlk basım yılı 1978 olan "*Pashallëqet e Mëdha (Büyük Paşalıklar)*" adlı eser ilk basımından otuz sekiz sene sonra "*Kamarja e Turpit (İbret Taşı)*" ismiyle 2016 yılında güncellenerek tekrar basılmıştır.[177] Arnavut edebiyatının en karmaşık dönemlerinden birinde yazılmış olan "*İbret Taşı*" Arnavut toplumu için tarihi bir miras durumundadır.[178]

Romanın Türkçeye çevirisi 2011 yılında Yaşar Avunç tarafından yapılmıştır. Bu çeviri ana kaynak olan Arnavutçadan değil ara kaynak olan Fransızcadan çevrilmiştir. Kitabın Türkçeye çevrilen ilk versiyonunun başlığı "*Pashallëqet e Mëdha (Büyük Paşalıklar)*" olarak karşımıza çıkmaktadır. Biz de aynı başlıklı romanın ana kaynak olan Arnavutçasından Türkçeye çevirisini yapacağız.

> *"Kjo ishte koka e vezirit Bugrahan pasha, i dënuar nga Sulltani-Sovran, sepse u mbulua me turp në luftë dhe u mund prej tradhtarit të Perandorisë, Ali Tepelenës, ish-guvernator i Shqipërisë."*[179]

> *"Bu, savaşta utanç vesilesi olduğu ve imparatorluğun haini, Arnavutluk'un eski valisi Tepedelenli Ali'ye yenildiği için hükümdar sultan tarafından cezalandırılan vezir Buğrahan Paşa'nın kellesidir."* (E.D.)

> *"Bu kelle, savaşta utanç vesilesi olduğu ve imparatorluğa ihanet eden eski Yanya Valisi Tepedelenli Ali'ye yenilidiği için hünkârımız tarafından cezalandırılmış vezir Buğrahan Paşa'ya aittir."*[180]

İsmail Kadare kitabının bu bölümünde Arnavut bir Paşa'ya yenilen bir Türk Paşa'nın, Sultan tarafından kellesinin alınmasından bahsetmektedir. Kadare'nin

---

[177]Ismail Kadare, *Vepra 8, Kamarja e Turpit/İbret Taşı, Eser 8,* Onufri Yayınevi, Tiran 2008, s. 203.
[178]Alda Bardhyli, "Kamarja e Turpit dhe Soc-realizmi/İbret Taşı ve Socrealizm", *Saras Dergisi*, II. Yıl, S. 24, Nisan 2017, Tiran, s. 3.
[179]Ismail Kadare, *Pashallëqet e Mëdha/Büyük Paşalıklar,* Rilindja Yayınevi, Priştina 1980, s. 10.
[180]İsmail Kadare, *İbret Taşı*, Çeviren: Yaşar Avunç, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul 2011, s. 10.

betimlemesinden yola çıkarak bu kaybın Türkler için büyük bir utanç kaynağı olduğunu ve ancak ölümle silinebileceğini anlamak mümkündür.

Bölümün çevirilerini değerlendirdiğimizde çevirmenin anlam çevirisi yaptığını görmekteyiz. Her iki çevirinin değerlendirmeler sonucu kaynak metinle eşdeğerlilik sağladıkları görülmektedir.

> *"Perandoria ishte shteti më i fuqishëm i kohës, një stërshtet, siç e quanin armiqtë e saj, i shtrirë mbi tri kontinente, njëzet e nëntë popuj, tridhjetë e tre kombe dhe dyzet gjuhë. Ishte e natyrshme që midis këtij mishmashi pjesë të tjera të shtetit të ndodheshin në gjendje rebelimi, siç ishte qysh prej gati një viti dheu i vjetër i telasheve, Shqipëria. Pashai i saj, Ali Tepelena, më i fuqishmi midis ghithë vezirëve të perandorisë, pas një çerek shekulli mosbindjeje të heshtur ndaj sovranit, e kishte hedhur, më në fund maskën dhe kishte nisur luftën."*[181]

> *"Düşmanlarının adlandırdığı gibi, imparatorluk, üç kıtaya, yirmi dokuz halka, otuz üç millete ve kırk dile uzanan dönemin en güçlü devleti, bir büyük devletti. Bütün bu karmaşa arasında, yaklaşık bir yıldır sıkıntıların toprağı Arnavutluk'un da olduğu gibi, devletin başka bölümlerinin de başkaldırı halinde olmaları doğaldı. İmparatorluğun bütün vezirleri arasında en güçlüsü olan paşası Tepedelenli Ali, hükümdara karşı yarım asır süren sessiz bir karşı gelişten sonra nihayet maskesini çıkarmış ve savaşı başlatmıştı."*(E.D.)

> *"İmparatorluk dönemin en güçlü devletiydi, düşmanlarının dedikleri gibi, üç kıtaya yayılan, yirmidokuz halka, otuzüç millete, kırk dile ve dört iklime sahip kudretli bir devletti. Bu harmanda, devletin bütün bölümlerinin, yaklaşık bir yıldır sıkıntı konusu olmuş eski toprak Arnavutluk gibi, başkaldırı halinde bulunması doğaldı. İmparatorluğun en güçlü veziri, Arnavutluk'un paşası,*

[181]Ismail Kadare, *Pashallëqet…, a.g.e.,* s. 13.

Tepedelenli Ali, padişaha yirmi yıl boyunca sessizce karşı gelmiş, sonunda maskesini atıp savaşa başlamıştı."[182]

İsmail Kadare, kitabının bu bölümünde Osmanlı Devleti'nin büyüklüğünden bahsederken ona karşı duyduğu hayranlığı gizleyememiştir. Devamında bu kadar büyük bir devletin içinde Arnavut halkının veya başka bir halkın başkaldırı halinde olduğunu kabul ederken aynı zamanda bunun doğal bir durum olduğunu da vurgulamıştır. Bu yorumdan yola çıkarak İsmail Kadare'nin bir başkaldırıyı Osmanlı Devleti'nin hoş görmesi gerektiği fikrini aktarmak istediği çıkarımı da yapılabilir. Ek olarak bölümün son cümlesinde İsmail Kadare, Osmanlı vezirleri arasında en güçlü olanlarından biri olarak Tepedelenli Ali Paşa'yı gösterirken vermek istediği mesaj Arnavutların Osmanlı'nın önemli yerlerinde kilit noktalarada görevler üstlendikleridir.

Bölümün çevirilerini değerlendirdiğimizde çevirmeninin anlam çevirisi yaptığını ve bu çevirinin anlam bakımından kaynak metinle eşdeğerlilik gösterdiğini görmekteyiz.

"Mjeku i kishte shpjeguar një ditë Abdullait se lufta për pushtimin e atij vendi kishte nisur rreth katërqind e pesdhjetë vjet më parë dhe kishte vazhduar plot një shekull. Sa gjak turk qe derdhur atëherë për kryerjen e atij pushtimi. Por akoma më shumë gjak vazhdoi të derdhej më vonë, për ta mbajtur atë vend nën fre. Dhe s'dihej ende, në të ardhmen sa do të derdhej…."[183]

"Hekim bir gün Abdullah'a, o yerin fethi için savaşın yaklaşık dört yüz elli yıl önce başladığını ve dolu dolu bir asır sürdüğünü anlatmıştı. O fethin tamamlanması için ne kadar da Türk kanı dökülmüştü. Fakat daha sonra o yeri elde tutmak için daha çok kan dökülmeye devam etti. Ve hala gelecekte ne kadar daha kan akacağı bilinmiyordu…"(E.D.)

"Bir gün, hekim, Abdullah'a bu ülkenin fethi için savaşın dörtyüz elli yıl önce başladığını ve en azından bir yüzyıl sürdüğünü söylemişti. Bu fetih hareketini

[182]İsmail Kadare, *İbret…, a.g.e.,* s. 14.
[183]Ismail Kadare*, Pashallëqet…, a.g.e.,* s. 15-16.

başarıya ulaştırmak amacıyla o zaman az mı Türk kanı akıtılmıştı! Ama bu ülkenin dizginlerini sıkı tutmak için daha çok kan akıtılması gerekmişti. Hem kim bilir gelecekte daha ne kadar kan akıtılacaktı…"[184]

İsmail Kadare kitabının bu bölümünde Türklerin Arnavutluk'u ellerinde tutmak için yıllarca çok kan döktüklerini ve hala da dökmeye devam edeceklerini belirtmiştir. Bu noktada ekleyebileceğimiz bir başka yorum ise İsmail Kadare'nin aynı zamanda Arnavutluk'u elde tutmanın zor olduğunu ve bunun için bedeller ödenmesi gerektiğini gizli bir mesaj olarak okuyucuya aktarmasıdır.

Bölümün çevirilerini değerlendirdiğimizde çevirmeninin anlam çevirisi yaptığını söylemek mümkündür. Ayrıca bu çeviri yöntemi sayesinde anlam bakımından kaynak metinle eşdeğerlilik sağlamaktadır.

"Më ka thënë një dervish i Besarabisë, thoshte një tjetër: këta shqiptarët dinë të bëjnë vetëm një gjë, të ngrenë krye. Koka u ngrihet vetvetiu, si nëpër gjumë."[185]

"Bir başkası, Besarabyalı bir derviş bana şöyle dedi, diyordu: bu Arnavutlar sadece tek bir şeyi biliyorlar, başkaldırmayı. Kafaları, uykudaymış gibi kendiliğinde kalkıyor." (E.D.)

"Besarabyalı bir derviş bir başkasına şöyle diyordu: Bu Arnavutlar başkaldırmaktan başka bir şey bilmiyorlar; başları kendiliğinden kalkıyor, sanki istemsizce."[186]

İsmail Kadare, kitabının bu bölümünde Arnavutları Türklerin gözünden değerlendirmiştir. Kadare'ye göre Türkler, Arnavutları, başkaldırının kanlarında mevcut olan kimseler olarak görmektedirler.

[184]İsmail Kadare, *İbret…, a.g.e.,* s. 16.
[185]Ismail Kadare*, Pashallëqet…, a.g.e.,* s. 16.
[186]İsmail Kadare, *İbret…, a.g.e.,* s. 17.

Bölümün çevirilerini değerlendirdiğimizde çevirmeninin yapmış olduğu çeviri ile bizim yapmış olduğu çeviri arasında yalnızca şekil bakımından farklılık göze çarpmaktadır. Çevirmenin yapmış olduğu çeviride olay üçüncü kişinin ağzından anlatılmaktadır. Bizim yapmış olduğumuz çeviri ise ikinci kişinin ağzından anlatılmaktadır. Kaynak metin ile her iki çeviri de karşılaştırıldığında anlam bakımından eşdeğerliliklerin sağlandığı görülmektedir.

> *"Qysh pas vdekjes së Skënderbeut vendi i shqiptarëve kishte ngritur krye gjithsej treqind herë. Njëzet e tetë prej këtyre rebelimeve kishin qenë të rëndësishme, por asnjëri prej tyre nuk kishte qenë kaq tronditës, sa ky i fundit. Ishte një rebelim i zgjatur, valë-valë, si lëkundjet e tokës, herë i hapur, herë i maskuar, i nisur shumë kohë më pare nga familja e vjetër Bushatllinjve e i vazhduar nga Ali pashë Tepelena. Perandoria shkeullore qe troshitur që nga themelet."*[187]

> *"İskender Bey'in ölümünden beri, Arnavutların ülkesi toplamda üç yüz kez başkaldırmıştı. Bu başkaldırılardan yirmi sekizi önemliydi ama hiçbiri bu sonuncusu kadar sarsıcı olmamıştı. Çok zaman önce eski Buşatlı ailesi tarafından başlatılan ve Tepedelenli Ali Paşa ile devam eden, toprak sarsıntıları gibi dalga dalga, bazen açık, bazen kapalı uzun süren bir başkaldırıydı. Köklü imparatorluk temellerinden sarsılmıştı."* (E.D.)

> *"İskender Bey'in ölümünden bu yana, Arnavutların ülkesi toplamda üç yüz kez başkaldırmıştı. Bu başkaldırıların yirmi sekizi önemliydi, ama hiçbiri sonuncusu kadar şiddetli olmamıştı. Tıpkı bir deprem gibi tekrarlayan, dalgalar halinde yayılan, uzun süreli bir başkaldırı söz konusuydu. Buşatlı ailesi tarafından başlatılmış ve Tepedelenli Ali Paşa tarafından kimi zaman açıkça, kimi zaman gizlice sürdürülmüş olan bu ayaklanma köklü imparatorluğu temelinde sarsıyordu."*[188]

[187]Ismail Kadare*, Pashallëqet…, a.g.e.,* s. 21-22.
[188]İsmail Kadare, *İbret…, a.g.e.,* s. 22-23.

Romanın bu bölümünde İsmail Kadare, Arnavutların çok kez Osmanlı'ya karşı başkaldırdığını, çoğunun başarı ile sonuçlanmadığını ancak sonuncusunun çok şiddetli olduğunu ve Osmanlı Devleti'ni sarstığını aktarmaya çalışmıştır.

Bölümün çevirilerini değerlendirdiğimizde çevirmeninin anlam çevirisi yaptığını görmekteyiz. Ayrıca kaynak metinde iki cümle şeklinde yer alan cümleler birleştirilerek tek cümle şeklinde verilmiştir. Fakat bu durum herhangi bir anlam karmaşasına yol açmamıştır. Her iki çeviri de anlam bakımından kaynak metinle eşdeğerlilik sağlamaktadır.

> *"Ndoshta dikur, ashtu si gjithë gurët kilometrikë të xhadeve shtetërore, ata do të kishin pasur numra, por do t'i kishin shuar me siguri pas shkombëtarizimit të vendeve, atëherë kur bashkë me alfabetet e tyre ishin zhdukur njëkohësisht edhe numrat."*[189]

> *"Belki de tüm ulusal caddelerdeki kilometre taşlarında olduğu gibi vaktiyle bunlarda da rakamlar vardı, ama muhtemelen alfabeleriyle birlikte rakamlarının da yok olduğu zaman, bu toprakların ulusal niteliklerinin yok olmasından sonra silinmişlerdi."* (E.D.)

> *"Belki tüm ulusal yollardaki sınır taşlarında olduğu gibi, bunlarda da vaktiyle rakamlar bulunurdu, ama bu toprakların ulusal niteliklerini yitirmelerinden sonra, alfabeleriyle birlikte rakamlar da ortadan kaldırıldığı sırada, herhalde silinmişlerdi."*[190]

İsmail Kadare romanın bu bölümünde Arnavutların yok edilen alfabelerinden bahsetmektedir. Diğer romanlarında olduğu gibi burada da bu konuya yer vermiştir ve bunu yumuşatarak okuyucuya aktarmaya çalışmıştır. Kadare, bu bölümde sadece dilleri veya alfabelerinin değil aynı zamanda kurduğu cümlede zamanlar arası geçiş

[189]Ismail Kadare*, Pashallëqet…, a.g.e.,* s. 49.
[190]İsmail Kadare, *İbret…, a.g.e.,* s. 53.

yaparak Arnavutların ulusal kimliklerinin veya geleneklerinin de yok edildiğini belirtmiştir.

Bölümün çevirilerini değerlendirdiğimizde iki çeviri arasında şekil bakımından farklılıklar olduğu görülmektedir. Fakat anlam bakımından kaynak metin ile eşdeğerlilik sağlamaktadır.

> *"Tunxh Hatait i shkoi nëpër mend se mbi gjithë perandorinë po përpiqej të binte nata. Por nuk mundte. Perandoria ishte më e madhe se nata. Thoshin se, kur ngrysej në një skaj, në skajin tjetër gdhinte. Jorgani i natës nuk mjaftonte të mbulonte krejtësisht nga perëndimi në lindje trupin e shtetit. Koka ose këmbët e tij duhej të mbeteshin përjashta. Koka ose këmbët, mendoi ai dhe padashur preku me dorë thesin prej lëkure. Në qoftë se koka e perandorisë janë viset e Shqipërisë, këmbët duhet të jenë pranë kufijve të Hindustanit ose e këndërta."*[191]

> *"Tunç Hatanın, bütün imparatorluğun üzerine gecenin çökmeye çalıştığı aklından geçti. Ama imkânsızdı. İmparatorluk geceden daha büyüktü. Bir ucuna gece çökerken diğer ucuna sabah doğar derlerdi. Gecenin örtüsü batıdan doğuya kadar devletin bedenini örtmeye yetmiyordu. Ya başı ya da ayakları dışarıda kalıyor olmalıydı. Başı ya da ayakları diye düşündü ve istemsizce eliyle deri heybeye dokundu. Eğer imparatorluğun kafası Arnavutluk bölgeleri ise ayakları da Hindistan yakınlarında bir yer olmalı ve ya tam tersi."* (E.D.)

> *"Tunç Hata gecenin tüm imparatorluğun üstüne çekmeye çalıştığını, ama bu çabasının boşuna olduğunu düşünüyordu. İmparatorluğun geceden daha büyük olduğu söyleniyordu. Bir ucuna gece çökerken öteki ucunda sabah oluyordu. Gecenin örtüsü doğudan batıya devletin vücudunu sarmaya yetmiyor, ya başı ya da ayakları dışarıda kalıyordu. Başı ya da ayakları, diye düşündü Tunç Hata ve ister istemez eliyle deri heybeye dokundu. Eğer*

[191]Ismail Kadare, *Pashallëqet…, a.g.e.,* s. 57.

Arnavutluk bölgeleri imparatorluğun başı ise, ayaklar Hindistan yakınında bir yer olmalıydı ya da tersi söz konusuydu."[192]

Romanın bu bölümünde, İsmail Kadare'nin Osmanlı İmparatorluğu'nu betimleme şeklinden yola çıkarak, onun Osmanlı'ya sempati duyduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca Kadare, bu bölümde Osmanlı'nın topraklarının büyüklüğünü göstermek istemiştir. Ancak paragrafın son cümlesini ele aldığımızda Arnavutluk'un onun için daha önemli olduğunu ve Arnavutluk'u Osmanlı İmparatorluğu'nun başı veya merkezi olarak gördüğünü gözlemlemekteyiz.

Bölümün çevirilerini değerlendirdiğimizde çevirmenin anlam çevirisi yaptığını görmekteyiz. Hem çevirmenin kullanmış olduğu çeviri yöntemi hem de bizim yapmış olduğumuz birebir çeviri anlam bakımından kaynak metinle eşdeğerlilik sağlamaktadır.

"Kryeqyteti kishte kohë që po e priste atë lëmsh të vogël, të ambalazhuar në një torbë lëkure. Portat e tjera futnin me vrull mishra, fruta, zarzavate, por prapëseprapë ato nuk e shuanin dot urinë e tij. Sepse, më shumë se për të gjitha ato, ai kishte pasur nevojë për atë kokë."[193]

"Başkent uzun zamandır deri bir torbanın içinde paketlenmiş o küçük yumağı bekliyordu. Diğer kapılardan sürekli etler, meyveler, sebzeler giriyordu ama gene de bunlar onun açlığını dindirmiyordu. Çünkü bütün onlardan daha çok onun o kelleye ihtiyacı vardı." (E.D.)

"Başkent bir deri heybenin içinde paketlenmiş bu küçük gülleyi uzun süredir bekliyordu. Öteki kapılardan et, meyve, sebze giriyordu, ama bunlar başkentin açlığını gideremiyordu. Nedeni de, başkentin tüm bunlardan çok arzuladığı şeyin bu kelle olmasıydı."[194]

[192]İsmail Kadare, *İbret…, a.g.e.,* s. 61.
[193]Ismail Kadare*, Pashallëqet…, a.g.e.,* s. 62.
[194]İsmail Kadare, *İbret…, a.g.e.,* s. 67.

İsmail Kadare, romanın bu bölümünde Osmanlı İmparatorluğu'nun, Tepedelenli Ali Paşa'nın kellesini şiddetle görmek istediğini anlatmıştır. Aynı zamanda Kadare'nin betimlemesine göre hiçbir şey Osmanlı'nın bu arzusunu dindirmemektedir.

Bölümün çevirilerini değerlendirdiğimizde her ikisinin de hem şekil bakımından hem de anlam bakımından birbiri ile bütünlük sağlamaktadırlar. Ayrıca her ikisi de anlam bakımından kaynak metinle eşdeğerlilik göstermektedirler.

> *"Turmat vërshuan menjëherë në shesh, për të parë kokën e njeriut më të fuqishëm të perandorisë, pas sulltanit, mirëpo gjatë gjithë ditës kamarja mbeti bosh."*[195]

> *"Kalabalık, sultandan sonra imparatorluğun en güçlü insanının kellesini görmek için meydana akın etti fakat bütün gün boyunca taş boş kaldı."* (E.D.)

> *"Kalabalık, sultandan sonra imparatorluğun en güçlü adamı olan kişinin başını görmek için hemen meydana akın etti. Ancak, bütün gün boyunca taş boş kaldı."*[196]

Romanın bu bölümünde İsmail Kadare, Arnavut olan Tepedelenli Ali Paşa'nın Sultandan sonra İmparatorluktaki en güçlü kişi olduğunu vurgulamaktadır. Bu betimlemesinden yola çıkarak İsmail Kadare'nin gizli bir mesaj olarak okuyucuya aktardığını düşündüğümüz algı; Arnavutların Osmanlı İmparatorluğundaki en önemli noktalarda yer aldığı ve sultandan sonra bu İmparatorluk'ta önemli kimseler olduğu algısıdır.

Bölümün çevirilerini değerlendirdiğimizde her iki çevirinin de anlam bakımından kaynak metinle eşdeğerlilik sağladığını görmekteyiz.

> *"Nën atë qiell gdhë, në të ghitha fshatrat, qytetet dhe qendrat e banuara të guvernës së porsanënshruar tellalët lexonin dekretin perandorak të mbërritur*

[195]Ismail Kadare*, Pashallëqet…, a.g.e.,* s. 64.
[196]İsmail Kadare, *İbret…, a.g.e.,* s. 69.

nga kryeqyteti: "Juve, skllevër dhe raja të Padishahut të Madh, nënshtetas të guvernës së Shqipërisë, që qeverisej gjer dje prej Aliut të Zi, ju falet jeta. Do të hani në paqe bukën e skllavërisë, në qoftë se dorëzoni armët menjëherë. Urdhëroheni: të zhvishni në çast rrobat me ngjyra të shkëlqyeshme dhe të visheni vetëm me shajak të zi, ose ngjyrë hiri. Të mos i lini më flokët t'ju rriten dhe kokën ta mbuloni me festen prej lëkure bualli. Të mos hipni më mbi kuaj, mbi pela e mbi mushka. Të mbyllni oxhaqet, në mënyrë që të mos keni marëdhënie të drejtëpërdrejtë me qiellin e allahut nëpërmjet tymit, por ai të dalë fjolla-fjolla nga dritaret dhe dyert tuaja, pasi t'ju kete kapënisur të gjithëve me plaçkë e bageti e fëmijë. Të gjitha këto tërsqellë do t'ju hiqen, vetëm pasi t'i tregoni me vepra e jo me fjalë Sulltanit të Madh, se i keni dëbuar nga shpirti juaj idenë e rebelimit dhe kujtimin e Aliut të Zi."[197]

"O zift gibi gökyüzünün altında, daha yeni boyun eğmiş eyaletin bütün köylerinde, kentlerinde ve yerleşim olan yerlerinde tellallar başkentten gelen saltanat fermanını okuyorlardı: "Yüce Padişahın köleleri ve reayası, düne kadar Kara Ali tarafından yönetilmiş Arnavutluk eyaletinin vatandaşları olan sizlerin hayatı bağışlanmıştır. Eğer derhal silahlarınızı teslim ederseniz köleliğin ekmeğini barış içinde yiyeceksiniz. Hemen muhteşem renkli kıyafetlerinizi çıkarmanız ve sadece siyah veya gri renkli keçeden kıyafetler giymeniz buyurulmuştur. Saçlarınızı uzatmayacak ve başınızı manda derisinden fesle örteceksiniz. Bir daha atlara, kısraklara ve katırlara binmeyeceksiniz. Doğrudan duman aracılığıyla Allah'ın gökyüzüyle temas etmeyecek ama sizi, hayvanlarınız ve çocuklarınızla birlikte kararttıktan sonra kapılarınızdan ve pençelerinizden öbek öbek çıkacak şekilde bacalarınızı kapatacaksınız. Tüm bu kısıtlamalar ancak Yüce Padişaha, ayaklanma düşüncesini ve Kara Ali'nin anısını yüreğinizden çıkardığınızı, sözlerinizle değil eylemlerinizle kanıtladığınızda kurtulacaksınız." (E.D.)

"Sanki zifte dönüşmüş bu gökyüzü altında, daha yeni boyun eğmiş eyaletin tüm kentlerinde, kasabalarında ve köylerinde tellallar başkentten gelen

[197]Ismail Kadare, *Pashallëqet…, a.g.e.,* s. 80-81.

saltanat fermanını okuyorlardı: "Ulu padişahın köleleri ve reayası, daha düne kadar Kara Ali tarafından yönetilmiş Arnavutluk Eyaleti'nin vatandaşları, padişah sizi bağışladı. Hemen silah bırakmanız koşuluyla, barış içinde köleliği yaşayacaksınız. Parlak renkli giysilerinizi de derhal çıkarmanız, bundan böyle gri ya da siyah kaba yünden giysiler giymeniz buyurulmaktadır. Saçlarınızı uzatmayacak ve başınızı manda derisinden fesle örteceksiniz. Artık at yerine, yalnızca kısrak ve dişi katıra bineceksiniz. Allah'ın gökyüzüyle artık duman aracılığıyla doğrudan temasta olmamanız için, dumanın da hepinizi, eşyalarınızla, hayvanlarınızla, çocuklarınızla birlikte kararttıktan sonra, pencerelerinizden ve kapılarınızdan yumaklar halinde çıkmasını sağlamak üzere, bacalarınızı tıkayacaksınız. Tüm bu kısıtlamalardan ancak padişaha sözlerinizle değil, eylemlerinizle aklınızdan her türlü ayaklanma düşüncesini ve Kara Ali'yi çıkardığınızı kanıtladığınızda kurtulacaksınız."[198]

İsmail Kadare romanın bu bölümünde Padişahın bir fermanına yer vermiştir. Fermanda yazan cümlelerden yola çıkarak İsmail Kadare'nin Arnavutlara yapılan kısıtlamaları ele aldığını görmekteyiz. Kadare'nin betimlemesine göre Arnavutlar şayet başkaldırmaktan vazgeçip, padişaha tam bağlılık sağlarsa ancak o zaman affedilecekler ve sadece bir köle olarak yaşayabilecekler. Bu paragrafta dolaylı olarak anlatılmak istenen İmparatorluk'un Arnavutların giyim kuşam ve geleneklerinden başlayarak her alanda kısıtlamalar yaptığıdır.

Bölümün çevirilerini değerlendirdiğimizde bir üst bölümlerde olduğu gibi çevirmenin anlam çevirisi yapmaya devam ettiğini görmekteyiz. Her iki çeviri de kaynak metinle anlam bakımından eşdeğerlilik sağlamaktadır.

"Tellalët venin e vinin prej shekujsh, por në guvernën e Shqipërisë pak gjëra ndryshonin. Ishin toka dhe qielli, që herë merreshin vesh me njëri-tjetrin dhe herë s'merreshin vesh dot, duke dhënë, kështu stina me grurë ose stina urie, ishte dielli që merrte pjesë në të gjitha këto, dhe hëna, që hiqej mënjanë nga

[198]İsmail Kadare, *İbret…, a.g.e.,* s. 86-87.

të gjitha, dhe, më në fund, ishte sulltani i madh, diku larg, në qëndër të botës, që u dërgonte që andej gjithë fatkeqësitë e mëdha, u ngatërronte dheun nën këmb e qiellin mbi kokë. Prandaj zemërimi për sulltanin ishte i vjetër dhe i vetvetishëm."[199]

"Tellallar yüzyıllardır gidip geliyorlardı ama Arnavut eyaletinde çok az şey değişiyordu. Bolluk ve kıtlık mevsimlerini getiren, birbiriyle bazen anlaşan bazen de anlaşamayan gökyüzü ve toprak, bütün bunlarda parmağı olan güneş vardı, bir de hiçbir şey ile alakası yokmuş gibi davranan ay vardı, son olarak da dünyanın merkezinde, uzakta bir yerlerde, bütün büyük talihsizlikleri onlara gönderen, ayakları altındaki toprağı, başları üzerindeki gökyüzünü karıştıran Yüce Padişah vardı." (E.D.)

"Tellallar yüzyıllardır gidip geliyorlar, ancak Arnavut Eyaleti'nde pek az şey değişiyordu. Burada her zaman öyle bir gökyüzü ve toprak vardı ki bunlar bazen anlaşır, bazen de anlaşılamaz, böylece sırayla bolluk ve kıtlık mevsimleri ortaya çıkardı. Güneş tüm bunlara katılır, ay da her şeyden ırak duruyormuş gibi yapardı ve nihayet bir yerde, uzakta, dünyanın ortasında padişah bulunuyordu, o da oradan büyük felaketleri dağıtır, buradaki insanların ayaklarının altındaki toprağı ve başlarının üstündeki gökyüzünü altüst ederdi. Bu yüzden padişaha karşı beslenen öfke eski ve anlaşılırdı."[200]

Bu paragrafın değerlendirme yaptığımızda İsmail Kadare'nin, Osmanlı İmparatorluğu'nun Arnavutların hayatlarını altüst ettiği düşüncesinde olduğunu görmekteyiz.

Bölümün çevirilerini değerlendirdiğimizde şekil bakımından iki çeviri arasında farklılıklar olduğunu gözlemlemekteyiz. Fakat her iki çeviri de anlam bakımından kaynak metinle eşdeğerlilik sağlamaktadır.

---

[199]Ismail Kadare*, Pashallëqet…, a.g.e.,* s. 81-82.
[200]İsmail Kadare, *İbret…, a.g.e.,* s. 87-88.

"Megjithatë, shqiptarët e kishin zemrën akull për të. Vite me radhë, megjithëse bashkatdhetar i tyre, ai i kishte shfrytëzuar ekonomikisht gjer në palcë, njëlloj si pashallarët turk, u kishte marrë shpirtin me taksa, i kishte varur, i kishte vënë të kërcenin mbi gjemba, i kishte pranguar, i kishte fyer keq."[201]

"Buna rağmen Arnavutların yüreği ona karşı buz gibiydi. Onun yurttaşları olmalarına rağmen, aynı Türk paşalar gibi yıllarca onları köklerine kadar ekonomik açıdan sömürmüştü, vergilerle bunaltmıştı, asmıştı, diken üstünde dans ettirmişti, zincire vurmuştu, ağır bir şekilde rencide etmişti." (E.D.)

"Yıllarca, içlerinden biri olmasına rağmen, onları tıpkı Türk paşalar gibi iliklerine kadar sömürmüştü, vergilerle bunaltmıştı, başka her vezir gibi, hatta daha da merhametsizce ezmişti, astırmıştı, dikenler üzerinde dans ettirmişti, zincire vurdurmuştu, çok ağır biçimde küçük düşürmüştü."[202]

İsmail Kadare romanın bu bölümünde Tepedelenli Ali Paşa'nın Türk paşaları gibi Arnavut halkıına karşı yapmış olduğu işkencelerden bahsetmektedir.

Diğer bölümlerin genelinde olduğu gibi bu bölümde de çeviriler anlam bakımından kaynak metinle eşdeğerlilik sağlamaktadır.

"Katërqind vjet sundimi otoman e kishte bërë punën e vet. Një topitje e rëndë rrinte pezull vazhdimisht mbi trutë e tyre, një turbullirë aziatike, mbytëse, si avujt e hamamit."[203]

"Dört yüz yıl Osmanlı egemenliği kendine düşeni yapmıştı. Hamamın buharı gibi boğucu, Asya'ya özgü bir sersemletici, ağır bir uyuşukluk sürekli beyinlerinde asılı duruyordu." (E.D.)

[201]Ismail Kadare, *Pashallëqet…, a.g.e.,* s. 83.
[202]İsmail Kadare, *İbret…, a.g.e.,* s. 89.
[203]Ismail Kadare, *Pashallëqet…, a.g.e.,* s. 85.

"Dört yüzyıllık Osmanlı egemenliği elbette izlerini bırakmıştı. Hamamlardaki buharlar gibi boğucu, Asyalılara özgü bir rahatsızlık olan ağır bir uyuşukluk, zihinlerini sürekli bunaltıyordu."[204]

İsmail Kadare romanın bu bölümünde Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyeti boyunca Arnavutların nasıl etkilendiğini ya da bu hâkimiyetin nasıl bir etki bıraktığını okuyucuya aktarmaya çalışmıştır. Kadare'ye göre bu süreç boğucu ve insanların beyinlerini uyuşturan bir süreçtir.

Bölümün çevirilerini değerlendirdiğimizde her iki çevirinin de anlam bakımından kaynak metinle eşdeğerlilik sağladığını söylemek mümkündür. Çeviri tekniği olarak her iki çeviride de birbirlerinden farklı bir teknik kullanılmış olsa da bu durum herhangi bir anlam karmaşasına yol açmamaktadır.

"-Me Sulltanin-Perandor?

Ai bëri "po", më shumë me mjekër, sesa me kokë.

-Po ai është llampa e botës, - tha ajo dhe po në atë çast ndjeu se si u shpeshua frymëmarrja e tij."[205]

"İmparator Sultan ile mi?

O, kafasından ziyade çenesiyle "evet" dedi.

Ama o dünyanın lambası dedi o ve tam o anda onun nefesinin ne kadar hızlandığını hissetti." (E.D.)

"Yani padişaha, hükümdara mı?"

Başından daha çok çenesini sallayarak "evet" dedi paşa.

"Ama o cihanın feneri," dedi Vasiliki ve aynı anda soluğunun hızlandığını hissetti."[206]

---

[204]İsmail Kadare, *İbret…, a.g.e.,* s. 92.
[205]Ismail Kadare*, Pashallëqet…, a.g.e.,* s. 91.
[206]İsmail Kadare, *İbret…, a.g.e.,* s. 98.

Romanın bu bölümü, İsmail Kadare'nin Osmanlı İmpratorluğu'na ve sultana duyduğu hayranlığı ve sempatiyi dile getirdiği nadir bölümlerden bir tanesidir. Kadare bu bölümde sultanı dünyanın ışığı olarak betimlemiştir.

Bölümün çevirilerini değerlendirdiğimizde çevirmeninin anlam çevirisi yaptığını görmekteyiz. Sonuç olarak her iki çeviri de anlam bakımından kaynak metinle eşdeğerlilik sağlamaktadır.

> *"Ashtu siç krijohej nga pluhuri i vjetër kozmik një turp i ri qiellor, ashtu, nga pluhuri i universit otoman, nga ai kaos anthesh, krimesh, intrigash pas çdo oxhaku, helmesh nëpër darkëra, therje në gjumë, murgjër pranë fenerësh në shi, dervishë me thika dhe lajme fshehur ne leshtra, nga ajo anarki pashallarësh rebelë, kanceleri mijëra dosjesh, spiunë, vezire të nxjerrë jashtë ligjit, pashallarë "kara", që u kërkohej koka dhe që vërtiteshin si fantazma para e pas vdekjesh, pra midis gjithë këtij pluhuri arkaik të perandorisë duhej të krijohej në botë Shqipëria."*[207]

> *"Eski evren tozunda yeni bir gök cismi oluştuğu gibi, Osmanlı evreninin tozunda, o, korku, suçlar, her baca arkasındaki entrika, akşam yemeğinde zehir, uykuda katledilme, yağmurda fenerlerin yanında keşişler, bıçaklı dervişler ve yünlerde saklanan haberler kaosundan, o başkaldıran paşalar anarşisinden, binlerce dosyalarıyla mühürdarlıklardan, casuslardan, kanun dışına çıkarılmış vezirlerden, kelleleri istenen ve ölümden önce ve sonrasında hayalet gibi gezinen "kara" paşalardan, yani tüm bu İmparatorluğun eski tozunda Arnavutluk'un dünyada yaratılması gerekiyordu."* (E.D.)

> *"Evren tozundan yeni bir gök cismi yaratıldığı gibi, Osmanlı evreninin tozundan da korkuların, cinayetlerin, entrikaların oluşturduğu kaos havasından, akşam yemeklerine katılan zehirlerden, uykuda boğazlanmış insanlardan, yağmurda elinde fener dolaşan keşişlerden, yanında hançer, saçlarının arasında gizlenmiş mesaj taşıyan dervişlerden, baş kaldıran*

[207]Ismail Kadare*, Pashallëqet…, a.g.e.,* s. 94-95.

paşalar anarşisinden, binlerce dosyalarıyla mühürdarlıklardan, casuslardan, yasadışı vezirlerden, kellesi istenen ve ölmeden önce ve öldükten sonra hayaletler gibi dolaşan "kara" paşalardan, imparatorluğun bu arkaik tozundan Arnavutluk yaratılmalıydı."[208]

İsmail Kadare, kitabının bu bölümünde Osmanlı topraklarında en düşük rütbeli kişiden en yüksek rütbelisine kadar, insanların yaptıkları entrikalardan bahsetmiştir. Ve bu entrikaların izlerini taşıyacak olsa bile bir Arnavutluk'un dünyada yer alması gerektiğini belirtmiştir.

Bölümün her iki çevirisi de anlam bakımından kaynak metinle eşdeğerlilik sağlamaktadır.

"Foli përsëri me po ato fjalë të zymta dhe pak a shumë i tha se, megjithëse Shqipëria ishte bërë dikur, ajo qe zhbërë përsëri, qe thërrmuar këtu e katërqind vjet më pare dhe ai donte ta ribënte atë midis këtij xhehenemi."[209]

"Yeniden o karartıcı sözleriyle konuştu ve az çok, Arnavutluk vaktiyle kurulmuş olmasına rağmen o yeniden yıkıldı, bundan dört yüz yıl önce parçalandı ve onu bu cehennemden çıkarıp yeniden diriltmek istediğini söyledi." (E.D.)

"O iç karartıcı ses tonuyla yeniden konuşmaya başladı ve Vasiliki'ye aşağı yukarı, Arnavutluk'un vaktiyle kurulmuş olduğunu, ama daha sonra, bundan dört yüz yıl önce, yenilip parçalandığını ve onu bu cehennemden çıkarıp yeniden diriltmek istediğini söyledi."[210]

Romanın bu bölümünde İsmail Kadare'nin Osmanlı İmparatorluğu'nu cehenneme benzettiğini görmekteyiz. Aynı zamanda cehennem olarak betimlediği bu İmparatorluk'tan Arnavutluk'u çıkarıp yeniden kurma isteği de okuyucuya aktarılmıştır.

---

[208]İsmail Kadare, *İbret…, a.g.e.,* s. 102-103.
[209]Ismail Kadare*, Pashallëqet…, a.g.e.,* s. 95.
[210]İsmail Kadare, *İbret…, a.g.e.,* s. 103.

Her iki çeviri de anlam bakımından kaynak metin ile eşdeğerlilik sağlamaktadır.

> *"Dhe, porsa Drejtoria e Katërt e kishte vërtetuar në studimin e saj të gjatë, se në një ndeshje të ardhshme Shqipëria do ta linte të vetëm përpara mërisë perandorake vezirin plak, sulltani kishte shpallur dekretin e luftës."*[211]

> *"Ve Dördüncü Daire, gelecekte olabilecek bir çatışmada Arnavutluk'un, yaşlı vezirini, imparatorluğun kini önünde yalnız bırakacağını, uzun araştırmaları sonucunda onaylar onaylamaz sultan savaş fermanını çıkarmıştı."* (E.D.)

> *"Dördüncü Daire, uzun bir incelemeden sonra, yakında bir çatışma olasılığı doğarsa Arnavutluk'un bu yaşlı vezirinin imparatorluktan öç almaya girişmesi durumunda tek başına bırakacağını doğrular doğrulamaz, padişah savaş fermanını çıkarmıştı."*[212]

Kitabın bu bölümünü incelediğimizde, İsmail Kadare tarafından Arnavutluk'un güçlü bir ülke olduğu düşüncesinin aktarıldığı görülmektedir. Burada İmparatorluk'un yapmış olduğu araştırmalar sonucu Arnavutluk halkının kendi paşasını yalnız bırakacağı ve arkasında durmayacağı anlaşılınca padişahın savaş fermanını verdiği anlatılmıştır.

Bölümün her iki çevirisi de anlam bakımından kaynak metinle eşdeğerlilik sağlamaktadır.

> *"Procesi i shkombëtarizimit të plotë ose i pjesshëm i popujve, që ishte detyra kryesore e Arkivit Qendror, bëhej sipas doktrinës së vjetër sekrete të "Kra-kra"-së dhe kalonte nëpër pesë faza kryesore: e para, zhdukja fizike e rebelimit, e dyta, zhdukja e idesë së rebelimit; e treta, zhdukja ose gjymtimi i*

[211]Ismail Kadare, *Pashallëqet…, a.g.e.,* s. 107.
[212]İsmail Kadare, *İbret…, a.g.e.,* s. 117.

kulturës, artit, zakoneve; e katërta, zhdukja ose gjymtimi i gjuhës dhe e pesta, zhdukja ose dobësimi i kujtesës kombëtare.

Nga të gjitha këto, faza më e shkurtër ishte zhdukja fizike e rebelimit, që s'ishte gjë tjetër, veçse lufta; kurse faza më e gjatë ishte zhdukja e gjuhës, ose Nulgjuha, siç quhej në termilonogjinë e re."[213]

"Merkez Arşivinin başlıca görevi olan, toplumların ulusal niteliklerini tamamen ya da kısmen kaybettirme süreci eski gizli "kra-kra" doktrinine göre yapılıyordu ve beş süreçten geçiyordu: birincisi ayaklanmanın fiziksel olarak yok edilmesi; ikincisi ayaklanma fikrinin yok edilmesi; üçüncüsü kültürün, sanatın, geleneklerin yok edilmesi veya zedelenmesi; dördüncüsü dilin yok edilmesi veya zedelenmesi ve beşincisi milli bilincin yok edilmesi veya zayıflatılmasıydı.

Bütün bunlardan en kısa olan süreç savaştan başka bir şey olmayan ayaklanmanın fiziksel olarak yok edilmesiydi, en uzun süreç ise dilin yok edilmesiydi veya yeni terminolojide adlandırıldığı gibi "boş dildi." (E.D.)

"Merkez Arşivleri'nin başlıca görevi olan ulusların ulusal niteliğini tam ya da kısmen kaybettirme süreci eski gizli "kra-kra" doktrinine göre gerçekleşiyordu. Başlıca beş aşaması vardı: birincisi, ayaklanmanın fiziksel olarak yok edilmesi; ikincisi, ayaklanma düşüncesinin yok edilmesi; üçüncüsü, kültürün, sanatın ve geleneklerin yok edilmesi ya da budanması; dördüncüsü, dilin yok edilmesi ya da bozulması ve beşincisi, ulusal belleğin yok edilmesi ya da zayıflatılmasıydı.

Bu aşamaların en kısası ayaklanmanın fiziksel olarak yok edilmesiydi, başka bir deyişle, açıkça savaştı, oysa en uzunu dilin yok edilmesi ya da yeni terminolojiye göre "karşı dil"di."[214]

---

[213]Ismail Kadare*, Pashallëqet…, a.g.e.,* s. 133.
[214]İsmail Kadare, *İbret…, a.g.e.,* s. 146.

Kitabın bu bölümünde İsmail Kadare'nin, Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer halklardaki gelenekleri, görenekleri, kültürü, dini ve dili yok etme sürecinden bahsettiğini görmekteyiz. Bu bölümde dikkat çeken bir diğer unsur ise İsmail Kadare'nin "dil" olgusuna verdiği önemdir. Kadare'ye göre dil dışında herşey yok edilebilir ama en zor kaybolacak şey dildir.

Bölümün çevirilerini değerlendirdiğimizde kaynak metinde tek cümle şeklinde yer alan ifadenin çevirmenin çevirisinde iki cümle şeklinde yer almasından dolayı çeviriler arasında şekil bakımından farklılıklar olduğunuz görmekteyiz. Fakat her iki çeviri de anlam bakımından kaynak metin ile eşdeğerlilik sağlamaktadır.

> *"Idhtarët e këtij korenti kishin gjetur në kronikat e vjetra rastin e ringjalljes së një gjuhe, të cilën kronistët e kishin quajtur me tmerr "Gjuhë-Krisht". S'dihet si ndodhi, shkruanin ata, që një gjuhë e vdekur prej kohësh u shfaq përsëri mbi fytyrë të dheut. U ndoqën njerëzit, te të cilët ajo u gjet, u kapën më në fund tek iknin kënetave, u vunë në hekura, u prenë copa-copa, por nuk deshën, ose nuk ishin në gjendje të tregonin se ku e gjetën atë, të ndaluarën."*[215]

> *"Bu akımın temsilcileri, kronikçilerin dehşetle "Hristiyan-dil" olarak adlandırdıkları, bir dilin dirilişini, eski kroniklerde bulmuşlardı. Eskiden beri ölü olan bir dil nasıl oldu da tekrar su üstüne çıktı bilinmiyor diye yazıyordu onlar. Bu dilin tespit edildiği insanlar sürgün edildi, en sonunda gittikleri bataklıklarda yakalandılar, zincirlere vuruldular, parça parça kesildiler ama ya reddettiler ya da onu, yasaklı olanı nereden bulduklarını söyleyecek durumda değildiler."* (E.D.)

> *"Bunlar eski vakayinameler arasında yeniden dirilmiş bir dil olayını meydana çıkardılar, vakanüvisler bu dili nefretle "Hıristiyan dil" olarak nitelemişlerdi. Uzun süredir ölü bir dilin yeryüzünde nasıl yeniden ortaya çıkabildiği anlaşılır gibi değil diye yazıyorlardı. Bu dili konuştukları ortaya*

[215]Ismail Kadare*, Pashallëqet…, a.g.e.,* s. 134-135.

çıkanlar takibe alındı, sonunda bataklıklara kaçarken tutsak edildi, zincire vuruldu, parçalandı, ama bu yasaklı dili nerede bulup öğrendiklerini söylemeyi reddettiler ya da söyleyecek durumda değillerdi."[216]

Bir önceki bölümde en zor yok edilecek olan olgunun dil olduğunu vurgulayan Kadare, bu bölümde, dil olgusunun yok edilme sürecinden sonra yaşanan bazı durumları betimlemiştir. Kadare'nin betimlemesine göre; Osmanlı İmpratorluğu'nda yasaklanan bir dili herhangi bir kişinin konuştuğunun ortaya çıkması sonucunda o kişiye türlü işkenceler yapılmaktadır.

Bölümün çevirilerini değerlendirdiğimizde her iki çevirinin de anlam bakımından kaynak metin ile eşdeğerlilik sağladığını söylemek mümkündür.

"Gizeri i këshillonte tërthorazi arratisjen jashtë shtetit, por ai e nxori atë ide jashtë vetes menjëherë. Të jetonte në Europë, nën shenjën e kryqit.... Më mire nën dheun mbretëror qindvjeçare, ku gjysmëhëna pikonte si balsam dritën e verdhë gjer poshtë, te të vdekurit, sesa i gjallë dhe atje."[217]

"Gizer dolaylı yoldan ona ülkeden kaçması gerektiğini söylüyordu ama o bu düşünceyi hemen aklından çıkardı. Haç simgesinin himayesinde Avrupa'da yaşamak… Orada ve canlı olmaktansa, ayın, ölülere kadar sarı ışığını akıttığı, yüzyıllık saltanat toprağının altında olmak daha iyi."(E.D.)

"Gizer ona dolaylı bir şekilde ülkeyi terketmesini salık veriyordu, ama o bu düşünceyi hemen bir kenara itti. Avrupa'da haçın, Hıristiyanlığın ülkesinde yaşamak… Hayır, hilalin üstüne sarı ışığın akıttığı bunca yüzyıllık bu uçsuz bucaksız toprakların altında olmak daha iyiydi, orada yaşamaktansa burada ölüler arasında olmak daha iyiydi."[218]

Romanın'nin bu bölümünde, Hristiyan topraklarda yaşamaktansa İslamiyet'in olduğu bir yerde ölmeyi tercih eden Tepedelenli Ali Paşa'nın anlatıldığını

[216]İsmail Kadare, *İbret…, a.g.e.,* s. 148.
[217]Ismail Kadare*, Pashallëqet…, a.g.e.,* s. 150.
[218]İsmail Kadare, *İbret…, a.g.e.,* s. 163.

görmekteyiz. Bu betimlemeden yola çıkarak Kadare'nin düşüncesinin analizini yaptığımızda aslında onun Osmanlı İmparatorluğu'na karşı bir sempati duyduğu yorumunu yapabiliriz.

Bölümün çevirilerini değerlendirdiğimizde "*orada yaşamaktansa burada ölüler arasında olmak daha iyiydi*" ifadesinin kaynak metinde yer almamasından dolayı çevirmenin çoğaltarak çeviri yaptığını söylemek mümkündür. Fakat bu durum çevirinin anlam bakımından kaynak metin ile eşdeğerliliğini kaybettirmemiştir.

2.4. Kosova'ya Üç Ağıt/Tri këngë zie për Kosovën Romanının Konusu

İsmail Kadare'nin Kosova'ya Üç Ağıt adlı romanında 1389 yılında gerçekleşen Kosova Savaşı'ndan bahsedilmektedir.

Roman üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Balkanların savaştan önceki siyasi durumu, savaşa sebep veren nedenler ve son olarak savaş meydanı anlatılmaktadır.

Romanın başlangıcı Balkanların siyasi ve sosyal özelliklerinin tasvirleriyle başlar. Bu tasvirler detaylı olmamak kaydıyla siyasi açıdan ikiye ayrılmaktadır. Birincisi Türklerin tarafında yer aldığından bahsedilen Bizans İmparatoru Basileos V. Ioannes ve Bulgar Çarı Şişman'dır. İkinci grup ise Türklerin karşısında saf tutan Sırp Kralı Lazar, Bosna Kralı Tvrtko, Romanya Voyvodası Mircea ve Arnavut Kontları Gjergj Balisha ile Demeter Jonima'dır. Sosyal açıdan de bölgenin yapısına çok detaylı bir biçimde değinilmez. Özellikle savaş öncesi geçen tasvirlerde Arnavutluk'un yüksek kesimlerinde yaşayan halklardan bahsedilmektedir.

Balkanların kısaca tasviri yapılırken aynı doğrultuda kısaca Türklerden de karşılaştırmalı bir biçimde bahsedilmektedir. Özellikle Türklerin siyasi durumu, bölgedeki diğer toplumlarla ilişkileri ve hedefleri anlatılmaktadır. Bu anlatılar arasında savaşa giden yolun nedenleri ve Türklerin hedefleri de bulunmaktadır. Devamında

saflar belirlenir ve Kosova meydanında karşı karşıya gelinir. Savaştan önceki gece çadırlar kurulmuş ve hazırlıklar tamamlanmıştır. Savaşın başlamasıyla birlikte stratejik hamleler başlamıştır. Her iki taraf da ellerindeki tüm kozları oynarlar. Savaş çok kanlı geçer. Sonucunda Türkler zafer kazanır. Fakat Sultan I. Murat savaşın sonuna doğru öldürülür. Bu durum kulaktan kulağa yayılır fakat gerçek tam olarak bilinmemektedir. Bu olayın ardından Bayezid Türklerin yeni Sultanı olur. Savaşı kaybeden Sırp, Boşnak, Romen ve Arnavutların sağ kalan askeri meydanı terk ederler ve evlerine doğru yola çıkarlar.

Romanın ikinci bölümünde savaşın kaybedilmesinden sonra evlerine doğru yola çıkan iki çalgıcının acılı hikâyesi anlatılır.

Savaş meydanında Türklerin galibiyeti belli olmaya başlayınca rakiplerinde panik oluşmaya başlar. Herkes önüne bile bakmadan meydanı terk eder. Bunların içinde bir Arnavut bir de Sırp ozanı bulunmaktadır. Arnavut olan halk ozanının adı Gjorg Shkreli, Sırp olan ise Vladan'dır. Diğer ozanlar ve cephe arkası halktan oluşan bir grup ile yola çıkarlar. Savaş meydanında, orduların Türklere karşı cesurca savaşmasına destek olmak amaçlı geleneksel çalgılarını çalmaları için getirilen bu insanlar şaşkınlıklarından tellere dokunamaz olurlar. Savaşın kaybedileceğini hiç biri beklemez. Yolculukları boyunca hep isyan ve korkan bir tavır takınırlar. Uğradıkları kasabalarda savaşın olduğundan habersiz insanlarla karşılaşmaları onları ayrıca bir hüzün deryasına sürükler. Fakat bir davet üzerine soyluların bulunduğu bir ortamda çaldıkları çalgılar ve söyledikleri sözler ile bir anda dikkatleri üzerlerine çekerler. Her şeyin başlarına gelmelerinin nedeni olarak Arnavut ve Sırpların birbirleriyle çekişmesi olduğunu burada anlatırlar.

Romanın son bölümünde ise I. Murad'ın, öldükten sonra geçen yüzyılları kronolojik bir sırayla sitemkâr bir biçimde anlatımı bulunmaktadır.

I. Murad, iç organlarının Kosova'ya defnedilmesiyle birlikte terk edildiği izlenimine kapılır. İlk başta başına gelen bu elim hadisenin nedenini düşünür ve sebeplerini sorgulamaya başlar. Daha sonra geri dönen ordularının yakın zamanda tekrar bu topraklara geleceğini umut etmeye başlar. Fakat gelen giden olmaz. Yalnızca

mezarına uğrayan birkaç yolcudan haberler alır. Yıllar sonra gelen bu haberlerden biri Ankara savaşıdır. Şimdi ordularının neden geri gelemediğini anlamaya başlar. Bu sırada lanetlerinin tuttuğu izlenimine kapılır. Daha sonra yıllar yılları izler. Kosova'da Katolik Arnavutlar ile Ortadoks Sırpların savaşına şahit olur. Ardından sırayla bazı padişahların ismini sayar ve Avrupaya diz çöktüren fakat şimdi zayıflayıp geri çekilen imparatorluğunu düşünür. Artık öyle bir zaman gelir ki çok yabancılık çektiği bazı sözcüklere rastlar. Bunlar NATO, Miloseviç, Srebrenica gibi 21.yüzyılın terimleridir. Son dönemlere doğru çok sıkılır ve kendini yalnız hisseder. Hristiyan topraklarında yalnız yatan bir hükümdar olarak kendini çok yorgun hisseder.

2.4.1. Kosova'ya Üç Ağıt/Tri këngë zie për Kosovën Romanında Osmanlı/Türk İmgesi ve Çeviri Analizi

İsmail Kadare'nin "*Tri këngë zie për Kosovën/Kosoa'ya Üç Ağıt*" adlı romanı 1998 yılında basılmıştır. [219] Bu romanı değerli kılan Kosova'da yaşana savaşın eşiğinde yazılmış olmasıdır. Yapı bakımından kitap üç bölümden oluşmaktadır. Bunlar; eski savaş, soylu kadın ve sultanın yakarışı başlıklarından oluşmaktadır.

Romanın Türkçeye çevirisi 1999 yılında Aykut Derman tarafından yapılmıştır. Bu çeviri ana kaynak olan Arnavutçadan değil ara kaynak olan Fransızcadan çevrilmiştir. Biz de aynı başlıklı romanın ana kaynak olan Arnavutçasından Türkçeye çevirisini yapacağız.

> *"Nganjëherë dukej se siujdhesa ishte vërtet e pafundme dhe kishte vend për të gjitha: për gjuhë e fe të ndryshme, për një duzinë popujsh, shtetesh, mbretërisht e principatash, madje edhe për tri perandori, dy prej të cilave, ajo e serbëve dhe e bullgarëve ishin shembur, kurse e treta, ajo bizantinia,*

[219]Ismail Kadare, *Vepra 15, Tri Këngë Zie Për Kosovën/Kosova'ya Üç Ağıt, Eser 15,* Onufri Yayınevi, Tiran 2009, s. 419.

për turp të vet e të krishterimit mbarë, ishte shpallur ndërkaq vasale e turqve."[220]

"Bazen yarımada gerçekten sonsuzmuş gibi ve her şey için yeri varmış gibi görünüyordu: farklı dil ve din için, bir düzine halk, devletler krallıklar ve prenslikler için, hatta üç imparatorluk için ki bunlardan ikisi, Sırp ve Bulgar olanlar yıkılmış, üçüncüsü ise, Bizans olan, kendisine ve Hristiyanlığa yaptığı ayıp ile Türklerin vasallığına girmişti." (E.D.)

"İnsanlar kimi zaman yarımadanın gerçekten çok büyük olduğu, orada herkese yer bulunabileceği duygusuna kapılıyordu: birçok dili, birçok dini, on kadar halkı, devletleri, krallıkları ve prenslikleri, hatta üç imparatorluğu içinde barındıracak büyüklükte topraklara sahip olduğunu düşünüyordu ki bunlardan ikisi Sırp ve Bulgar imparatorlukları devrilmiş, üçüncüsü yani Bizans da kendini ve tüm Hıristiyanlık âlemini utandıracak bir şey yapmış, Türklere boyun eğmişti."[221]

İsmail Kadare bu bölümde Balkan Yarımadası'nın her dine ve her topluluğa ev sahipliği yapabilecek kadar büyük olduğunu belirtmiş ve bu toprak parçasına duyduğu hayranlığı dile getirmiştir. İkinci değindiği bir nokta ise böyle bir yer mevcutken neden buraya sahip çıkılmadığı ve Türk hâkimiyeti altına girildiğini sorgulamaktadır. Üstelik bu durumu Hristiyanlık dinine ve Hristiyan toplumlarına yapılan bir "*ayıp, utanç*" olarak ele almıştır. Bu yorumdan yola çıkılarak aslında İsmail Kadare'nin, İslam'ı benimseyip Türk hâkimiyeti altına giren Arnavut toplumu için de aynı şeyleri düşündüğünü söylemek mümkündür.

Bölümün çevirileri değerlendirdiğimizde çevirmenin çevirisinde yer alan "*insanlar*" ve "*duygusuna kapılıyordu*" ifadelerinin kaynak metinde yer almamasından dolayı çevirmenin çoğaltarak çeviri yaptığını söylemek mümkündür.

[220] *A.g.e.*, s. 423.
[221] İsmail Kadare, *Kosova'ya Üç Ağıt,* Çeviren: Aykut Derman, Doğan Kitap Yayınevi, İstanbul 1999, s. 11.

Bizim yapmış olduğumuz birebir çeviri ise anlam bakımından kaynak metinle daha fazla eşdeğerlilik sağlamaktadır.

> *"Nëpër tavernat e humbura flitej për ndërrimin e kryeqytetit të turqve, nga Brusa në Adrianopojë, sikur ngjarja të kishte ndodhur dje e jo njëzet e ca vite më parë. E ka bërë ndërrimin mbreti turk, ngaqë kërkon që pas kryeqytetit ta mbartë gjithë shtetin e vet në Europë, thoshin disa. Të tjerët o s'e besonin, o tundnin kryet me tmerr: si u mbartka shteti sikur të ishte shtëpi? Pastaj, e ku ka vend kjo e shkretë Europë për gjithë atë derr perandorie? Ka s'ka, s'të pyet turku. Shtyhu tutje, thotë, më bëj vend, se ndryshe të hodha tej."*[222]

> *"Kayıp tavernalarda, sanki olay yirmi sene önce değil de dün yaşanmış gibi, Türklerin başkentlerini Bursa'dan Edirne'ye taşımaları konuşuluyordu. Bazıları, başkentten sonra tüm devletini Avrupa'ya taşımak istediği için bu değişimi Türk kral yaptı, diyorlardı. Diğerleri ya inanamıyorlardı ya da dehşetle kafalarını sallıyorlardı: devlet sanki evmiş gibi nasıl taşınırmış ki? Sonra, bu zavallı Avrupa'nın, o koca imparatorluk domuzu için nerede yeri var? Var ya da yok, Türk sormaz. Öteye kay, bana yer aç yoksa seni atarım, der."* (E.D.)

> *"Kuş uçmaz kervan geçmez hanlarda, Türklerin başkentlerini Bursa'dan Edirne'ye taşıdıkları söyleniyordu; bu olay yirmi yıl önce değil de dün olmuştu sanki. Kimileri, Türk hükümdarının bunu, devletinin büyük bir bölümünü Avrupa'ya taşımayı düşündüğü için yaptığını ileri sürüyordu. Ötekiler bu açıklamaya inanmıyor ya da korkularını başlarını sallayarak gösteriyordu: bir devlet, bir ev gibi oradan oraya nasıl taşınabilirdi? Ayrıca, zavallı Avrupa bu koskoca imparatorluğu içinde barındırabilecek yer bulabilecek miydi? Bulsun ya da bulmasın, Türk'ün umurunda bile değildi bu. Sıkış biraz, bana da yer aç, yoksa gelir seni kapı dışarı ederim, diyordu."*[223]

---

[222]Ismail Kadare, *Vepra 15…*, *a.g.e.*, s. 425.
[223]İsmail Kadare, *Kosova'ya…*, *a.g.e.*, s. 13.

Genel olarak bu bölüme bakıldığında İsmail Kadare'nin psikolojik veya duygu durumunu gözlemlemek mümkündür. Ona göre Avrupa değerli bir yerdir ve Türklerin git gide Avrupa'ya yaklaşması onu rahatsız etmektedir. Bunu, başkentin Bursa'dan Edirne'ye taşınmasındaki asıl amacın Avrupa topraklarına girme eğilimi olarak yansıtmasından anlıyoruz. Ayrıca burada yapmış olduğu "*zavallı Avrupa*" betimlemesinden de duyduğu bu rahatsılığı dile getirmektedir. Son olaraka bölümün son cümlesinde ise Türklerin sorgusuz sualsiz belirledikleri bir noktaya öyle ya da böyle gidebileceklerini de vurgulamıştır.

Bölümün çevirilerini değerlendirdiğimizde kaynak metinde yer alan İmparatorluk'u domuza benzetme ifadesinin çevirmenin çevirisinde yer almamasından dolayı anlam yumuşatmasına gidildiğini anlamaktayız. Geneline bakıldığında her iki çeviri de anlam bakımından kaynak metin ile eşdeğerlilik sağlamaktadır.

> *"Bisedat për grindjet e princave vendës sillte vetvetiu atë të besëlidhjeve të fshehta e sidomos pranimin e vasalitetit ndaj turkut. Këto të fundit ishin edhe më të pasaktat. Sa thuhej se mbreti Tvrko i boshnjakëve i ishte përulur sulltanit, vinte lajmi tjetër se nuk ishte ai e as Mirçea i rumunëve, por cari i bullgarëve, Shishmani, që i paskësh rënë në gjunjë."*[224]

> *"Yerli prenslerin geçinememeleri ile ilgili konuşmalar, kendiliğinden o gizli müttefikliği özellikle de Türklerin vasallığına girmeyi kabul etmeyi getiriyordu. Bu sonuncuları en doğru olmayanlarıydı. Tam Boşnakların Kralı Tvrko'nun sultana boyun eğdiği konuşulurken, diğer taraftan ne onun ne de Rumların Mirçea'sının olmadığı ama Bulgarların çarı Şişman'ın dizlerine kapandığı söyleniyordu."* (E.D.)

> *"Tartışmalar, yerel prensler arasındaki geçimsizliklerden, bunların gizli müttefiklerine, özellikle de Koca Türk'e olası bağlılıklarına kayıyordu. Bu konuda çıkarılan söylentiler aslında en az inanılır cinstendi. Örneğin Bosna Kralı Tvrtko'nun sultana baş eğdiği söylentisi yayılır yayılmaz, bu yapanın*

[224]Ismail Kadare, *Vepra 15…*, *a.g.e.*, s. 425-426.

ne onun ne de Romanyalı Mircea'nın olduğu, tersine, sultanın önünde yerlere kapananın Bulgar çarı Şişman'dan başkası olmadığı öğreniliyordu."[225]

Bu bölümde İsmail Kadare, Boşnakları, Rumları ve Bulgarları sırayla Türklerin önünde diz çöken kimseler olarak betimlerken bunu prensler arasında yaşanan geçimsizliklere bağlamaktadır. Ona göre bu anlaşmazlıklar yaşanmasa kimse Türklerin hâkimiyeti altına girmek zorunda kalmayacaktır.

Bölümün çevirilerini değerlendirdiğimizde "*en az inanılır cinstendi*" ve "*örneğin*" gibi çevirmenin çevirisinde yer alan ifadelerin kaynak metinde yer almamasından dolayı çevirmenin çoğaltarak çeviri yaptığını söylemek mümkünüdür. Fakat bu durum çevirinin anlam bakımından kaynak metinle eşdeğerliliğini bozmamıştır.

"Lajmet se jo veç në këtë skutë të botës, por gjithkund, madje edhe midis turqve, kishte grindje sillnin njëfarë ngushëllimi. Historia e dy princave: Sauxhiut turk, djalit të sulltan Muratit, dhe Andronikut grek, trashëgimtarit të Joanit të Pestë, të cilët, në kohën kur etërit e tyre aleatë ishin zënë me luftë në Azi, bënë përbetim për t'i përmbysur, tregohej kudo. Ishin hedhur në pranga të dy, prej baballarëve, dhe sulltan Murati, për t'i ridëshmuar aleatit të vet të krishterë miqësinë e tij, paskësh dënuar djalin plëngprishës me torturën zyrtare bizantine: verbimin, çka e kishte bërë, natyrisht, dhe tjetri me birin e vet."[226]

"Dünyanın sadece bu tarafında değil, her yerinde, hatta Türkler arasında da didişmeler olduğu haberleri bir çeşit teselli yaratıyordu. Müttefik olan babaları Asya'da savaşa girdiklerinde onları çökertmek için yemin eden, Sultan Murat'ın oğlu Türk Savcı'nın ve V. İoannes'in varisi Yunan Androk'un, iki prensin, hikâyesi her yerde anlatılıyordu. İkisi de babaları tarafından zincire vurulmuşlardı ve Sultan Murat Hristiyan mütteffiğine

[225]İsmail Kadare, *Kosova'ya…*, *a.g.e.*, s. 14.
[226]Ismail Kadare, *Vepra 15…*, *a.g.e.*, s. 426.

dostluğunu göstermek için kendi oğlunu resmi Bizans işkencesi "kör etme" ile cezalandırmış, diğeri de kendi oğluna aynısını yapmış." (E.D.)

"Bu didişmelerin yalnızca dünyanın bu köşesinde değil, her yerde olduğu, hatta Türklerin bile kendi aralarında boğuşup durduğu haberleri gelince yüreklerine biraz su serpiliyordu. İki prensin, Sultan Murad'ın oğlu Savcı Bey ile V.İoannes'in oğlu Andronikos'un, aralarında ittifak kuran babaları Asya'da savaşırken, iki oğulun onları tahttan indirmek için komplo kurdukları herkesin dilindeydi. Bu iki oğul babaları tarafından zincire vurulmuş, Sultan Murad, Hıristiyan müttefiğine olan dostluğunu kanıtlamak için hain oğlunu geleneksel Bizans işkencesiyle cezalandırarak gözlerine mil çektirmişti; öteki baba da aynı şeyi kendi oğluna yapmaktan geri kalmamıştı."[227]

İsmail Kadare, romanının bu bölümünde Türklerin de içlerinde çeşitli sorunlar yaşadığını belirtmiş ve bu durumu Balkan milletleri açısından bir teselli olarak ele almştır. Bu durumu betimlerken Yunanlıları da örnek olarak göstermiş ve ardından bir baba ile oğul ilişkisinde bile birbirlerini öldürme eğilimi barındırabilecek nitelikler olduğunun altını çizmiştir. Yaptığımız değerlendirmeden yola çıkarak İsmail Kadare'nin Türkleri gaddar olarak yansıttığını da söylemek mümkündür.

Bölümün çevirilerilerini değerlendirdiğimizde çevirmenin çevirisinde yer alan "*komplo kurdukları*" ifadesinin kaynak metinde yer almamasından dolayı çoğaltarak çeviri yapıldığını görmekteyiz. Ayrıca kaynak metinde yer alan "*hikâyesi*" ifadesinin çeviride yer almamasından dolayı kısaltarak çeviri de yapıldığı görülmektedir. Fakat bu durum çevirinin anlam bakımından kaynak metinle eşdeğerliliğini bozmamıştır.

"Që këmbeheshin letra të shkruara në gjashtë gjuhë e me katër alfabete, kjo ishte jashtë çdo dyshimi. Po se ç'shkruhej në to, veç një Zot e dinte. Do të ndeshet Islami me Kryqin, thuhej se shkruhej në dërgesën e sulltanit turk. O

[227]İsmail Kadare, *Kosova'ya…*, *a.g.e.*, s. 14-15.

njëri, o tjetri, le të bjerë. Po një tjetër burim sillte të kundërtën. S'ka nevojë të vringëllojmë armët, bijtë e mi, në tokë, ashtu si në qiell, ka vend për të gjithë, edhe për kryqin tuaj, edhe për gjysmëhënën tonë."[228]

"Dört alfabe ile altı dilde yazılmış kâğıtların gidip geldiği kuşkusuzdu. Ama onlarda ne yazdığını sadece Allah biliyordu. Türk sultanın gönderisinde İslam ile Haç kapışacak yazıyor, diye söyleniyordu. Ya o ya da diğeri çöksün. Ama başka bir bilgi tersini söylüyordu. Evlatlarım silahları kuşanmaya gerek yok, gökyüzünde olduğu gibi yeryüzünde de herkes için yer var, hem sizin haçınız için hem de bizim yarım hilalimiz için." (E.D.)

"Açık olan bir şey varsa, o da bu iki kent arasında dört ayrı alfabe ile altı ayrı dilde kaleme alınmış mektupların gidip gelmesiydi. İçeriklerine gelince, bunu yalnız Tanrı biliyordu. Hilal, Haç'a meydan okuyacak, demeye getiriyordu sultan, mesajında. Biri ya da öteki batacak. Başka bir kaynak da bunun tam tersini ileri sürüyordu: silahlarınızı kuşanmanız gereksiz, evlatlarım, demek istiyordu sultan, gökyüzünde olduğu gibi yeryüzünde de herkese yer var, sizin Haçınıza da, bizim Hilalimize de…" [229]

Romanın bu bölümünde İsmail Kadare yaşanan savaşın aslında sadece bir din savaşı olduğu izlenimini yaratmıştır. Kadare'ye göre yeryüzünde her türlü din için yer vardır, bu sepeten ötürü çatışmaya gerek yoktur. Bu nedenle, İsmail Kadare'nin aslında savaş, mecburiyet, hâkimiyet gibi olumsuz yargılardan uzak ve barış içinde yaşayan bir toplum olabilme isteği duyduğunun çıkarımını yapmaktayız.

Bölümün çevirilerini değerlendirdiğimizde çevirmenin çevirisinde yer alan "*iki kent arasında*" ve "*demek istiyordu sultan*" ifadelerinin kaynak metinde yer almamasından dolayı çevirmenin çoğaltarak çeviri yaptığını söylemek mümkündür. Fakat her iki çeviriye de bakıldığında ikisinin de anlam bakımından kaynak metinle eşdeğerlilik sağladığını görmekteyiz.

---

[228]Ismail Kadare*, Vepra 15…*, *a.g.e.*, s. 428.
[229]İsmail Kadare, *Kosova'ya…*, *a.g.e.*, s. 18.

"Për ushtrinë osmane, që ishte nisur ndërkaq, rrëfeheshin të qena e të paqena. Po më shumë se ajo vetë ishte diçka tjetër që i mbushte me ankth njerëzit: emrat "ballkan" e "ballkanas". Ende pa e shkelur mire, turqit po pagëzonin gadishullin dhe vendësit me këtë emër dhe emri, ashtu si luspat e reja në trupin e rrëshqanorit plak, po ngjiste. Vendësit ndiheshin keq. Përpëliteshin në gjumë, si për ta shkundur atë emer, por ai bënte të kundërtën, rrasej edhe më fort, si të bëhej njësh me lëkurën e tyre."[230]

"Bu arada yola çıkan Osmanlı ordusu için yerli yersiz söylentiler dolanıyordu. Diğer taraftan insanları ondan daha çok endişelendiren bir şey vardı, "Balkan" ve "Balkanlı" isimleri. Türkler daha ele geçirmeden bu yarımadayı ve bu yerin yerlilerini ele geçirmeyi kutluyorlardı ve bu isim yaşlı bir sürüngenin vücuduna yapışan yeni pullar gibi yapışmıştı. Yerliler kendilerini kötü hissediyorlardı. Uykularında o ismi silkelemek için çırpınıyorlardı ama o tam tersini yapıp, derileriyle bir olurmuşçasına daha sert yapışıyordu." (E.D.)

"Osmanlı ordusu harekete geçmiş, ortalığı yalan yanlış bir sürü söylenti sarmıştı. Öte yandan insanların kafasını Osmanlı ordusundan daha fazla kurcalayan bir şey vardı ki, o da "Balkanlar" ve "Balkanlı" sözcükleriydi. Türkler yöreye daha ayak basmadan yarımadayı ve sakinlerini bu sözcüklerle vaftiz etmişlerdi, öyle ki bu sözcük onların sırtına sonunda, yaşlı bir sürüngenin gövdesine yapışan yeni pullar gibi yapışıp kalmıştı. Yörenin yerli halkı işin içinden çıkamıyordu. Bu sözcükten kurtulmak için düşlerinde debelenip duruyorlardı, ne var ki sonuç tam tersi oluyordu, Balkanlı sözcüğü sırtlarına, kendi derilerinin yerini almak istermişçesine giderek daha sıkı yapışıyordu."[231]

İsmail Kadare, romanın bu bölümünde bölgeye ve toplumlarına "Balkan" ve "Balkanlı" isminin Türkler tarafından verildiğini anlatmıştır. Ayrıca insanların

[230]Ismail Kadare, *Vepra 15…*, *a.g.e.*, s. 431.
[231]İsmail Kadare, *Kosova'ya…*, *a.g.e.*, s. 23.

korkularına ve endişelerine yer verilen bu bölümde, korkuların "Türkler" ve "Balkan, Balkanlı" sözcüklerinden kaynaklandığı çıkarımını yapmak mümkündür. Hatta İsmail Kadare'ye göre halk, Türklerden daha çok, bu sözcüklerden kokmaktadır ve nitekim bu korktukları isimler onlara yapışmış ve bir ömür de sırtlarında bir yük olarak kalacaktır. Ayrıca İsmail Kadare, daha bu topraklara ayak basmadıkları halde sadece bu isimleri vererek zaten Türklerin bu yöreyi fethettiğini de kitabın bu bölümünde belirtmiştir.

Bölümün çevirilerini değerlendirdiğimizde çevirmenin anlam çevirisi yaptığını görmekteyiz. Her iki çeviriye de bakıldığında ikisinin de anlam bakımından kaynak metinle eşdeğerlilik sağladıklarını söylemek mümkünüdür.

> *"Si për ta nxitur të zbulohej këtë të fundit, vojvoda Mirçea e ndriçoi i pari, me anën e një zjarri të ndezur përbri, tendën e vet. Princat e tjerë bënë të njëjtën gjë, por shatorrja e sulltanit mbeti gjer në fund në terr. As brohoritjet e ballkanasve nuk nxitën dot përgjigjen në anën tjetër. Me përjashtim të zërave të zvargur të myezinëve, që vendësit i dëgjonin për herë të parë e që u ngjanin si ninullë vdekjeje, nga fushimi turk nuk erdhi zhurmë tjetër."*[232]

> *"Voyvoda Mirçea, bu sonuncusu ortaya çıksın diye, kendi çadırını bir ateş aracalığıyla aydınlattı. Diğer prensler de aynısını yaptılar ama sultanın çadırı sonuna kadar karanlık kaldı. Balkanlıların sesleri bile diğer taraftan bir cevap gelmesini sağlayamadı. Yerlilere ölüm ninnisi gibi gelen ilk kez duydukları müezzinlerin yayvan sesleri dışında Türk alanından başka bir ses gelmedi."* (E.D.)

> *"Voyvoda Mircea, sultanı, çadırının yerini belli etmeye kışkırtmak için, yakınında ateş yaktırarak kendi çadırını aydınlatan ilk komutan oldu. Öteki prensler de onu izlediler. Ne var ki sultanın çadırı karanlıklara gömülü kalmayı sürdürdü. Balkanlıların kışkırtıcı bağırışları düşman kampında hiçbir yankı bulmadı. Müezzinlerin uzayıp giden, yarımada insanının ilk kez*

[232]Ismail Kadare, *Vepra 15…*, *a.g.e.*, s. 432-433.

duyduğu ve bir ölüm ninnisi etkisi bırakan sesleri dışında, Türklerin ordugâhında çıt çıkmıyordu."[233]

Romanın bu bölümünde dikkat çeken konu, İsmail Kadare'nin müezzinlerin seslerini ölüm ninnilerine benzetmesidir.

Bölümün çevirilerini değerlendirdiğimizde çevirmenin çevirisinde yer alan "*ilk komutan oldu*" ve "*sultanı, çadırının yerini belli etmeye kışkırtmak için*" ifadelerinin kaynak metinde yer almamasından dolayı çoğaltarak çeviri yaptığını görmekteyiz. Ayrıca kaynak metin ile çeviri arasında şekil bakımından farklılıklar da mevcuttur. Kaynak metinde iki cümle şeklinde yer alan cümlenin çevirmenin çevirisinde tek cümle şeklinde yer almasından bu çıkarımı yapmaktayız. Fakat her iki çeviri de anlam bakımından kaynak metinle eşdeğerlilik sağlamaktadır.

"Pata rastin një dite para marshimit të shoh listat e ushtarëve. Shumica ishin veç me emra, pa asnjë cilësim tjetër, madje as mbiemra s'kishin. Mbi një mijë e treqind Abdullahë, rreth nëntëqind Hasanë, një mijë e ca Ibrahimë e kështu me radhë. Janë këto hije, siç mund t'i duken dikujt, që do t'u vënë gjoksin atyre ngrehalucëve ballkanas, duke ia prerë njërin pas tjetrit emrat, titujt e gjatë si bisht palloi, gjersa t'ua presin më në fund dhe ymrin. Ja kështu, princ."[234]

"Hareket etmeden bir gün önce askerlerin listesini görme imkânı buldum. Çoğunun sadece isimleri vardı başka bir ünvanları hatta soyisimleri bile yoktu. Bin üçyüzün üzerinde Abdullah, yaklaşık dokuzyüz Hasan, bin küsür İbrahim vs. İşte bu gölgeler, balkanlıların sonunda ömürlerini noktalayana kadar ardarda tavuskuşunun kuyruğu misali sıralanan isimlerini, ünvanlarını kesip göğüs gerecekler. İşte böyle prensim." (E.D.)

"Hareket etmezden önce, askerlerimizden bazılarıyla konuşma fırsatı buldum. Çoğunun yalnızca adı var, soyunu belirten bir adı bile yok. İçlerinde

[233]İsmail Kadare, *Kosova'ya…*, *a.g.e.*, s. 26.
[234]Ismail Kadare, *Vepra 15…*, *a.g.e.*, s. 435.

bin üç yüz Abdullah, dokuz yüz Hasan, binin üstünde İbrahim var. İşte bu gölge insanlar, o kabadayı Balkanların karşısına çıkıp onların tavuskuşu kuyruğuna benzer adlarını ve unvanlarını, daha sonra da kellerini koparıp atacak. İşte, Şehzadem, durum bu."[235]

İsmail Kadare romanın bu bölümünde Türk askerlerinden bahsederken Balkanlıları öldürecek veya Balkanlılara hükmedecek olanların Türkler olacağını anlatmıştır. Ancak Türk askerlerinin isimlerinden bahsederken, isimlerinden başka herhangi bir ünvana sahip olmamaları ve hatta soyisimlerinin bile olmamaları durumunu ele alan İsmail Kadare, buradan Türk askerlerini gölgelere benzetmiştir.

Bölümün çevirilerini değerlendirdiğimizde kaynak metinde yer alan "*të shoh listat/listesini görme*" ifadesinin çevirmenin çevirisinde yer almamasından dolayı kısaltarak çeviri yapıldığını söylemek mümkünüdr. Farklı çeviri tekniklerine rağmen her iki çeviri de anlam bakımından kaynak metin ile eşdeğerlilik sağlamaktadır.

"U duk sikur fati donte t'u jepte një ngushëllim të mundurve me vrasjen e sulltan Muratit I, por ndërhyrja e qiellit ishte tepër e vonë. Ajo s'bëri gjë tjetër veçse e shtoi edhe më shumë lumin e gjakut. Përpara kufomës së sulltanit dëshmor u bë një "kurban", siç i thonë këtu flijimit, i paparë. U shkuan në thikë, si berrat, mijëra robër, ndër ta princi i serbëve, Llazari, bashkë me djemtë dhe dhjetëra bujarë të tjerë.

U vra, gjithashtu, djali i madh i sulltanit, Jakub Çelebiu, dhe sulltan u shpall i vogli, Bajaziti."[236]

"Kader sanki Sultan I. Murat'ın ölümüyle, yenilenlere bir teselli vermek istiyormuş gibiydi ama gökyüzünün müdahalesi oldukça gecikmişti. O kan gölünü çoğaltmaktan başka bir şey yapmadı. Şehit sultanın cesetinin önünde, burada kurban etmeye denildiği gibi, görülmemiş bir "kurban" etme olayı

[235]İsmail Kadare, *Kosova'ya…*, *a.g.e.*, s. 30.
[236]Ismail Kadare, *Vepra 15…*, *a.g.e.*, s. 439.

yaşandı. Binlerce köle, Sırp prensi Lazar'ın oğullarıyla ve onlarca başka adamla birlikte kılıçtan geçirildi.

Bu sırada sultanın büyük oğlu Yakup Çelebi de vuruldu ve küçük olan, Bayazid, sultan ilan edildi." (E.D.)

"Yazgının, Sultan I. Murad'ın ölümüyle, yenik düşmüş olanları biraz olsun avutacağı sanıldıysa da Tanrı işe karışmakta geç kaldı. Bu olay, akan kan selinin daha da artmasına neden oldu. Sultanın şehit olması üzerine, eşi görülmemiş bir kıyım –Türklerin deyişiyle kurban- yapıldı. Binlerce savaş esiri boğazlandı; bunların arasında Sırp Prensi Lazar ile oğulları, ayrıca on kadar boyar da vardı.

Bu arada hükümdarın büyük oğlu Yakup Çelebi de öldürüldü ve Beyazid sultan ilan edildi."[237]

İsmail Kadare bu bölümde Sultan I. Murat'ın ölümünü Balkanlılar açısından bir teselli olarak yorumlamıştır. Sultanın ölümünden sonra ise Türklerin acısını ve öfkesini yaptıkları idamlarla özdeşleştirmiştir.

Bölümün çevirilerini değerlendirdiğimizde çevirmenin çevirisinde yer alan "*Sultanın şehit olması üzerine*" ve "*Türklerin deyişiyle*" ifadelerinin kaynak metinde yer alamamsından dolayı çoğaltarak çeviri yapıldığını görmekteyiz. Ayrıca kaynak metinde yer alan "*i vogli/küçük olan*" ifadesinin çevirmenin çevirisinde yer almamasından da kısaltarak çeviri tekniğinin de kullanıldığını söylemek mümkünüdür. Fakat farklı çeviri tekniklerinin kullanılmasına rağmen her iki çeviri de anlam bakımından kaynak metinle eşdeğerlilik sağlamaktadır.

"Kjo lidhet, me sa duket, me dy fryma ose dy prirje, që perandoria ta kete peshën e vet në Azi, e tjetra, përkundrazi, që të zhvendoset drejt Perëndimit. Meqenëse, sipas të dhënave të sigurta tashmë, princi Jokub, ashtu si i ati, ishte mbrojtës i frymës aziatike, vdekja e tij dhe e atit të vet shënon edhe

[237]İsmail Kadare, *Kosova'ya…*, *a.g.e.*, s. 36.

mbarimin e një politike. Nga ky pikëshikim, grirja e sulltanit dhe e princit trashëgimtar ka qenë në dëmin tonë, sepse i hap udhën sulmit osman drejt nesh."[238]

"Görünüşe göre bu, İmparatorluğun kendi ağırlığını Asya'da tutması, tersi olan diğerine göre ise Batı'ya doğru yönelmesi olarak iki eğilim veya iki akım ile bağlantılı. Artık kesin olan verilere göre Şehsade Yakup'un, babası gibi Asya eğiliminin savunucusu olmasına rağmen, onun ve babasının ölümü bir politikanın bitişini de simgeliyor. Bu açıdan bakıldığında, Sultanın ve mirasçısı şehsadenin öldürülmesi, Osmanl'nını bize karşı saldırı yolunu açtığı için bizim zararımızaydı." (E.D.)

"Bu da, görünüşe göre, yakın dönemde sarayda iki eğilimin ya da akımın ortaya çıktığını, bunlardan birine göre, imparatorluğunun ağırlığının büyük bölümünü Asya'da tutması, ötekine göre de, tersine, Batı'ya doğru ilerleyebildiği kadar ilerlemesi gerektiğinin öne sürüldüğünü gösteriyordu. Bundan böyle doğrulanan belirtilere göre, Şehzade Yakup da babası gibi, imparatorluğun Asya'da kök salması yanlısıydı; onun sultanın peşinden öldürülmesi, bu siyasetlerden birinin bir yana bırakıldığının göstergesi. Bu açıdan bakıldığında, sultanın ve veliaht şehzadenin öldürülmesi, Osmanlıların topraklarımıza daha fazla akın yapmasına yol açacağından, üzerimizdeki tehdit daha da artmış bulunmaktaydı"[239]

İsmail Kadare romanın bu bölümünde Sultan I. Murat'ın ve Şehzade Yakup'un öldürülmesinin Balkanlılar açısından sıkıntılı durumlar yaratacağını vurgulamıştır. Çünkü ona göre bu ölümlerden dolayı Osmanlı Asya'da topraklarını genişletmek yerine ağırlığını Avrupa ve Balkan topraklarına verecektir.

Bölümün çevirilerini değerlendirdiğimizde çevirmenin çevirisinde yer alan "*bunlardan birine göre*", "il*erleyebildiği kadar ilerlemesi gerektiğinin öne sürüldüğünü*", "*onun sultanın peşinden öldürülmesi*" ve "*üzerimizdeki tehdit daha da*

[238]Ismail Kadare*, Vepra 15…*, *a.g.e.*, s. 440.
[239]İsmail Kadare, *Kosova'ya…*, *a.g.e.*, s. 37-38.

artmış bulunmaktaydı" ifadelerinin kaynak metinde yer almamasından çevirmenin çoğaltarak çeviri yaptığını görmekteyiz. Ayrıca bu eklemeler sebebi ile çeviriler arasında şekil bakımından farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Fakat farklı çeviri tekniklerinin kullanılmasına rağmen her iki çeviri de anlam bakımından kaynak metinle eşdeğerlilik sağlamaktadır.

> *"Me kuptim, pa kuptim, ashtu të duket ty. Po atje është ndryshe. Atje është robëri, o njeri. Më kupton se ç'them: ro-bë-ri. Ta thashë një herë: s'është më as Bosnjë, as Greqi, as Serbi, as Shqipëri, as Vllahi, por "hapësirë". Në gjuhën e tyre zyrtare turqit kështu i thonë botës. Për ta ajo përbëhet nga dy farë hapësirash: e mira dhe e keqja. E mira, ose e mbara, ishte "hapësira islamike". Kurse tjetra, e mbrapshta, ishte e huaja."*[240]

> *"Anlamlı ya da anlamsız, sana öyle geliyor. Ama orada durum farklı. Ey insan, orada kölelik var. Ne dediğimi anlıyormusun: kö-le-lik. Bir kere söyledim, artık orası ne Bosna, ne Yunanistan, ne Sırbistan, ne Arnavutuk, ne de Eflak yanlızca "alan". Kendi resmi dillerinde Türkler dünyaya böyle diyorlar. Onlara göre orası iki çekirdek alandan oluşuyor: iyi ve kötü. İyi veya hayırlı olan "İsmal alanı"dır. Diğeri ise, aksi olan yabancı olandı."* (E.D.)

> *"Akıllıca ya da değil, sen nasıl istersen öyle düşün, ama orada işler bambaşka. Kölelik bu, dostum. Beni duyuyor musun: kö-le-lik! Söyledim sana, bundan böyle ne Yunanistan, ne Sırbistan, ne Arnavutluk, ne de Eflak var, yalnızca "alanlar", yani "âlemler" var. Türkler kendi resmi dillerinde dünyayı böyle tanımlıyor. Onlara göre, dünyada iki âlem var: iyi âlem ve kötü âlem. İyi olan, yani mutlu olan âlem, "İslam âlemi"; ötekiyse yabancı, yani ilkinin düşmanı olan âlem."*[241]

Romanın bu bölümünde İsmail Kadare, Türk topraklarında bulunmanın kölelikten başka bir şey olmadığını anlatmıştır. Türklerin dünyaya bakış açılarının iyi

[240]Ismail Kadare, *Vepra 15…*, *a.g.e.*, s. 455.
[241]İsmail Kadare, *Kosova'ya…*, *a.g.e.*, s. 56-57.

ve kötü olmak üzere iki kategoriye indirgemiştir. İsmail Kadare'nin anlatımına göre Türkler için iyiyi ifade eden tek şey İslam'dır. İslamın dışında kalan herşey ise kötüdür.

Bölümün çevirilerini değerlendirdiğimizde çevirmenin çevirisinde yer alan "*yani âlemler*" ve "*yani ilkinin düşmanı olan*" ifadelerinin kaynak metinde yer almadığını görmekteyiz. Buna göre çevirmenin çoğaltarak çeviri yaptığını söylemek mümkünüdür. Ayrıca kaynak metinde ilk iki cümle çevirmenin çevirisinde tek cümle olarak verilmiştir. Bu da bizi çeviriler arasında şekil bakımından farklılıkların olduğu sonucuna da ulaştırmaktadır. Fakat geneline bakıldığında her iki çevirinin de anlam bakımından kaynak metinle eşdeğerlilik sağladığını söylemek mümkündür.

> *"Turqit, përpara se të vinin thundrën mbi botë, po pushtonin qiellin e saj. Pas gjysmëhënës, që e kishin bërë flamur, tani kishin vënë dorë mbi vetëtimat e nesër, Zoti e dinte kujt do t'u suleshin: yjeve, reve të dimrit, ndoshta, kohës vetë."*[242]

> *"Türkler, yeryüzüne toynaklarını geçirmeden önce gökyüzünü fethediyorlardı. Bayrak yaptıkları yarım aydan sonra şimdi de yıldırımlara el koymuşlardı ve yarın Allah bilir hangisine saldıracakları: yıldızlara, kış bulutlarına belki de zamanın kendisine."* (E.D.)

> *"Türkler, yeryüzünü çizmelerinin altında ezmeden önce gökyüzünü fethediyorlardı. Bayraklarına aldıkları Ay hilalinden sonra, şimdi de kendilerini yıldırımlara eş görüyorlardı, yarın kime boyun eğdireceklerine gelince, bunu yalnızca Tanrı bilirdi: yıldızlara mı, kış bulutlarına mı, yoksa zamanın akışına mı?"*[243]

İsmail Kadare romanın bu bölümünde, Türklerin neredeyse bütün dünyayı ele geçirdiklerini anlatmıştır. Bu durumu betimlerken, dünyayı ele geçirirken önce gökyüzünden başladıklarını ve yaptıkları ilk işin gökyüzündeki hilali alıp bayrak

[242]Ismail Kadare, *Vepra 15…*, *a.g.e.*, s. 457.
[243]İsmail Kadare, *Kosova'ya…*, *a.g.e.*, s. 60.

yapmış olmaları olduğunu anlatmıştır. Devamında ise Yıldırım ismine ithafen gökyüzündeki yıldırımlara da el koyduklarını belirtmiş ve ardından neresini alacaklarını bilememenin teredüttünü yansıtmıştır.

Bölümün çevirilerini değerlendirdiğimizde çevirmenin anlam çeviri yaptığını görmekteyiz. Her iki çeviri de anlam bakımından kaynak metinle eşdeğerlilik sağlamaktadır.

> *"Heshta barbare kishte qenë përherë si shenjë në kufijtë e kontinentit, por ata e harronin shpejt, si makthi që davaritet ndaj të gdhirë. Kështu e kishin harruar Atilën e Xhengis Khanin dhe kështu do t'i harronin ndoshta osmanët."*[244]

> *"Barbar sessizlik kıtanın sınırlarında her zaman bir işaret gibiydi ama onlar şafakla kaybolan kâbus gibi çabuk unutuyorlar. Atilla ve Cengiz Han'ı böyle unutmuşları ve Osmanlıları da muhtemelen böyle unutacaklardı."*(E.D.)

> *"Barbar mızrağı, kıtanın sınırlarını her zaman bir sınır taşı gibi belirlemişti ve insanlar bu mızrağı, şafakla dağılıp giden bir karabasan gibi hemen unutmuşlardı. Böylece Attila'yı ve Cengiz Han'ı hepsi unutmuştu, Osmanlıları da kuşkusuz günün birinde belleklerinden silecekleri gibi."*[245]

İsmail Kadare bu bölümde Türkleri barbar olarak yorumlamıştır. Ayrıca Balkanlıların da unutkanlıklarına parmak basarak günün birinde Osmanlıların da Balkanlılar tarafından unutulacağını belirtmiştir.

Bölümün çevirilerini değerlendirdiğimizde çevirmenin çevirisinde yer alan "*günün birinde belleklerinden silecekleri*" ifadesinin kaynak metinde yer almamasından dolayı çoğaltarak çeviri yaptığını söylemek mümkündür. Fakat çevirilerin her ikisine de bakıldığında anlam bakımından kaynak metinle eşdeğerlilik sağladıklarını söylemek mümkündür.

---

[244]Ismail Kadare, *Vepra 15…*, *a.g.e.*, s. 469.
[245]İsmail Kadare, *Kosova'ya…*, *a.g.e.*, s. 76.

SONUÇ

Çalışmamızın bu bölümünde araştırmalarımız sonucu elde ettiğimiz bulgulara yer verilmiştir.

İsmail Kadare, sanatsal yaratıcılık yönü sayesinde Arnavut kültürü ile doğrudan bir bağlantı kuran ve onu en iyi yansıtan, Çağdaş Arnavut Edebiyatı'nın en önemli yazarlarından birisidir. Kadare'nin edebi eserleri Arnavutluk sınırlarını aşmış ve dünya edebiyatında yerini almıştır. Ayırt edici edebi yönü sebebi ile Kadare, günümüze kadar birçok araştırmacının da inceleme konusu olmuştur.

Çalışmamızda İsmail Kadare'nin edebiyat alanındaki önemini vurgulayabilmek için Arnavut Edebiyatı'nın akımlarını da ele alma gereği duyduk. Arnavut Edebiyatı'nın tüm evrelerinde karşılaştığımız İskender Bey ve Osmanlı İmparatorluğu temalarına, Kadare'nin de romanlarında rastladık.

Edebiyat hayal gücü ile doğrudan bağlantılı olsa da, gerçeklik ve tarih de edebiyatın bir parçası olmuştur. Edebi eserlerinin çoğunu komünizm döneminde yazan Kadare, hayal gücünü hem Arnavut kültürü hem de farklı toplumların kültürleriyle harmanlamış ve bu doğrultuda eserler ortaya koymuştur. Bu bakış açısı çerçevesinde yazarın eserleri okunduğunda bir anlam barındırırlar.

Tezimizin birinci kısmında İsmail Kadare'nin doğduğu yeri, ailesini, çocukluğunu, gençliğini ve komünizm sonrası hayatını inceledik. Bu incelemeler sonucunda romanlarında hayata bakış açısını, edebiyata verdiği önemi ve özellikle Arnavut kültürünü her koşulda yaşatma çabasını ortaya koymaya çalıştığını gördük.

Tezimizin son bölümünde ise yazarın romanlarında Osmanlı/Türk imgesine bakışını analiz etmek üzere Kosova'ya Üç Ağıt, Şenlik Kurulu, Kuşatma ve İbret Taşı adlı romanlarını inceledik. Bu romanların içinde Osmanlı/Türk imgesinin yer aldığını düşündüğümüz kısımları ana kaynak, ara kaynak ve güncel çevirisi ile üç farklı türde sunduk. Ana başlıklar halinde tasnif etmeye çalıştığımız imgeler ve açıklamaları şu şekildedir:

1. Çeviri değerlendirmelerinden elde ettiğimiz sonuçlara göre Türk çevirmenlerin aktardıkları metinleri anlamsal bakımdan yumuşatma yoluna gittiklerini tespit ettik. Ancak belirtmeliyiz ki yaptığımız çevirilerin karşılaştırmasında amaç, yanlışı tespit etmek değildir. Kaynak eserin aktarmak istediği anlamı, hiçbir şeyden etkilenmeden, Türk veya Arnavut bakış açısıyla değil, her iki kültürün ortasında yetişmiş biri olarak tamamen objektif bir şekilde ortaya koymaya çalıştık. Romanların çeviri değerlendirmesinden elde ettiğimiz sonuca göre İsmail Kadare'nin Osmanlı/Türk imgesinin yer aldığı bölümlerde yazarın Osmanlı ve Türklerle ile ilgili olumlu ve olumsuz düşünceleri birbiri ile harmanlanmış şekilde karşımıza çıkmaktadır.

2. İsmail Kadare'nin komünizm döneminde yetişmiş bir yazar olduğu gerçeğini ve bu dönemin ağır baskılarını göz ardı etmeden yaptığımız değerlendirmeler sonucunda yazarın, Osmanlı karşıtı bir şahsiyet olmadığı kanaatine varmaktayız. Romanlarında Osmanlı İmparatorluğunu, sultanları ve paşaları betimleme şeklini inceleyerek, okuyucuya, aslında Osmanlı İmparatorluğu'na sempati duyduğu izlenimini vermesi sonucu bu çıkarımı yaptık. Kadare'nin romanlarındaki karakterlerin çok çeşitlilik göstermesi sebebi ile biz Osmanlı/Türk karakterinin yansıtılmasına dair genel bir değerlendirme yoluna gittik.

3. Romanları incelerken dikkat çeken başka bir husus ise İsmail Kadare'nin bazen dolaylı yoldan bazen de doğrudan Osmanlı İmparatorluğu'nun Arnavutlar üzerinde yapmış olduğu kısıtlamaları konu almasıdır. Bu kısıtlamalar ele aldığımız dört kitapta da gelenek-görenek, kılık-kıyafet, din ve dil olarak karşımıza çıkmaktadır.

4. Yazarın edebi metin yazma yöntemi ve kullandığı üslup ile ilgili genel bir değerlendirme yaptığımızda, hem dönemin ilkelerine bağlı kaldığı hem de bu ilkelerin dışına çıktığı bir yöntem geliştirdiğini gözlemledik. Özellikle romanlarında gerçekleştirdiği zamanlar arası geçişinden dolayı bu sonuca

vardık. İsmail Kadare'nin eserlerini yazarken kullandığı bu yöntem, onun edebi metinlerini karmaşık hale getirmektedir. Ancak Kadare'nin eserlerinin büyük çoğunluğu okunduğunda, bu karmaşık yapının onun yazar kimliği ile örtüştüğü ve bu yapıyı her seferinde ustalıkla işlediği görülmektedir.

İsmail Kadare, eserleri ve ortaya attığı fikirleri ile Arnavut toplumunun önemli bir yazarıdır. Günümüze kadar fikirlerini destekleyen veya eleştiren her kesimden araştırmacının ilgi konusu olmuştur.

KAYNAKÇA

"Kadare, disident dhe gjeni i letrave shqipe/Arnavut Yazılarının Muhalifi ve Dehası Kadare", *55 Gazetesi*, XIX. yıl, S. 6352, 29 Ocak 2016

AKYOL, Gürkan, *Balkan Politikasında Arnavutluk (1912 Sonrası)*, (Yüksek Lisans tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Isparta 2007.

ALIU, Ali ve diğerleri, *Letërsia Bashkëkohore Shqiptare/Çağdaş Arnavut Edebiyatı,* Alb-ass Yayınevi, Tiran 2002.

ALIU, Gëzim, "Një luftë botërore dhe dy romane të Kadaresë/Bir Dünya Savaşı ve Kadare'min İki Romanı", *Albanologji 2/2011 Instituti Albanologjik*, Priştina 2012.

APOLLONI, Ag, *Paradigma e Proteut/Proteu Paradigması,* OM Yayınevi, Priştina 2012.

AVDYLI, Merxhan, "Poezia e Ismail Kadaresë Dhe Kritika Letrare/İsmail Kadare'nin Şiirleri ve Edebi Eleştiriler", *Seminari Ndërkombëtar Për Gjuhën, Letërsinë dhe Kulturën Shqiptare XXXI,* Priştina Üniversitesi Filoloji Fakültesi ve Tiran Üniversitesi Tarih ve Filoloji Fakültesi, Priştine 2012.

AVDYLI, Merxhan, *Poezia e Ismail Kadaresë: Format, Shënjat, Figurat/İsmail Kadare'nin Şiiri: Formlar, İşaretler, Profiller*, (Doktora Tezi) Priştina Üniversitesi Filoloji Fakültesi, Priştina 2012.

AYTAÇ, Gürsel, *Genel Edebiyat Bilimi*, Say Yayınları, İstanbul 2003.

BARDHYLI, Alda, "Kamarja e Turpit dhe Soc-realizmi/İbret Taşı ve Socrealizm", *Saras Dergisi*, II. Yıl, S. 24, Nisan 2017, Tiran.

BELEGU, Andi, *Abdyl Frashëri-Jeta dhe kontributi i tij ne çështjen kombëtare Shqiptare/Abdyl Frashëri-Hayatı ve Milli Arnavutluk Sorununa*

Katkısı,(Doktora tezi), Priştina Üniversitesi Filoloji Fakültesi Tarih Bölümü, Priştina 2013.

BIÇOKU, Kasëm; XHUFI, Pëllumb, *Historia e Popullit Shqiptar I, Ilirët-Mesjeta Shqipëria nën Perandorinë Osmane Gjatë shek. XVI- vitet 20 të Shek. XIX/Arnavut Toplumunun Tarihi I, İlirler-Ortaçağ XVI. ve XIX. Yüzyılların 20'li Yıllarında Boyunca Osmanlı İmparatorluğu Hâkimiyetindeki Arnavutluk*, TOENA Yayınevi, Tiran 2002.

BOZBORA, Nuray, *Osmanlı Yönetiminde Arnavutluk ve Arnavut Ulusçuluğunun Gelişimi*, Boyut Kitaplar, İstanbul 1997.

BUDA, Aleks, *Historia e Popullit Shqiptar II, Rilindja Kombëtare vitet 30 të Shek. XIX-1912/Arnavut Toplumu Tarihi II, Milli Uyanış XIX. Yüzyılın 30'lu Yılları-1912*, Arnavutluk Bilim Akademisi Tarih Enstitüsü, TOENA Yayınevi, Tiran 2002.

BULO, Jorgo, *Historia e Popullit Shqiptar II, Rilindja Kombëtare vitet 30 të Shek. XIX-1912/Arnavut Toplumu Tarihi II, Milli Uyanış XIX. Yüzyılın 30'lu yılları-1912*, TOENA Yayınevi, Tiran 2002.

CEKA, Neritan, *Ilirët deri te Shqiptarët/Arnavutlara Kadar İlirler,* Migjeni Yayınevi, Tiran 2014.

CLAYER, Natalie, *Arnavut Milliyetçiliğinin Kökenleri Avrupa'da Çoğunluğu Müslüman bir Ulusun Doğuşu*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2013.

ÇABEJ, Eqrem, *Elemente të gjuhësisë e të literaturës shqipe/Arnavutça Dilbilim ve Edebiyat Elementleri*, ÇABEJ Yayınevi, Tiran 2009.

DELAROCH, Philippe, "Ismail Kadare: Letërsia dhe jeta, dy botë në luftë/İsmail Kadare: Edebiyat ve hayat, savaşın içinde iki dünya", *L'Express Gazetesi*, 23 Kasım 2009.

ELSIE, Robert, *Histori e Letërsisë Shqiptare/Arnavutluk Edebiyatı Tarihi*, Çeviren: Abdurrahim Myftiu, Dukagjini Yayınevi, Tiran 1997.

ELSIE, Robert, *Një Fund dhe Një Fillim/Bir Son ve Bir Başlangıç,* Çeviren: Abdyrrahim Myftiu, Gjon Buzuku Yayınevi, Priştina 1995.

ELSIE, Robert, *Historical dictionary of Albania*, Scarecrow Press, Plymouth 2010.

ERMIRA, Alija; MIASER, Dibra, "Tema fetare në letërsinë shqiptare me shkrim arab/Arnavut Edebiyatında Arap Alfabesi ile Din Teması", *Beder Journal Of Humanities*, 1. Cilt, S. 2, Tiran 2013.

FEVZIU, Blendi*, Opinion/Görüş*, Klan Tv, Tiran 12.11.2011.

FRASHËRI, Albert; FRASHËRI, Alfred, *Rilindja Kombëtare Shqiptare Studime për idetë e Rilindjes kombëtare/Arnavut Milli Uyanışı Milli, Uyanış Fikirleri Üzerine Çalışmalar,* Print-AL Yayınevi, Tiran 2014.

FRASHËRI, Alfred; FRASHËRI, Neki, *Frashëri në Historinë e Shqipërisë/Arnavutluk Tarihinde Frashëri,* Print-AL Yayınevi, Tiran 2014.

FRASHËRI, Kristo, *Rilindja Kombëtare Shqiptare/Arnavut Milli Uyanışı*, Naim Frashëri Yayınevi, Tiran 1962.

FRASHËRI, Kristo, *Tre Vëlezër Pishtarë/Meşale Üç Kardeş,* 8 Nëntori Yayınevi, Tiran 1978.

GJEÇOVI, Xhelal, *Historia e Popullit Shqiptar IV, Shqiptarët gjatë Luftës së dytë botërore dhe pas saj 1939-1990/Arnavut Toplumu Tarihi IV, II. Dünya Savaşı Süresince ve 1939-1990 Yıllarında Arnavutlar*, TOENA Yayınevi, Tiran 2002.

GÜNEŞ, İskender, *Çeviri Kuramlarının Gelişim Evreleri Ve Genel Çeviri Kuramına Katkıları*, (Yükseklisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2010.

HAMITI, Sabri, *Letërsia Moderne Shqipe/ Çağdaş Arnavut Edebiyatı,* Albas Yayınları, Priştina 2005.

HAMITI, Sabri, *Letërsia Shqiptare e Vjetër/Eski Arnavut Edebiyatı,* SH.B.L.SH. Yayınevi, Tiran 2001.

HOXHA, Enver, *Vite të vegjëlisë/Çocukluk Yılları, "*8 Nëntori" Yayınevi, Tiran 1983.

HOXHA, Ermir, *Arti Në Shqipëri 1945-1990/1945-1990 Yılları Arasında Arnavutluk'ta Sanat,* (Doktora Tezi), Tiran Üniversitesi Tarih ve Filoloji Fakültesi Kültürel Miras ve Arkeoloji Bölümü, Tiran 2014.

HOXHA, Etjona, *Çështje Të Narracionit Në Krijimtarinë e Petro Markos/Petro Marko'nun Eserlerinde Öyküleme Durumu*, (Doktora Tezi), Tiran Üniversitesi Tarih ve Filoloji Fakültesi Edebiyat Bölümü, Tiran 2016.

IKONOMI, Ilir, *Pavarësia, Udhëtimi i Paharruar i Ismail Qemalit/Bağımsızlık, İsmail Qemal'in Unutulmayan Yolculuğu*, UET Press Yayınevi, Tiran 2012.

JAHJA, Abas, "Makedonya'da Câmi Mûsikîsi", *Milel ve Nihal inanç, kültür ve mitoloji araştırmaları dergisi*, Cilt 9, Sayı 2, İstanbul 2012.

KADARE, Ismail, *Identiteti Evropian i Shqiptarëve/Arnavutların Avrupalı Kimliği,* Onufri Yayınevi, Tiran 2006.

KADARE, Ismail*, Pashallëqet e Mëdha/Büyük Paşalıklar,* Rilindja Yayınevi, Prishtinë 1980.

KADARE, Ismail, *Vepra 14, Rrëfim Trikohësh/Üç Zamanlı Söyleşi, Eser 14*, Onufri Yayınevi, Tirana 2009.

KADARE, Ismail*, Vepra 15, Tri Këngë Zie Për Kosovën/Kosova'ya Üç Ağıt, Eser 15,* Onufri Yayınevi, Tiran 2009.

KADARE, Ismail, *Vepra 18, Ftesë në Studio / Stüdyoya Davet, Eser 18*, Onufri Yayınevi, Tiran 2009.

KADARE, Ismail, *Vepra 19, Dialog me Alain Bosquit/Alain Bosquet ile Sohbet, Eser 19*, Onufri Yayınevi, Tiran 2009.

KADARE, Ismail*, Vepra 3, Rrethimi/Kuşatma, Eser 3,* Onufri Yayınevi, Tiran 2008.

KADARE, Ismail, *Vepra 4, Kronikë në gur/Taş Kentin Günlüğü, Eser 4*, Onufri Yayınevi, Tiran 2008.

KADARE, Ismail, *Vepra 8, Kamarja e Turpit/İbret Taşı, Eser 8,* Onufri Yayınevi, Tiran 2008.

KADARE, Ismail, *Vepra 8, Komisioni i Festës/Şenlik Kurulu, Eser 8*, Onufri Yayınevi, Tiran 2008.

KADARE, Ismail, *Vepra 8, Muzgu i Perëndive të Stepës/Step Tanrılarının Alacakaranlığı, Eser 8*, Onufri Yayınevi, Tiran 2008.

KADARE, İsmail, *İbret Taşı*, Çeviren: Yaşar Avunç, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul 2011.

KADARE, İsmail, *Kosova'ya Üç Ağıt,* Çeviren: Aykut Derman, Doğan Kitap Yayınevi, İstanbul 1999.

KADARE, İsmail, *Kuşatma*, Çeviren: Hasan Kaya, Profil Yayıncılık, İstanbul 2011.

KADARE, İsmail, *Şenlik Kurulu*, Çeviren: Mahmut Kılıç, Günce Yayınları, İstanbul 1980.

KAHRAMAN, Seyid Ali, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Gümülcine, Kavala, Selanik, Tırhala, Atina, Mora, Navarın, Girit Adası, Hanya, Kandiye, Elbasan, Ohri, Tekirdağ*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2011.

KASTRATI, Jup, *Historia e Albanologjisë (1497-1997)/Albanoloji Tarihi (1497-1997),* Argeta-LMG Yayınları, Tiran 2000.

KËRBIZI, Marisa, *Dukuri Të Zhvillimit Të Letërsisë Pas Viteve '90-të/90lı Yıllardan Sonra Edebiyatın Gelişim Süreci,* (Doktora Tezi), Tiran Üniversitesi Tarih ve Filoloji Fakültesi Edebiyat Bölümü, Tiran 2013.

KIEL, Machiel, "Ergirikasrı", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.XI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

KOÇIÇI, Abedin, *Gjuha e Veprave në Prozën e Ismail Kadaresë nga Aspekti i Fjalëformimit/Kelime Yapma Yolları Açısından İsmail Kadare'nin Düz Yazı Eserlerinin Dili,* Dita 2000 Yayınevi, Tiran 2004.

KOKA, Viron, *Historia e Popullit Shqiptar III, Periudha e Pavarësisë 28 nëntor 1912-7 prill 1939/Arnavut Toplumu Tarihi III, 28 Kasım 1912-7 Nisan 1939 Bağımsızlık Dönemi,* TOENA Yayınevi, Tiran 2007.

KONDA, Spiro, *Shqiptarët dhe Problemi Pellazgjik/Arnavutlar ve Pelazg Sorunu*, Uegen Yayınları, Tiran 1964.

KONICA, Faik, *Pejsazh/Peyzaj*, Naim Frashëri Yayınevi, Tiran 2006.

KOSTALLARİ, Androkli ve diğerleri, *Drejtshkrimi i gjuhës shqipe/Arnavut Dili Yazımı,* Mihal Akademia e Shkencave e Republikës së Shqipërisë Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë, Tiran 1973.

KRYEZIU, Jorina, *Narratori dhe narracioni në prozën e Ismail Kadaresë*/*İsmail Kadare'nin Düz Yazılarında Anlatıcı ve Anlatı*, (Doktora Tezi), Tiran Üniversitesi Tarih ve Filoloji Fakültesi Edebiyat Bölümü, Tiran 2015.

KUÇUKU, Bashkim, *KADARE në gjuhët e botës/Dünya Dillerinde KADARE,* Onufri Yayınevi, Tiran 2015.

MARINAJ, Gjekë, "Ju rrëfey tre përkthyesit e mi më të mirë/Size Benim En İyi Çevirmenlerimi Anlatıyorum", *NACIONAL Gazetesi*, I. Yıl, S. 11, 21 Haziran 2009.

MARTINOVIÇ, Mirash, "Kadare: Shqipëria dhe Greqia skanë qenë kurrë fqinj të mire/Kadare: Arnavutluk ve Yunanistan hiçbir zaman iyi iki komşu olmadılar", *Shekulli Gazetesi*, 6 Nisan 2011.

MORAN, Berna, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri,* İletişim Yayınları, İstanbul 2011.

MYFTARAJ, Kastriot, *Gjyqi Intelektual i Kadaresë/İsmail Kadare'nin Entelektüel Yargısı,* GJON BUZUKU Yayınları, Kosova 2008.

NDOJA, Leka, *Letërsia Shqipe e Emigracionit në vitet 1944-1990/1944-1990 yılları Arnavut Göç Edebiyatı*, (Doktora Tezi), Tiran Üniversitesi Tarih ve Filoloji Fakültesi Edebiyat Bölümü, Tiran 2014.

RIZA, Emin, Qyteti-Muze i Gjirokastrës/Ergiri Kasrı Şehir Müzesi, *Gjurmime Albanologjike Folklor dhe Etnologji*, Sayı 33-34, Yıl 2003-2004, Priştine 2005.

SHATRO, Bavjola, "Estetika e frikës në triptikun "Ura me Tri Harqe" dhe në romanin "Pallati i ëndrrave" të İsmail Kadaresë/İsmail Kadare'nin "Ura me Tri Harqe" üçlemesinde ve "Rüyalar Sarayı" Romanında Korku Estetiği", *Gjurmime Albanologjike Seria e shkencave filologjike 40/2010 Instituti Albanologjik*, Priştina 2011.

SHUTERIQI, Dhimitër S., *Antologjia e Letërsisë Shqipe, Për shkollat e mesme/Ortaokullar için Arnavut Edebiyatı Antolojisi,* Enti i Tektseve dhe i Mjeteve Mësimore i Krahinës Socialiste Autonome të Kosovës, Priştina 1972.

SHUTERIQI, Dhimitër S., *Shkrimet shqipe në vitet 1332-1850/1332-1850 Yılları Arasında Arnavut Yazıları,* Ushtarake-Split Yayınevi, Tiran 1978.

SINANI, Shaban, *Letërsia në totaliarizëm dhe Dossier K/"K Dosyası" ve Diktatörlük Altındaki Edebiyat,* Naim Yayınevi, Tiran 2011.

SULSTAROVA, Enis, *Arratisje nga Lindja Orientalizmi shqiptar nga Naimi te Kadareja/Batıdan Kaçış Naim'den Kadare'ye Kadar Arnavut Oryantalizmi*, Globic Press, USA 2006.

SÜLKÜ, Mehmed, *Political Relations Between Turkey and Albania in the Post Cold War Period,* (Yüksek lisans tezi), Ortadoğu Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, Ankara 2010.

SYZO, Eri, *Şemsettin Sami'nin Milliyetçilik Anlayışı*, (Yüksek lisans tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2015.

ULUSAN, Aylin, *Ahmet Ümit'in Patasana Romanının Çeviri Analizi*, (Yükseklisans tezi), Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir 2013.

XHAFERI, Hamit, "Mbi Tipologjinë e Raporteve Letërsi-Shoqëri: Rasti Shqiptar/Edebiyat-Topluluk Tipolojisi Raporları Üzerine: Arnavutluk Örneği", *Aktet e Takimit Vjetor*, Cilt 2, Sayı 1, ERIK yayınları, Tiran 2008.

XHAFERI, Hamit, "Zhvilimet e Prozës Shqipe Pas Periudhës së Pavarësisë/Bağımsızlık Dönemi Sonrası Arnavut Nesir Gelişimi", *Seminari Ndërkombëtar Për Gjuhën, Letërsinë dhe Kulturën Shqiptare XXXI,* Priştina Üniversitesi Filoloji Fakültesi ve Tiran Üniversitesi Tarih ve Filoloji Fakültesi, Priştina 2012.

ZOTAJ, Elda, *Tranzicioni Politik dhe Roli i Tij në Marrëdhëniet e Shqipërisë me Bashkimin Evropian/Siyasetin Arnavutluk'un Avrupa Birliği ile Olan İlişkilerinde Rolü,* (Doktora tezi), Tiran Ünversitesi Avrupa Çalışmaları Enstitüsü, Tiran 2014.